

E-19

FRANCESC ARTAL I VIDAL

PENSAMENT ECONÒMIC CATALÀ 1840-1898: DEL PROTECCIONISME
AL REGIONALISME ECONÒMIC

Tesi doctoral dirigida pel Dr. Ernest LLUCH I MARTÍN, Catedràtic d'Història de les Doctrines Econòmiques, i presentada per En Francesc ARTAL I VIDAL per a l'obtenció del grau de doctor en Ciències Econòmiques.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALS
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA I INSTITUCIONS ECONÒMIQUES

Barcelona, 1991

Í N D E X

PENSAMENT ECONÒMIC CATALÀ 1840-1898:

DEL PROTECCIONISME AL REGIONALISME ECONÒMIC

	<u>Pàg.</u>
INTRODUCCIÓ: CONSIDERACIONS PRÈVIES.	1
1. Liminar: La força de les idees.	2
2. L'objecte de la recerca	5
3. Una línia de continuïtat.	7
4. Intencions	9
5. L'enquadrament cultural i científic en el segle XIX a Espanya	12
6. Reconeixements	31
Notes.	34
Capítol 1	
EL PRIMER IMPACTE DE LA INDUSTRIALITZACIÓ SOBRE LES IDEES ECONÒMIQUES.	37
1. Les entitats proteccionistes de la primera etapa de la industrialització	38
2. Els primers economistes de la nova Catalunya industrial	55
2.1. Josep Pere Badia i la crítica de la política econòmica espanyola.	56
2.2. Les idees econòmiques de Balmes.	57

	<u>Pàg.</u>
2.3. Aribau, o la mala consciència del funcionari públic emigrat a Madrid.	63
2.4. La presa de consciència de Ferrer i Valls	67
2.5. El primer malaveig teòric després de 1840	74
2.6. L'Examen de Joan Reynals	82
2.7. Bases econòmiques per al regionalisme polític	85
2.8. La política econòmica proteccionista de Bech i Pujol	91
2.9 Ramon Anglasell o el suport acadèmic	99
Annexos	
1.1. Dades estadístiques de la fabricació de gèneres de cotó a Catalunya a principis de 1839	125
1.2. Estat de primeres matèries, despeses i manufactures que es produïren en 1838	128
1.3. Comptaduria de la Província de Barcelona. Nota del cotó en floca introduït i despatxat per la Duana de Barcelona en els anys de 1834 a 1838, ambdós inclosos, amb expressió de procedències	129
1.4. Relación oficial de varios artículos introducidos en Cataluña durante el año 1840 procedentes del Reino con expresión del respectivo valor.	131
1.5. Tabla estadística de los frutos, jéneros y efectos que anualmente consume Cataluña de las demás provincias de la Península é Islas adyacentes	133
1.6. Estadística d'Esteve Sayró (1842, xifres referides a 1841).	135
Notes	137

Capítol 2

TRES CLÀSSICS DEL PROTECCIONISME?	156
1. Güell i Ferrer: el proteccionisme i la preocupació per la balança comercial.	159
2. Els estudis empírics de Ferrer i Vidal	180
3. Bosch i Labrús: el proteccionisme com a obsessió	189
Notes.	195

Capítol 3

EL PENSAMENT ECONÒMIC A LES INSTITUCIONS DURANT LA

SEGONA MEITAT DE SEGLE	205
1. La Diputació Provincial de Barcelona.	206
2. L'esmorteiada Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País	210
3. El conservadurisme dels agraris	218
4. La Junta Provincial	228
5. El Foment de la Producció Nacional	230
6. L'escissió del Foment de la Producció Espanyola .	232
7. L'Institut de Foment del Treball Nacional	239
8. La unificació dels Foments	242
9. L'Ateneu	247

Annexos

3.1. Un exemple de premsa proteccionista: l'òrgan del Foment de la Producció Nacional	251
3.2. Efectes de les reformes i tractats de comerç a la indústria cotonera espanyola, de 1874 a 1888	296
Notes.	300

Capítol 4

EL PAS CAP AL REGIONALISME ECONÒMIC.	312
1. Els epígons del proteccionisme i el progressiu interès per diversificar els temes econòmics	313
2. Manuel Girona i el sistema financer	335
3. Les posicions regionalistes.	341
4. El criteri econòmic general catalanista de Ferran Alsina.	358
Notes.	369

Capítol 5

LES IDEES ECONÒMIQUES DE PERE ESTASEN I CORTADA.	385
1. Pere Estasen, introductor del positivisme i del darwinisme social	386
2. Estasen i l'escola històrica d'economia.	395
3. La geografia econòmica i l'"economia política regional".	398
4. Arguments per a justificar el proteccionisme	413
5. Anàlisi de la crisi econòmica d'Espanya.	423
Notes.	431

Capítol 6

BALANÇ I CONCLUSIONS.	437
1. La lluita per la industrialització	438
2. Proteccionistes i historicistes	444
3. El regionalisme econòmic agafa força.	447

	<u>Pàg.</u>
4. La síntesi d'Estasen.	450
5. Elements teòrics	453
Notes	462
BIBLIOGRAFIA	469

INTRODUCCIÓ: CONSIDERACIONS PRÈVIES

1.- Liminar: la força de les idees

En els seus inicis la present investigació es proposava d'analitzar la producció científica que, en el terreny de les idees econòmiques i de la política econòmica, es va elaborar a Catalunya durant el període comprès entre 1840 i l'entrada del segle XX. A la pràctica, "la delimitació del tema" era massa àmplia i, seguint les recomanacions sempre assenyades d'Umberto Eco (1982, 40), la recerca ha quedat finalment força centrada en el pensament proteccionista i en el període comprès entre 1840 i 1898, entre l'inici del període decisiu de la industrialització i el desastre colonial. Alguns temes, com l'estudi sistemàtic dels lliurecanvistes catalans, la política urbana o les reflexions sobre la hisenda pública o sobre la política agrària, han estat guardats al calaix per a una propera ocasió. El que hom ha intentat, en tot cas, ha estat per una banda donar resposta a una queixa de l'historiador Josep Benet, que en el I Col·loqui de la revista "Recerques" (octubre de 1974) va assenyalar que mancava un estudi sobre el pensament proteccionista català del segle XIX, i, per una altra banda, continuar, en la mesura del possible, la tesi doctoral del professor Ernest Lluch (1970, 1973) A més, hom va quedar enganxat a la idea suggestiva d'un gran historiador de l'economia com és Pierre Vilar, quan en 1974, des de la revista "Serra d'Or", en fer la ressenya del llibre d'Ernest Lluch sobre El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840) (1973), escrivia: "El problema plantejat es fonamental: en una país, en una etapa del seu destí, ¿com s'articula, damunt l'evolució de les forces materials, la producció dels pensaments? Homes de negocis, homes d'estat, intel·lectuals que els jutgen o que els inspiren, damunt quins models construeixen llur discurs? Lògica? Tradició? Lectures? Experiència?. (Vilar, 1974, 49). De fet, té un sentit, per tant, l'anàlisi de les idees que es projecten sobre una

realitat econòmica determinada. Per a Vilar, Joan de Balle, Jaumeandreu, les generacions d'Aribau i d'Illas i Vidal formen una gran escola catalana, que té les arrels en el seu mateix país. Coincidirà <l'escola catalana> amb List i Carey però no en depèn (Op. cit., 49). La conclusió de Vilar és molt suggerent: "Meek ha dit, segons Lluch, que les estructures no escriurien cap tractat d'economia política. Les estructures no baixen al carrer, deien, també, a Roland Barthes, uns contestataris americans. Certament. Però són al carrer. Com són dins l'economia. La teoria no és més que una intuïció del real traduïda en esquema deliberat. Precisament per això el "pensament econòmic" informa sobre el real i els seus moviments" (Op. cit., 49). Els qui defensin la història total comprendran fàcilment que l'estudi de les idees que desvetllen els fets econòmics, l'estudi del coneixement que hom té sobre aquests fets a la mateixa època en què es produeixen, els projectes d'actuació que s'esbossen per a impulsar la realitat econòmica vers una determinada direcció, si són objecte d'una recerca es pot enriquir el coneixement que hom pugui tenir sobre un període o un aspecte determinat del passat històric. Una cosa és la realitat econòmica, certament, però sempre hi està lligada una consciència, equivocada o no, més o menys formulada.

Amb tot, la força de les idees, per a bé o per a mal, té un pes molt destacat, més del que hom havia suposat en bastir les hipòtesis inicials. Al llarg de la recerca hom es pot adonar de la veracitat d'una afirmació que fa Keynes en cloure la seva Teoria general: "(...) les idees dels economistes i filòsofs polítics, tant si són correctes com si són equivocades, tenen més poder del que hom comunament pensa. En realitat, el món es governat per poques coses més. Els homes pràctics que creuen estar totalment exempts de qualsevol influència intel·lectual, són generalment esclaus d'algun economista diïunt" (J.M. Keynes, 1987,

316). Els polítics de l'economia tenen en compte esquemes d'idees més o menys remots; la teoria avança a poc a poc. Ramon Anglasesell, per exemple, que és un dels teòrics reconeguts del proteccionisme, en el seu tractat de 1858 utilitza idees centrals del Tractat de J.B. Say publicades cinquanta anys abans; Güell i Ferrer fa servir el Das nationale System der polistischen ökonomie (1841) de List vint anys després de la seva publicació.

2.- L'objecte de la recerca

Ha estat fet un tall, sempre necessari, en el tema de la recerca, que gira força al voltant del corrent proteccionista (sense caure però en l'anàlisi detallada dels aranzels, sinó agafant les idees motriu que provocaren), i un tall en el període estudiat: 1840-1898. A la vegada, hom cerca quin és el desenvolupament de les diferents concepcions econòmiques sobre la realitat industrial catalana i, també, les diferents idees sobre política econòmica que generen aquestes mateixes concepcions, malgrat la freqüent pobresa teòrica que ja havia insinuat el professor Fabià Estapé (1972, 298, 299) en la seva conferència de 1966 sobre Proteccionismo, autarquia y librecambio. Perspectiva històrica y situación actual. El mètode que hom ha utilitzat, en el fons, ha estat inspirat en allò que el professor Manuel Sacristán Luzón anomenava la "motivació immanentista": "el principi - freqüentment implícit, més visible en la conducta que en les paraules del científic- que l'explicació dels fenòmens ha de buscar-se en altres fenòmens, en el món" (Sacristán, 1964, XIV-XV). S'ha intentat pouar dins la realitat de les fonts documentals, ordenar-les i explicar-les sense esquemes apriorístics; hom ha treballat sempre amb fonts primàries i molt poques de secundàries, i ha intentat senzillament d'explicitar el contingut d'aquestes fonts, fer poca literatura. Com a mínim cal intentar explicar les coses, cercar les idees, i defugir la forma d'alguns articles molt atapeïts de cites i notes a peu de pàgina però en els que no hi ha manera de saber què deien els autors citats a peu de pàgina. Aquest és el defecte que varem voler evitar quan, amb Emili Gasch, Carme Massana i Francesc Roca, varem elaborar el llibre sobre El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939) (1976a). El mètode utilitzat en la present tesi pot semblar, però, excessivament positivista, massa lligat als

papers. Però els resultats són el suficientment contundents per a combatre frontalment les interpretacions formulades a partir de 1970 sobre una suposada via nacionalista del capitalisme espanyol. El lector aplicat pot arribar fàcilment a la conclusió que, molt abans de l'adveniment del segle XX a Espanya, a Catalunya hi ha una clara consciència sobre la industrialització capitalista, que genera un gruix de pensament ric i variat. La mentalitat industrialista va lligada a una certa consciència de l'aparició de forma incipient d'un mode de producció que no es dona a la resta de l'Estat. No cal insistir més en que el capitalisme a Espanya s'apuntala, tot i que amb dificultats, per Catalunya, vers 1830-1840, després d'un procés lent però gradual, i que més tard s'instal·la pel nord de la península (Euskadi, Astúries), a finals dels anys setanta (J. Nadal Oller, 1970a, 204; 1970b, 338-379, 395-409; 1975, 195-208; M. Izard, 1973, 39-51; J. Maluquer de Motes, 1976, 133-148; 1983, 431-460; R. Aracil-M. Garcia Bonafè, 1977, 443-450; N. Sánchez Albornoz, 1985, 21; A. Carreras, 1990, 55-64; DDAA, 1991, 21-85, 159-202). La industrialització entra doncs per Catalunya no únicament amb fets, sinó també acompanyada i impulsada amb idees. S'esdevé un canvi de mentalitat que provoca un canvi en les estructures econòmiques.

3.- Una línia de continuïtat

Es tracta de seguir, en part, el rastre obert per Ernest Lluch, que a la seva tesi doctoral (1970) va estudiar dins el període comprès entre 1760 i 1840 com es comença a formar un pensament econòmic "modern": el mercantilisme industrialista, el nou industrialisme prohibicionista, la introducció del pensament clàssic. Francesc Romà i Rossell, Antoni de Capmany, Jaume Caresmar -el plagiador de Necker- el prohibicionista Jaume Amat, Ramon Llätzer de Dou - introductor d'Adam Smith-. , Antoni Bonaventura Gassó, Joan de Balle, Guillem Oliver, el liberal Eudald Jaumeandreu, mestre de tota una generació de proteccionistes, els primers socialistes, foren estudiats per Lluch en una obra que, malgrat haver transcorregut vint anys des que fou presentada, no compta amb cap investigació comparable. Al costat de l'obra de Lluch, hi ha molt pocs esquemes generals per a interpretar el pensament econòmic català. Per al pensament demogràfic encara és vigent l'esquema publicat fa més de vint-i-cinc anys per Jordi Nadal (1965), com a pròleg dal llibre de Joaquim Maluquer i Sostres sobre Població i societat a l'àrea catalana (1965). Francesc Roca amb l'excusa de la política urbana i territorial, va arriscar-se a una interpretació per al període 1901-1939 (F.Roca, 1977, 1979, 1983), i Carme Massana a esbrinar les relacions entre política econòmica i política urbana per al mateix període (C.Massana, 1981, 1985). Les idees econòmiques en els ambients obrers han estat estudiades per Pere Gabriel, pel que fa referència als corrents anarquistes i anarco-sindicalistes (P. Gabriel, 1981) , i per Emili Gasch, per al cas del marxisme, on s'explica, per exemple, la difusió del proteccionisme a través de "El Obrero" i "La Federación" (E. Gasch, 1977, 200 i ss, 212). Altres esquemes o resums molt sintètics sobre pensament econòmic català han estat publicats per Ernest Lluch, a la veu Economia de la Gran Enciclopèdia Catalana (vol. 6,

Barcelona, 1974, 456) o per mi mateix, en col.laboració amb Francesc Roca (Ictineu, 1979, 157-163; Artal-Roca, 1981, 98-103), o en el número monogràfic de la revista "L'Avenç" sobre Llibertat, nació i democràcia en el pensament econòmic català (s.XVIII-XIX), núm. 67 de gener de 1984, on hi figuren també treballs de Lluís Argemí, Antón Costas, Jacint Ros Hombravella, Francesc Roca i Carme Massana. El número 517 de setembre de 1976 d'"Información Comercial Española" és un número monogràfic sobre Historia del pensamiento económico en España, 2a. parte, siglos XIX y XX on alguns estudiosos catalans presentaren síntesis o avenços de llurs investigacions (Ernest Lluch, Salvador Almenar Palau, F. Roca, E. Gasch, C. Massana, F. Artal i Jordi Pascual Escutia). Finalment, hom ha anat avançant aspectes parcials de la present tesi doctoral a través de conferències (I Reunió d'historiadors del pensament econòmic, Madrid 27-28 de febrer de 1975; Cicle de Conferències sobre Existeix un Pensament Econòmic Català, Col·legi d'Economistes de Catalunya, 27-1-1987; conferència el 21-1-1986 sobre Pere Estasen dins el cicle sobre Història del Pensament Politic Català, Segles XIX-XX organitzat per l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona i la Fundació Jaume Bofill; comunicació a les III Jornades d'Història del Pensament Econòmic celebrades a Barcelona l'11 i el 12-12-1987). Algun d'aquests avenços ha estat publicat (F. Artal, 1988a, 1988b, 1989).

4.- Intencions

Es tracta de no repetir els tòpics que s'han escrit sobre el proteccionisme. Estapé (1972, 294) ja va assenyalar el to "trionfalista" del llibre de Manuel Pugés (1931). La realitat és que al llarg del s.XIX es produeix una variació i una riquesa temàtiques en el pensament econòmic català, sense les quals hagués resultat impossible la formació de la Mancomunitat de Catalunya, el 1914, i tot el que aquesta institució va implicar, i el desplegament industrial català de començaments de segle. Per a desfer tòpics i explicar idees i interpretacions concretes ha calgut indagar metòdicament a la Biblioteca de Catalunya, l'Institut Municipal d'Història i les Biblioteques del Foment del Treball Nacional i de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. En el fons la present tesi doctoral té dues parts. Una primera analitza la transformació de les entitats econòmiques i de les idees i dels economistes davant l'expansió del fenomen de la industrialització i, en una segona part, hom estudia com es va configurant clarament la formulació d'un regionalisme econòmic o l'"economia política regional" de la que parlava Pere Estasen (1887, 1907). La burgesia industrial catalana resulta ésser una classe dirigent més il·lustrada i intel·ligent del que a vegades se sol suposar. No es tracta tampoc d'un bloc uniforme, i, encara molt menys, d'un bloc d'intel·lectuals orgànics que mereixi ésser sistemàticament omès en la majoria d'anàlisis sobre els orígens i el desenvolupament del capitalisme a Espanya que han estat fetes mes enllà de l'Ebre. No s'ha de caure en visions, limitadament perifèriques, però tampoc en visions excessivament centralitzadores.

El mètode de treball és fàcil d'explicar: es basa en una anàlisi de continguts realitzada a partir de la pacient lectura d'una tria rellevant dels nombrosíssims papers que

varen produir economistes i institucions i, a partir d'ací, hom fonamenta les interpretacions que es proposen, tot i que s'exposen els materials amb el suficient desenrotllament com perquè els mateixos lectors puguin també treure'n les que vulguin. Cal insistir en l'ús de les fonts primàries, costum que el professor Jordi Nadal inculcava als seus alumnes en els cursos 1965-1966 i 1966-1967 de la Facultat de Ciències Econòmiques, als quals vaig tenir la sort d'assistir en la meua època d'estudiant, en un context polític i cultural asfixiant imposat pel franquisme. Les classes dels professors Nadal, Sacristán i Estapé ens estimulaven a combatre, en donar-nos els nous instruments intel·lectuals que necessitàvem.

En el moment de seleccionar els papers, ha estat necessari utilitzar una accepció força àmplia del que hom entén per pensament econòmic. Hom ha agafat tant la teoria -o allò que sembla que ho és- com els projectes de política econòmica, com les simples reflexions lligades a problemes econòmics concrets de cada moment. Quan no hi havia model econòmic al darrera, hom ha hagut d'aferrar-se a les propostes programàtiques d'actuació. Però: a sota d'una decisió pragmàtica, no hi ha sempre una idea teòrica, per escadussera que sigui?

La present recerca s'ha de sospesar tenint en compte el pensament econòmic que a la mateixa època es produïa a Espanya. La comparança amb la tesi del professor Rogelio Velasco, de la Universitat de Màlaga, sobre pensament econòmic a Andalusia durant el període 1800-1850, podria il·lustrar, tal vegada, sobre la causa de tarannas molt diferents. A Espanya, al segle XIX, hi ha hagut bons economistes, àdhuc pel costat dels lliurecanvistes. A més dels catalans lliurecanvistes Laureà Figuerila i Lluís M^a Pastor, hi ha nombrosos casos d'economistes de primera fila: Alvaro Florez Estrada, Manuel Comeiro, Eusebio M^a del

Valle, José Manuel Piernas Hurtado o Adolfo Alvarez Buylla, explicats pel doctor Max Von H. Heckel en el seu article de 1890 sobre Desarrollo de la nueva literatura sobre economía politica en España; en tot cas des de fa temps se sap que la bibliografia és abundant, gràcies a l'excel·lent catàleg de Juan Roglà de Leuw (1974). La culpa de la situació de l'economia espanyola en el s. XIX ha estat dels successius governs, poc avesats a entendre què significava la industrialització i incapaços de donar solucions de politica econòmica als gravissims problemes d'ordre social i regional. La insensibilitat industrial i la passivitat dels governs espanyols varen provocar una forta reacció en l'actitud dels industrials i dels economistes catalans, que tenien consciència de les transformacions profundes que s'estaven produint en la base econòmica de Catalunya i en el seu teixit social. La reacció dels governs centrals fou, en general, d'animadversió i malfiança envers els canvis de Catalunya. L'estructura administrativa centralista, a més de no poder fer res per a obrir el país al nou model industrial, fou incapaç d'encaixar políticament dins l'Estat la formació d'una societat molt més semblant a l'europea i que, a més, acompanyava al seu desenvolupament econòmic l'arma diferenciadora d'un passat històric específic, sobre el que era possible de construir, àdhuc a partir de la mitificació de la història, el llançament d'un moviment regionalista primer, nacionalista després, de caire pluriclassista i, per tant, d'abast social ampli.

5.- L'enquadrament cultural i científic en el s.XIX a Espanya.

La generació d'unes idees econòmiques, en el context del marc diferencial català posterior a 1840, no apareix com a fruit de l'atzar, sinó que es tracta d'una manifestació superestructural relacionada amb diferents fets: l'evolució del mode de producció; el context polític espanyol, la reacció contra el sistema administratiu (ineficaç, no derivat d'una revolució burgesa, sinó d'una transformació massa lenta), el marc científico-ideològic i cultural i els canals de propagació de les idees econòmiques a l'època.

En primer lloc, el marc polític espanyol no era pas estimulants ni propens a la renovació intel·lectual. Simultàniament, els intents d'aquesta renovació no es movien en un terreny favorable. Assajar de fer una introspecció, en aquest context, dins de la història de la superestructura no resulta una tasca senzilla. Metodològicament, és convenient de no perdre de vista les observacions fetes per Fulvio Papi en el I Convegno di studi gramsciani (Roma, 11-13 gener 1958), en plantejar-se "què és l'home". Per a Papi cal considerar: "a) Home-natura a través dels nivells diferents en què l'home humanitza la natura en tant que economicitat organitzada, tecnicitat i científicitat a través d'una modificació continua de l'ambient natural en el qual el procés gnoseo-pràctic pot ésser indicat sota el concepte extremadament ampli i dilatat de treball. b) Home-homes: en el qual hom posa l'accent sobre la constitució d'una dimensió humana relativament autònoma en la que hi troben lloc les relacions de producció, les relacions entre les classes i l'estructura objectiva de la societat civil que en deriva. c) Pla que es pot apuntar genèricament com "de la superestructura". I ací és extremadament important de posar atenció sobre allò que s'entén en Gramsci amb aquesta

expressió. No crec que sigui el cas deturar-se a repetir per enèssima vegada que no es tracta en absolut d'un concepte mecànic, i que les superestructures formen part activament de la historicitat concreta d'una època. En tot cas es tractarà, millor, de precisar què s'intenta afirmar amb aquesta proposició. Analitzant amb atenció el concepte gramscian de superestructura, jo crec que podem indicar-ne sobretot dos aspectes com a fonamentals: /1) pla de les ideologies religioses, polítiques, morals segons diferents ordres de sociabilitat i de tecnicitat interna; /2) pla de la ciència, i no només per la ideologicitat que pugui derivar d'una concepció científica determinada o pels reflexos que un horitzó genèricament ideològic pugui comportar en el pla científic, sinó justament pel mateix caràcter del mètode de la ciència i dels ordres d'objectivitat que aquesta escomet. La ciència apareix com a superestructura en la mesura que és construcció dels homes genèricament racional-operativa, la qual, segons les tècniques diferents i precises dels camps de recerca, estructura el pla dialèctic del coneixement i del procedir tècnico-científic, conforme a una connexió general amb la historicitat sumària d'una època". (F.Papi, 1973, 215-216). Per tant, convé de tenir en compte, alhora, tant com s'opera el domini de la natura per part dels homes a través de la tècnica (i, per tant, el grau de desenvolupament de tots els instruments utilitzats dins dels processos de treball), com les formes sota les quals els homes, principalment a través dels grups, es relacionen entre ells, com els comportaments individuals i col·lectius (moral, ètica, política, religió) i les bases que els sustenten, com l'evolució dels sistemes d'organització política, com el desenvolupament aconseguit en el terreny de les ciències, entre les quals cal comprendre-hi naturalment l'economia política. D'acord amb l'esquema de Papi, les idees econòmiques no es podrien explicar sense

tenir present la història, la "historicitat sumària d'una època", i llur caràcter racional-operatiu.

Endemés, hom pot definir per una banda, a nivell superestructural, l'existència de les ideologies -les "tradicionals" i les noves, aquestes ja més lligades als grups socials- religioses, polítiques i morals, i, per una altra banda, a cada moment històric es genera -o s'intenta generar- la "ciència" (o les ciències). Sovint, però, a les ciències els costa d'obrir-se camí, per causa de la barrera de les ideologies velles i tradicionals.

A Espanya, malauradament, els coneixements qualificables de científics s'obren el pas, durant el s.XIX, amb massa dificultats, entre d'altres raons perquè, tal com afirma Diego Núñez, "la falta de tolerancia era un problema capital en el mundo intelectual español" (D.Núñez, 1977, 22). El tancament dogmàtic del món acadèmic era tan fort que esdevenia pràcticament impossible el desenvolupament de les ciències experimentals, per no parlar del darwinisme. El mateix Diego Núñez explica que "nuestro marginamiento de la modernidad <D.Núñez es refereix a la marginació d'Espanya> era tal, y tanto el influjo de la mentalidad teocrático-integrista, que se había convertido en lugar común entre los adversarios despojar al darwinismo y a toda ciencia empirica del carácter de "verdadera ciencia". Solia ser frecuente calificar a los naturalistas de "científicos vulgares" o "vulgarmente científicos" (D.Núñez, 1977, 18) (1). D.Núñez recorda que J.M. López Piñero (1968, vol.VI, 680) assenyala fins a quin punt, a Espanya, la ciència depenia de la tossuderia d'una sola persona o d'un grup molt reduït que maldava per connectar-se a Europa i que, gairebé sempre, treballava enmig de la indiferència general.

Pel seu costat, Manuel Tuñón de Lara descriu de forma gens afalagadora la situació de la ciència espanyola durant el primer terç del s.XIX: "El trabajo científico tropezaba con los baluartes del oscurantismo, y aún había un reglamento de censura cuyo artículo 12 prohibía: "los artículos en que se viertan máximas o doctrinas que conspiren a destruir o alterar la religión, el respeto a los derechos y prerrogativas del trono, el Estatuto Real y demás leyes fundamentales de la monarquía". Y aún la censura eclesiástica prohibió un Tratado de Geología de don Donato García. El naturalista Mariano La Gasca, gloria de la ciencia española, regresó de su destierro de Inglaterra el año 1833, pero en la aduana le fueron decomisados todos sus papeles de trabajo por carecer de dinero para pagar los derechos arancelarios que le exigían. La Gasca murió en Barcelona en 1839, sin que los gobiernos liberales prestasen ningún apoyo al trabajo de un hombre conocido en el mundo científico internacional que en 1824 se escribía con Goethe, y que más de un siglo después (1949) ha sido señalado por el naturalista soviético Zhegalov como antecesor de la selección de plantas cereales". (Tuñón de Lara, 1975, 1, 138-139). Certament, és simptomàtic que Mariano Lagasca Segura (o La Gasca, com l'anomena Tuñón de Lara), un liberal que també hagué d'exiliar-se a Londres en 1823, no trobés cap facilitat a la duana per a salvar tots els materials que havia anat recollint durant més de 25 anys per a escriure una història universal de les plantes umbel·líferes (Eulàlia Duran, 1976, vol. 9, 47).

Un altre testimoni de l'Espanya intel·lectual del s.XIX, el crític literari nord-americà Irving Babbit, un dels principals fundadors del corrent científic del New Humanism, publicà en 1898 a "The Atlantic Monthly" un article en el que resumia les seves impressions d'un viatge per Espanya, i en el que hom afirmava, entre d'altres coses, que "el espanyol se ha negado a adaptarse a las leyes

del tiempo y del espacio. No quiere reconocer que las empresas más sublimes suelen fracasar por el descuido de los detalles más cotidianos. No ha logrado desarrollar esas facultades de observación y análisis por las que el hombre, desde el Renacimiento, ha ido dominando el universo material con una mano cada vez más firme" (I. Babbit, 1973, 97). Babbit posava l'atenció sobre la manca de curiositat del caràcter dels espanyols, el "deliri d'orgull" provocat per la nostàlgia d'un passat imperial, i sobre els efectes nefastos provocats per la Inquisició o la desconfiança envers la nova civilització industrial i científica, I, a més, feia una recomanació que no es duria a la pràctica fins a primers del s. XX: "En teoría, España debiera haber enviado centenares de jóvenes a las universidades alemanas y a las escuelas técnicas inglesas y americanas, para adquirir el método científico germano y el instinto ejecutivo y práctico de los anglosajones" (I. Babbit, 1973, 101-102). En comptes d'adequar-se als aires nous del progrés, com va saber fer el Japó de l'era Meiji a partir de 1867-1868, obrint-se als països més desenvolupats de l'occident, "España sigue siendo un país de aristócratas. Todo castellano auténtico aspira a ser caballero; el español no desea apearse de su caballo para arrimar el hombro a la tarea de la civilización moderna" (I. Babbit, 1973, 102).

Alfred Rühl, un alemany especialitzat en la psicologia econòmica dels pobles, publicà en 1922 una primera versió, en el "Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde" (Estape, 1973, 20), del seu assaig Vom Wirtschaftsgeist in Spanien (Sobre l'esperit econòmic d'Espanya), on apuntava algunes idees interessants, malgrat el seu enfocament sovint metafísic, relatives a les causes del fracàs dels espanyols en els afers econòmics. Rühl sentenciava que "España, en realidad, hasta ahora <cal recordar que Rühl publicava això en 1922> no se ha repuesto aun de la caída en la cual se

precipitó en el siglo XVII" (Rühl, 1973, 39). Hom assenyalava alguns orígens de la incapacitat espanyola envers l'activitat econòmica -el fanatisme religiós, l'expulsió dels jueus, el fracàs dels il·lustrats, el fenomen de l'hidalgismo, la deficiència dels mitjans de comunicació, el menyspreu pel treball, la manca de sentit de l'aprofitament racional del temps, l'orgull nacional desmesurat que feia ignorar tot allò de positiu que es podia estar fent per la resta del món, el caciquisme, el retard agrícola, el baix nivell d'instrucció- però, tanmateix, Rühl no col·locava tot el territori espanyol sota el mateix patró: "Hasta ahora siempre se ha hablado del pueblo español como una totalidad, a pesar de que no puede hablarse en absoluto de un espíritu popular español uniforme. No obstante, la relación interior con la vida económica es determinada casi siempre por el espíritu de Castilla con dos excepciones, aunque éstas muy notables. En la costa Norte y en el Noroeste (sic) viven pueblos que no se han dejado corromper, que nunca han perdido totalmente la noción de un trabajo útil, y que por esta razón no han caído tampoco nunca en tal grado en aquella miseria que embargó a las demás provincias. Son los pueblos vasco-asturianos y los catalanes. Son enemigos de los castellanos; pero mientras los vascos sólo insisten en conservar sus antiguos fueros, hallamos en Cataluña tendencias claramente separatistas que tienen por meta desprenderse del dominio castellano o conseguir, por lo menos, una autonomía inclinándose hacia el resto de Europa, que responde mejor a su orientación". (Rühl, 1973, 41).

Sorprenentment (o no tant sorprenentment), les apreciacions d'uns viatgers coincidien amb les crítiques que els autors de la perifèria feien al caracter castellà i, per extensió, al caracter espanyol (cal no oblidar que ha estat un vici molt castellà el fet de voler extrapolar per a Espanya allò que no era més que la justificació ètica de les classes

dominants de Castella, justificació d'un fracàs històric descomunal que no era pas reconegut com a tal). Per posar l'exemple d'un historiador romàntic, Antoni Aulèstia i Pijoan, en el discurs llegit en 1895 com a president de la Lliga de Catalunya, criticava l'assimilisme de Castella (A. Aulèstia i Pijoan, 1908) i contraposava a l'esperit "despòtic" castellà el sentit pràctic dels catalans de les necessitats de l'home en tant que ésser que vivia en societat (A. Aulèstia i Pijoan, 1887-1889, I, X). Dins del corrent federalista i republicà, Valenti Almirall i Llozer, a L'Espagne telle qu'elle est (1886a) donava una visió crítica d'Espanya des del perfil català. Per a Almirall, Catalunya havia resistit el centralisme unificador perquè havia creat una societat industrial (potser perquè l'agricultura no havia estat suficient per a sostenir els seus habitants, deia, sense tenir en compte que l'acumulació de capital necessària per a iniciar la industrialització s'havia fet a partir de l'agricultura), però, per una altra banda, Madrid insistia a apoderar-se de la política per a bescantar les regions riques. Almirall desaprovava la incapacitat dels governs centrals per a resoldre els problemes del Deute Públic -cada cop més voluminos-, del traçat de les vies fèrries, del lliurament als capitals estrangers de les principals riqueses mineres, etc. Madrid, capital de la burocràcia i de l'ostentació bastida damunt bases buides, ciutat sense comerç, sense indústria i sense classe obrera, s'havia de sostenir, sempre segons Almirall, damunt els cabals que li arribaven de les zones més riques de l'Estat a través del pressupost. Per a Almirall, calia reconeixer la realitat, es a dir, que Espanya no era pas una nació única i uniforme, car bàsicament hi coexistien dos grups "ètnics": el grup castellà o central-meridional, autoritari, centralitzador, absorbent a ultrança, somiador i idealista, tendent a la magnificència, al formalisme, a l'ampul·lositat; i el grup basco-aragonès o pirinenc, basat en la llibertat i en la

confederació lliure, d'esperit positiu i analític, que tendia a anar al fons de les coses sense considerar-ne la forma. El primer grup, com és fàcil de suposar, vivia a esquenes del segon (V. Almirall, 1886a). Més endavant, Pere Estasen i Cortada vindria a sintetitzar els resultats del sentit pràctic i positiu del poble català (P. Estasen, 1900). En opinió d'Estasen, "Así como chocaron siempre el español i el flamenco por desigualdad de condiciones, tendencias y temperamentos, así han estado en pugna Cataluña y Castilla; pero en unos y otros era y es posible el trato, la relación constante y el cambio de ideas y de mercancías, a condición de que uno de los pueblos no trate de imponerse al otro" (P. Estasen, 1900, 844), tot i que, en el fons, "(...) quizás no hay en España más solución que ésta, o sea que las provincias del Norte administren y dirijan la gestión económica del país", perquè "La uniformidad, ideal constante de la corte de Madrid, ha sido la gran calamidad nacional" (Op. cit., 845). No interessa ara de valorar la justesa dels arguments de les crítiques fetes des de la perifèria pels "assagistes" catalans als trets més definidors del nacionalisme espanyol que es va configurant durant tot el s. XIX (i que segueix configurant-se encara en ple s. XX!); interessa ara només deixar constància d'unes crítiques específiques i coincidents, fetes tant per observadors estrangers (en principi desapassionats) com per autors catalans, per a comprendre millor la situació poc oberta a la renovació de les idees i a les tasques intel·lectuals i científiques que persistí al llarg de tot el Dinou (2).

Si el nivell de les ciències experimentals era desencoratjador, el panorama que oferia la ciència econòmica no era pas molt diferent. Ja a primers de segle, el cas de Florez Estrada seria dramàtic. Flórez fou un dels escassos economistes que Espanya ha fornit a la història internacional del pensament econòmic, i, durant la seva

època, hagué de romandre temporades llargues a l'exili, a Londres, per causa de les seves idees liberals absolutament indigeribles per a les mentalitats absolutistes que dirigien l'Espanya del primer terç (i no només del primer terç) del Dinou. Flórez Estrada va ésser un dels pocs economistes que introduí, a Espanya, les idees de Ricardo (i de J. Mill, de J.R. Mac Culloch), idees execrables als ulls dels funcionaris absolutistes de Ferran VII. o de la regent Maria Cristina. Amb la decapitació científica i política de Florez Estrada, el país perdé l'oportunitat de plantejar-se la reforma de l'educació, l'aniquilament de les relacions feudals (i, per tant, l'abolició de l'antic règim), la racionalització del sistema tributari, la construcció del mercat interior, i, a més, la possibilitat d'endegar una reforma agrària basada en el repartiment, per part del nou propietari, l'Estat, sota el règim de l'emfiteusi, de les terres del clergat als nombrosos camperols que no tenien un pa a la post. El pensament incisiu de Flórez fou bescantat i oblidat, durant la segona meitat del Dinou, fins al punt que gairebé no se'n tornaria a parlar fins als anys cinquanta del segle XX. Els estudis encetats per S.Almenar (1976, 1980) sobre el pensament de Flórez Estrada són una prova irrefutable tant de l'interès històric de les seves idees radicals com de l'hegemonia intel.lectual, a l'Espanya de primers del Dinou, dels corrents de pensament més reaccionaris -lligats a l'absolutisme polític, expressió genuïna de la monarquia borbònica i de les classes dominants lligades a la tinença de la terra.

Per entendre l'Espanya intel.lectual i científica de la segona meitat del s.XIX, i, ahora, el fracàs (pel seu caràcter ranci, poc modern) en la formulació d'un nacionalisme de tall espanyol, cal tenir present l'evolució dels corrents principals de pensament que tingueren una incidència: krausisme, positivisme, escola històrica,

neotomisme, tradicionalisme. No és aquest, precisament, l'objecte de la present recerca, però val la pena de deturar-s'hi un xic per a fer unes reflexions potser tangencials, però útils per a comprendre fins a quin punt, el marc espanyol, forçosament, condicionava -i limitava- el desenvolupament del pensament científic positiu sorgit des de la societat catalana.

Cal, per tant, plantejar-se el per què de l'aparició del krausisme (i del krausisme en sortirà la Institución Libre de Enseñanza, i la grisor ascètica tant del regeneracionisme republicà com del PSOE primerenc), les causes del retard i de la crisi del corrent positivista, les raons de la repercussió de l'escola històrica del Dret, els motius del triomf d'allò que genèricament podria ésser qualificat de tradicionalisme (on hi intervindrien el neotomisme, el catolicisme, l'ascetisme metafísic, el feixisme), triomf respallat, en el fons del fons, per la força volcànica de les armes a partir de 1936. Per què, a l'Espanya del Dinou, les idees progressistes tingueren un ressò tan prim; per què els governs progressistes hi tingueren una durada tan efímera?

Un llibre important, de Juan José Gil Cremades (1969), estudia una mica les vicissituds seguides pels corrents principals que configuraven la filosofia del Dret i, en general, el pensament científic en el s.XIX. Gil Cremades veu dins la història d'Espanya dos grans intents conciliadors, 1843-1868 i 1876-1931 (Gil Cremades, 1969, XVII i ss.) -potser caldria dir-ne dos grans intents conservadors-, però assenyala alguns trets encertats. En relació als krausistes, afirma que "De ningún modo (...) pueden ser tildados <els krausistes> de revolucionarios. Es muy vaga, casi etérea, en ellos la idea de progreso. Son pragmaticos y más escépticos, si cabe, respecto a sus colegas catalanes, por lo que hace a la virtualidad de las

mutaciones sociales bruscas" (Op. cit., XX). A més, per al primer krausista, Sanz del Rio, el Dret no era una ciència sinó "un ideal de vida" (Op. cit., 52). Per a Gil Cremades, de la influència krausista en sortirà una nova tradició jurídica, hom creurà en la nació com a concreció nacional de la societat i com a unitat metafísica; la realitat serà mitificada (Op. cit., 6-7). El krausisme fou també, segons L. Legaz Lacambra (1960, 13), "el catalitzador d'un moviment de renovació i d'alliberament espiritual"; i Unamuno feia ressaltar el seu sentit "místic" (3). D'aquesta renovació en sortiria la Institución Libre de Enseñanza, fundada en 1876. Simultàniament, a Catalunya aparegué l'escola històrica de Friedrich Karl von Savigny, de la mà de Manuel Duran i Bas (Op. cit., 7-9), oposat a l'uniformisme implicat per la codificació. L'escolàstica inspira el tradicionalisme jurídic d'Enrique Gil Robles, i el catolicisme més tancat és el punt de partença, des de bases neotomistes, de la filosofia del Dret de Juan Manuel Ortí y Lara, Nicolás Maria Serrano o Antoni Josep Pou i Ordinas.

El positivisme s'obrirà el pas amb entrebancs, ajudat, en una part, de la mà del krausisme. Gil Cremades (Op. cit., 71) indica com vers 1877 l'espiritualisme krausista es decantà cap al positivisme, i fins a quin punt el pensament de Spencer fou introduït a Espanya pels krausistes. D'ençà de 1883 es publicaren articles sobre positivisme en el "Boletín de la Institución Libre de Enseñanza" (Op. cit., 211). El krausisme es transformà, a través del positivisme: per a Gil Cremades, no hi hagué una superació de l'organicisme krausista pel positivisme, "sino algo más complejo: la simbiosis" (Op. cit., 225). En síntesi, "España, lejos de estar en un "espléndido aislamiento" que rumia su propia cultura, es, en el siglo XIX, el producto de una discriminada recepción cultural" (Op. cit., 350).

El cas concret de l'impacte del positivisme filosòfic esdevé, a Espanya, una conseqüència més del retard del país. En opinió de Diego Núñez (1975, 18-19), "si en França la doctrina positiva havia llegat a convertir-se en la més firme fundamentació de la "política que ha salvat a la República", en Espanya, per el contrari, la burgesia no havia conseguit llevar a cabo las debidas transformaciones en la realidad del país que permitieran identificar la filosofía positiva con los intereses nacionales (4). De ahí, por tanto, que las posibilidades genéticas y operativas del positivismo en España, salvo en el área cultural catalana, donde el empuje de la civilización industrial era mayor que en el resto del país, andarán bastante mermadas". Per a Ramon Grau i Marina López (1979, 385), "Als Països Catalans, i a l'interior d'Espanya encara més, les limitacions del procés d'industrialització i la debilitat de la societat burgesa expliquen la pràctica absència d'un positivisme original i la relativament tardana penetració de les formulacions estrangeres, ja en el període de la Restauració".

El positivisme començà a obrir-se camí a Espanya sobretot a partir del període encetat amb la Restauració borbònica. Així, durant el curs 1875-1876 tingué lloc a l'Ateneu de Madrid una sèrie de debats sobre el positivisme, i de gener a abril de 1877 Pere Estasen i Cortada donà un cicle de set conferències sobre El positivismo ó sistema de las ciencias experimentales (1877a) a l'Ateneu Barcelonès. Les dues darreres conferències d'aquest cicle no van poder ésser donades a l'Ateneu (5), i Estasen -que es queixava del fet que a partir de la segona conferència se li comencessin a posar entrebancs- hagué d'acabar a l'Academia de Dret. Estasen afirmava que "Stuart Mill y Roscher me han hecho comprender que el procedimiento positivista (denominado así porque la filosofía positivista o positiva, lo adopta y aplica en todo orden de conocimientos), no estaba limitado

al estudio de las ciencias exactas y naturales, si (sic) que también podía hacerse extensivo al de las ciencias sociales, y una de tantas según tenemos sabido es la Economía política" (Estasen, 1876a, 11).

El cas és que, a partir dels anys setanta, començaren a aparèixer, a Espanya, revistes més o menys lligades amb el positivisme i amb el mètode científic inductiu, la qual cosa trencava (o intentava trencar), en el context espanyol, amb les concepcions metafísiques anteriors. Així, per exemple, en 1872 aparegueren a Madrid els "Anales de la Sociedad Española de Historia Natural"; en 1874 la "Revista de Antropología" (difusora de les teories de Darwin (6)); en 1875 la "Revista Contemporánea" (important també per la difusió que féu dels corrents neokantians); en 1876, també a Madrid, els "Anales de Ciencias Médicas", a través dels quals els metges (i entre ells el valencià Lluís Simarro) ajudaren a anar introduint els mètodes positivistes; i, també en 1876, es fundà a Barcelona la revista "El Porvenir". L'impacte del positivisme i del darwinisme sacsejava la tradició anterior. Diego Núñez, en explicar la recepció del positivisme escriu: "Revilla <hom es refereix a Manuel de la Revilla> se queja con frecuencia, en sus periódicas reseñas de los debates <es tracta dels debats celebrats a l'Ateneu de Madrid durant el curs 1875-1876>, del "lamentable atraso" en que se encuentran las ciencias experimentales en España frente al favor de que gozan las "bellas letras", con lo que las discusiones intelectuales y filosóficas se suelen mover en gran parte en un terreno artificial y vacío, al margen de la problemática real que suscita el desarrollo de las ciencias positivas. Ante tal enfoque crítico, la cultura española no podía menos de resultar endeble y anacrónica. Hacia falta robustecerla al contacto con el pensamiento científico. Aquí radica, sin duda, una de las principales aportaciones de la mentalidad

positiva al desenvolvimiento del pensamiento español contemporáneo" (Núñez, 1975, 51).

A Catalunya la base econòmica, diferent de la resta de l'Estat espanyol, facilità l'entrada i la difusió de les idees positivistes. A més del cas d'Estasen, cal destacar l'obra de Valentí Almirall, en la que el positivisme era profusament utilitzat. Per exemple, les Quatre paraules al lector amb les quals Almirall encapçala el seu llibre fonamental Lo Catalanisme (1886b), l'adverteixen que el llibre en qüestió es basa en l'observació directa, en el criteri positivista que és l'únic aplicable per a explicar el particularisme. Per a Almirall, "Lo procediment especialista i el mètode d'observació directa porten directament cap al positivisme científic. La varietat és la regla i lo medi: lo fi, l'enllaç entre les varietats. L'observació directa, practicada per especialistes, fa que els judicis hagin de ser fills de la realitat, i que es tendeixi a presentar tot lo que és objecte d'estudi tal com és i no tal com podria imaginar-se" (1886b, 138). Una de les raons per les quals el positivisme entra a Catalunya és l'existència d'una base industrial, però cal considerar també la influència de l'escola filosòfica escocessa del sentit comú que, en certa forma, no predisposava massa a la metafísica. Segons el parer de Diego Núñez, "Solamente en el area cultural catalana, en la que la sociedad burguesa disfrutaba precisamente de más sólidos cimientos, se va a propagar con mayor fuerza el positivismo comtiano, a través, sobre todo, de la versión de su discípulo Littré. La filosofía política de Comte se va a convertir ciertamente en fuente de inspiración para diversos proyectos catalanes de auténtica racionalización burguesa de la desdoblada sociedad española" (Núñez, 1975, 114). Pere Estasen i Pompeu Gener divulgaren el pensament d'Auguste Comte a través de Littré; per un altre costat, el metge lliure-pensador Gaspar Sentiñón i l'otòleg valencià

Peregrí Casanova foren els divulgadors de les teories d'Ernst Haeckel, un dels principals defensors de Darwin.

Tornant a un pla més general, l'Espanya del s.XIX -el mateix que l'Espanya a cavall entre el s.XIX i el s.XX- presenta, en el fons, una dualitat d'estructures, l'una favorable a la implantació del capitalisme i l'altra resistent a abandonar tant el mode de producció antic com tot el complex superestructural lligat a les estructures pre-capitalistes. Pierre Vilar, en un llibre "clàssic" (Vilar, 1963, 71-72), planteja la qüestió de la forma següent: "Dissemblança entre les estructures?. A Catalunya existeix una burgesia activa, i tota mena de capes mitjanes benestants, que practiquen el treball, l'estalvi, l'esforç individuals, i que estan interessades en el proteccionisme, la llibertat política, la difusió del poder de compra. A Espanya dominen els vells modes de vida: el camperol cultiva per a viure i no per a vendre; el propietari no intenta acumular, ni invertir; l'"hidalgo", per a no anar a menys, cerca refugi dins l'exèrcit o de l'Església, el burgès madrileny dins de la política o dins de l'administració; els conservadors hi condemnen la llibertat política, i els liberals el proteccionisme. Dues estructures, dues psicologies: aquestes s'agriran l'una contra l'altra, polemitzant". Per a Vilar "l'Espanya agrària oposarà al capitalisme obstacles materials, jurídics, psicològics; l'Espanya industrial, per a viure, haurà d'arrecerar-se darrera d'un proteccionisme aviat carregós per a la majoria rural de la nació" (Op. cit., 1963, 62). Del dualisme d'estructures es derivava un doble complex, que Vilar va encertar de definir amb una sentència que s'ha fet famosa; "Un doble complex d'inferioritat - política en el català, econòmic en el castellà- mena a malifiances insuperables, per a les que la llengua es un signe, el passat un arsenal d'arguments" (Op. cit., 72).

El s. XIX espanyol es mourà sempre dins del dubte, el titubeig entre una mentalitat modernitzadora i una altra de tradicional, entre els aires nous importats d'Europa i la nostàlgia d'un passat pretesament gloriós. Pierre Vilar ho ha explicat així: "Resulten <Vilar es refereix als problemes espirituals>, com en el segle XVIII, d'un conflicte doble: contra el pes de la tradició, el desig de renovació; contra el desig de renovació, l'orgull de l'originalitat nacional" (Op. cit., 76).

Hom podrà fer els matisos que vulgui al punt de vista sintètic de Vilar, coincident amb d'altres posicions ja apuntades (I. Babbit, 1973; A Rühl, 1973, entre d'altres), però en essència ajuda a entendre els problemes de fons amb els que topaven els intents de desenvolupament i de posada al dia de l'Espanya del Dinou -intents sovint avortats-, els "tempteigs" que no aconseguiren d'afegir Espanya al carro dels països industrials d'Europa. I, dins d'Espanya, molts d'aquests tempteigs s'originaran dintre del marc català. Per què? És que Catalunya proposava la modernització d'Espanya en atenció al desenvolupament de les seves bases productives, o bé és l'especificitat nacional catalana el factor que estimulava la modernització, a Catalunya, de la base econòmica (i la formació d'un pensament econòmic, divers, impulsor d'aquesta base)?

El lector pacient podrà fer les interpretacions que vulgui sobre la contribució del pensament econòmic en la configuració d'una superestructura específica i diferenciada nacional-catalana. Justament, fornir elements per a recolzar aquestes interpretacions és un dels objectius de la present indagació. Però abans d'encetar-la, val la pena de posar l'accent un cop més sobre les característiques principals del context superestructural espanyol, poc propens al progrés històric, i cal cridar

l'atenció del lector en un punt molt significatiu; el "nacionalisme espanyol" voldrà basar-se per un costat en el catolicisme tradicional (i el neotomisme) i en l'historicisme jurídic; pel costat més renovador, voldrà recolzar sobre el krausisme, el positivisme i el progrés de les ciències experimentals. Però el krausisme serà un corrent de pensament metafísic i escèptic; i el positivisme, entrat amb retard, no arrelarà prou. D'altra banda, els hereus del krausisme, la Institución Libre de Enseñanza (que es proposava reformar el sistema educatiu) i la generación del noventa-y-ocho, els uns per manca de ressò i els altres per passivitat i per esperit retorçat i masoquista, no aconseguiran d'impulsar un "nacionalisme espanyol" dinàmic i engrescador, propi de les burgesies industrials ascendents. A Espanya, l'hipotètic nacionalisme "progressista" (al que haguessin pogut contribuir des de liberals, republicans laics i lliure-pensadors fins a marxistes i anarquistes) fou reiteradament asfixiat, i sovint confós amb el regeneracionisme utòpico-krausista i les seves derivacions de quarta fila. En canvi, l'altre "nacionalisme", el basat en la tradició més reaccionària, acabà per imposar-se. I, el que és igualment greu, tot un reguitzell d'autors aparentment oposats a la tradició més reaccionària estaven embolcallats al capdavall sota aquella mateixa tradició, en el moment de fonamentar llur "nacionalisme" pretesament diferenciat. Què han estat fent, si no, Jose Ortega y Gasset, Miguel de Unamuno, Salvador de Madariaga, Claudio Sánchez Albornoz o Américo Castro? (Joan Fuster, 1975, 9-37). Un dels principals defectes d'Espanya ha estat, tal com ha recordat Joan Fuster, que ací hi ha hagut, per dissort, "menys burgesia del que afirmen els seus detractors. Que se m'entengui: parlo de "burgesia" com Déu mana, o sigui, amb "consciència de classe" (Op. cit., 47). I, encara més: molts historiadors progressistes de la banda de Ponent, adhoc marxistes, no tan sols no han pogut evitar la rêmora del "nacionalisme espanyol" (krausisme +

metafísica + regeneracionisme passiu + generación del noventa y ocho + masoquisme), ple de vacil·lacions teòriques i amb un origen ben diferent del dels altres nacionalismes europeus, sinó que han barrejat sovint aquest llegat nefast amb el marxisme (tret d'algunes excepcions comptades). Fuster ho explica així, seguint en el seu to de carregar una mica les tintes: "La "Historia" siempre fue "de derechas". Marx descubrió que, de hecho, la "Historia" -otra especie de Historia- es, más bien, "de izquierdas". Aquí y ahora, en el embrollo lógico que desencadena la confluencia de ambas actitudes, los resultados acostumbran a ser curiosos. Prevalece don Marcelino <hom es refereix a Menéndez y Pelayo> frente a don Carlos. Y lo peor es cuando don Marcelino se nos aparece arropado por don Carlos: Karl Marx, se entiende..." (Op. cit., 85).

Això ha provocat un fet: per manca de llibertat intel·lectual i científica, els historiadors més crítics i inquiets han hagut de beure prou sovint en unes mateixes fonts adulterades, que enfocaven unilateralment la realitat històrica. Per a entendre'ns, un exemple: els futurs historiadors "marxistes" madrilenys, van haver de llegir la "Revista de Occidente", i es van haver d'impregnar d'orteguisme, de snobisme especulatiu. Hi ha hagut, per tant, poca anàlisi de fets concrets, i un cert excés de divagació deslligada dels fenòmens de la realitat, un cert desinterès per a voler entendre en la pràctica que l'estudi de la història serveix també per a comprendre el present. "La incomprensió del present neix fatalment de la ignorància del passat", va escriure Marc Bloch (1952, 32). L'escola historiogràfica catalana ha tingut un sentit molt més pragmàtic, gens retòric, potser per la imperiosa necessitat de transformar el present.

A Catalunya ha existit primer que en cap altre lloc de la península una burgesia emprenedora amb "consciència de

classe" i, també, amb el seu propi projecte peoner de societat industrial. La contradicció entre el centre i la perifèria, entre el centre burocràtic i les modernes zones industrials condicionarà el contingut del nacionalisme espanyol i afavorirà el desenvolupament dels moviments regionalistes renovadors durant el s.XIX. Els redactors de la "Revista La España Regional" ho veien així: "En España no hay verdadera conciencia nacional porque en realidad no hay nación ni menos unidad nacional, sino un conjunto de nacionalidades dentro de un solo Estado" ("Revista La España Regional", VII, 1889, 182).

6.- Reconeixements

Aquesta tesi no hagués estat possible si no haguessin existit les exigències dels meus col·legues Francesc Roca, Carme Massana, Alicia Arrufat, Emili Gasch i Muriel Casals, amb els que he compartit, des d'aquell any mític que fou el curs de 1962-63, uns neguits i una comunicació intel·lectual que sempre m'han estimulat a caminar endavant pel camí més difícil. Guiat pel professor Joaquim Molas, que una tarda de 1963 va decidir que en Francesc Roca i jo ens havíem de dedicar a estudiar la història del pensament econòmic ("En Lluch em deu un número sobre pensament proteccionista català per a l'"Antologia Catalana" i encara no el te fet", va dir-nos), vaig connectar amb el professor Ernest Lluch, que ràpidament, a partir de 1969, va començar a "donar-me joc" i a "passar-me pilotes", com es diu en argot, i, ben aviat, a exigir-me públicament la greu responsabilitat de continuar la seva densa tesi doctoral i d'estudiar el període (excessivament llarg i complicat!) que va des de 1840 fins a 1939. Les llargues converses amb Ernest Lluch han estat sempre un al·licient.

Cal explicar, també, que molt probablement aquesta tesi no hagués estat tampoc possible si no hagués comptat amb la beca d'investigació que va concedir-me la Fundació Jaume Bofill durant el període setembre 1981-setembre 1983. Aquesta beca fou important per a poder iniciar la redacció, però la perseverància i les qualitats de manager cultural del director de la Fundació, Jordi Porta, foren decisives també perquè jo arribés a tenir el coratge de posar-hi el "punt final", per utilitzar una frase del professor Ezequiel Baró.

Aquesta tesi, total o parcialment, ha estat llegida i comentada a més de pels meus col·legues citats a

l'encapçalament amb els que durant gairebé trenta anys hem format equip -primer com a estudiants, després com a estudiosos-, naturalment pel director de la tesi, el professor Ernest Lluch, que la coneix sencera de començament a final, i per Rafael Aracil, Antoni Montserrat, Alfons Almendros, i Ricard Vinyes. Els professors Enric Lluch i Jacint Ros Hombravella s'han interessat sempre pel meu treball. Jo sempre els he considerat com a mestres, o com uns germans grans, i els dec moltes coses. Amb altres economistes he discutit aspectes parcials: aquest és el cas de Josep M. Carreras i Eugeni Giral, amb els que sempre m'ha unit un interès comú per l'economia catalana, i un punt de vista catalanista, i el de Rogelio Velasco, amb qui he discutit sobre el lliurecanvisme. El meu germà i col·lega Lluís Artal m'ha animat a anar sempre al gra, i a descobrir el secret de la perseverància en el treball. He d'agrair a d'altres economistes, com Joan Trullén i Ferran Brunet que m'hagin animat a donar per enllestit un treball que jo mai podré considerar definitiu. La llista dels agraiments als qui han volgut parlar-me de la meva tesi seria interminable: el "com tens la tesi?" preguntat per Joan Clavera, Pere Gabriel, James Ronald Kelly, Enriqueta Fontquerni, Elisenda Malaret, Lluís Argemí, Joaquim Garriga, Ramon Grau, Marina López, Josep Roig Martí, Rafael Tasis, Roser Revilla i una llista inacabable han contribuït a crear l'ambient -i el pressing- imprescindible per a fer-me creure que tenia una obligació i que l'havia d'acomplir. La meva dona, Pepa Serra, òbviament és qui m'ha marcat més de prop i amb efectes mes contundents. No puc tampoc deixar de remerciar a Nuria Guxens, Teresa Rovira, Beatriz Gorrochategui i Mari-Carme Nasarre, que han tingut l'enginy, acudint a llur experiència informàtica i a llur coneixement aplicat de la llengua catalana, de transformar uns manuscrits en intel·ligibles. Soc deutor de tots els qui m'han ajudat a suportar la soledat de l'investigador de fonts i a ells els

dec els encerts; no obstant, com se sol dir en aquests casos perquè és veritat, dels nyaps jo en sóc l'únic responsable.

Tot i que resulta innecessari, cal advertir el lector sobre l'ús de la bibliografia. Al final només s'inclouen les referències citades i utilitzades. La bibliografia està ordenada per ordre alfabètic d'autors i, per a cada autor, per ordre cronològic de l'any de publicació. Per a alleugerir el text, després de cada cita hom posa entre parèntesi el cognom de l'autor, precedit per la inicial del nom, i, a continuació, l'any de publicació de l'edició consultada i, finalment, subratllat, el número de la pàgina (o pàgines) d'on és extreta la cita. Quan es reitera la mateixa referència hom posa entre parèntesi Op. cit. i, a continuació, el número de la pàgina subratllat. Moltes cites d'articles extrets de revistes no figuren acompanyades de la corresponent fitxa dins la bibliografia final, ordenada per ordre alfabètic d'autors, amb l'objectiu de no sobrecarregar-la. El lector trobarà dins el propi text l'autor i el títol de l'article, el número de la revista i les pàgines a les que correspon la cita. Acudint a la bibliografia, hom pot trobar-hi la fitxa sencera de la revista. Acompanyen el text les notes imprescindibles, que en alguns casos contenen afirmacions agosarades. Cal avisar també que l'ortografia del català i del castellà de les cites corresponents a textos del Dinou ha estat sovint normalitzada, bo i intentant de respectar el lèxic en la mesura del possible.

NOTES

- (1) Quant al menyspreu per les ciències experimentals, val la pena d'esmentar l'exemple extraordinàriament revelador que dona Diego Núñez (1977, 14-15): "Acerca de la mezquina situación de la ciencia experimental en España se podrían citar numerosos datos y contar no menos anécdotas. Nos vamos a contentar solamente con una de ellas, la que nos narra don José Rodríguez-Carracido, protagonista de los hechos y científico hondamente preocupado por el problema de la ciencia española. Refiere Carracido que al tomar posesión en 1899 de la cátedra de Química orgánica de la facultad de Farmacia madrileña, "sólo disponía de la silla para la exposición oral de las pláticas de química biológica, careciendo de todo elemento de trabajo, no sólo para la labor práctica de los alumnos, sino también para la comprobación del fenómeno más sencillo indicado en el curso de las explicaciones". El resto de la anécdota es aún más revelador si cabe: "ante tan estremada penuria -añade el catedrático de bioquímica- inicié las gestiones encaminadas a conseguir un mínimo de lo requerido por el carácter experimental de mi enseñanza. Todas las gestiones resultaron infructuosas hasta el año 1901, en que el primer ministro de Instrucción Pública, señor García Alix, de grata memoria para la Universidad española, concedió 6.000 pesetas, por sólo una vez, con destino a la dotación por mi solicitada; pero este rasgo de buena voluntad resultó muy atenuado en sus efectos, porque siendo ineludible comprar en el extranjero el material concedido, y padeciendo entonces nuestra moneda el gran quebranto del 40 por 100, la cantidad antes expresada quedó reducida a poco más de 3.000 francos". (Diego Núñez treu la cita de J. Rodríguez-Carracido, La enseñanza de la química biológica en España, publicat a "Estudios histórico-críticos de la ciencia española", Madrid, 1917, 2ª ed., pp. 400-401). Un altre exemple, molt significatiu, que dona Diego Núñez (1977, 43) és el del darwinisme: "Con el correr de los años, y al margen de su específico estatus científico, el darwinismo llegará con frecuencia a convertirse en un símbolo más de la escisión ideológica del país; cobrará el perfil de una cuestión que, cómo eco de las viejas controversias, dará pie de modo automático y casi por incercia a reacciones contrapuestas, bien sea de alarde librepensador anticlerical, bien de alérgica animadversión. Si durante la República nos vamos a encontrar con más de un liberal que, como aquel agente de policía de Vera de Bidasoa que nos describe Julio Caro Baroja en sus Memorias, tendrá a gala pasearse con El origen de las especies bajo el brazo para hacer demostración ostentosa de su republicanismo y de su hostilidad a las ideas tradicionales, unos años más tarde, en plena guerra civil, no faltaran, por el contrario, quienes pasen más de un susto a causa de

sus conocidas simpatías darwinianas. Y tras la guerra, un dato muy revelador: habrá que esperar a los años 60 para encontrar de nuevo ediciones castellanas de las obras de Darwin" (La cita de J. Caro Baroja correspon a Los Baroja, Ed. Taurus, Madrid 1972, p. 272).

- (2) Una mostra de la intolerància intel·lectual i científica que existia a Espanya ens la dóna Rafael M. de Labra (1878, 189), en una recensió sobre l'Ateneo de Madrid publicada a la "Revista Contemporànea": "Y todavía después, en 23 de Octubre del mismo año <1866>, el presidente interino del Ateneo <de Madrid> (que lo era el Sr. Figuerola) se vio sorprendido por el inspector de vigilancia del distrito, que le exhibió una orden del capitán general, por la que, bajo la responsabilidad de la Junta de Gobierno, quedaba "prohibida la lectura de los impresos extranjeros que hubieren dado a luz un solo artículo en que se atacase u ofendiese a la religión o a S.M. la reina y real familia". A esta intimación siguió naturalmente la retirada de los salones de lectura de todos los periódicos y revistas del extranjero".
- (3) La cita de L. Legaz és feta per Gil Cremades (1969, 69-70).
- (4) Per tant, el positivisme quedava exclòs, en gran part, com a element influent dins la formulació del "nacionalisme" espanyol.
- (5) En el nº 12 (1877) de la revista "El Porvenir", a la secció titulada "Crónica General", hom pot llegir: "ha sucedido en el Ateneo Barcelonés <dirigit aleshores per Manuel Duran i Bas> el planteamiento del sistema de censura previa, y luego ha seguido el acuerdo de la Junta Directiva prohibiendo que continuaran dichas lecciones sobre "Positivismo" <el conferenciante era, obviamente, Pere Estasen> y sobre "América precolombina" <el conferenciante era el positivista Joaquim Maria Bartrina>, precisamente las más interesantes y aplaudidas durante el presente año académico" (96).
- (6) En 1876 es publicà, a Barcelona, la primera traducció a Espanya d'una obra de Darwin: El origen del hombre. La selección natural y la sexual, a la Impremta de La Reinaxença. Segons Diego Núñez Ruiz (1975, 171) el traductor era un tal Jose M^e Bartrina (cal suposar que era Joaquim Maria Bartrina).

CAPITOL 1

EL PRIMER IMPACTE DE LA INDUSTRIALITZACIÓ

SOBRE LES IDEES ECONÒMIQUES

1.- Les entitats proteccionistes de la primera etapa de la industrialització

Cal començar a parlar, en primer lloc, dels papers publicats per la Junta de Comerç (1). En els seus darrers set anys d'existència, cal destacar alguns informes dirigits a defensar els interessos industrials de Catalunya. Cal ressenyar el titulat Datos estadísticos y observaciones importantes... (Comisión Mixta de individuos de la Junta de Comercio de Cataluña, 1840), elaborat conjuntament amb representants de la Comissió de Fàbriques, on s'afirmava que "El principal, o casi exclusivo objeto de la prohibición de los tejidos de algodón extranjeros (subratllat a l'original) (...) no es el fomento de las fábricas de Cataluña, sino el de la Nación Española" (Op. cit., 18). Per a la Junta de Comerç, no era possible de donar entrada lliure a les manufactures de cotó angleses, i això s'intentava de justificar amb les estadístiques sobre la fabricació de gèneres de cotó a Catalunya, a començaments de 1839, i amb l'argument que 3/4 parts del Principat es mantenia econòmicament gràcies a la indústria, indirectament o directa (Op. cit., 26). L'informe estava estructurat a base de respondre un interrogatori sobre la situació de la indústria catalana. A través de les respostes és possible de conèixer amb força precisió la situació de finals dels anys trenta i, per tant, de detectar els inicis del procés d'industrialització. Així, en 1838 van entrar per la Duana de Barcelona 11.256.823 lliures castellanès (una lliura equivalia a 460 gr., i per tant, aquesta xifra equivalia a unes 5.178 Tm) (2) de cotó en floca, fet que representava un augment del 51,58% sobre la mateixa xifra de 1834 i un increment del 19,27% en relació a l'any anterior. (Op. cit., 4-5, darrer full) s.n.) (Vegeu annex 1-3). En 1833 hi havia a Catalunya 810.000 pues, i de 1833 a 1838 hom estimava que hi havia hagut un increment de 63.256 pues (Op. cit., 5) (3). En 1839, existien 48.330 telers (Op. cit., 6).

L'informe de la Comissió Mixta explicava les dificultats que havia d'enfrontar la fabricació de cotó: així, per exemple, la instal·lació de la maquinària costava un 25% més que a França i un 75% més que a Anglaterra (Op. cit., 12), però malgrat això la producció de cotó havia estat d'11 a 12 milions de vares (4), i els excedents eren venuts a la resta d'Espanya. (Op. cit., 13). Una de les conclusions principals que extreia la Comissió Mixta era la següent: "Para ofrecer una idea del estado progresivo de nuestra industria sobre el algodón, basta observar que desde el año de 1833 que se cobraron en esta aduana los derechos de 96 mil quintales de algodón, cada año han ido estos en aumento de tal modo que en el año de 1838, año que se puede llamar de orden y regularidad, han entrado de más 17 mil quintales, prueba evidente del aumento de trabajo que ha tenido Cataluña durante cinco años. ¿Y si esto ha sucedido en medio de la guerra civil, qué no sucedería si hubiese paz y una entera confianza en el Gobierno de que protegería la industria nacional" (Op. cit., 20-21).

Té interès la justificació argumental que feia la Comissió Mixta, muntada sobre bases estadístiques. En primer lloc, hom donava uns Datos estadísticos de la fabricación de géneros de algodón en Cataluña a principios de 1839 (Op. cit., 22 a 25). (Vegeu annex 1-1), dels que es derivava que en 1839 hi havia a Catalunya un total de 125.987 persones ocupades a la indústria tèxtil (5). No es tracta ací de valorar l'ajustament del càlcul, sinó de fer notar el suport que hom intentava de donar als raonaments. El que es tractava era de demostrar -i per això potser es tendia a inflar un poc les xifres- l'envol de la indústria tèxtil, i el seu paper com a motor del desenvolupament econòmic. La inversió fixa a la indústria cotonera es xifrava en 300 milions de rals de billó, el nombre de pues en funcionament s'estimava en 873.256, i la producció anual de filats era, en 1839, de 11.256.823 lliures castellanes (hom suposava que

la producció era equivalent al cotó en floca entrat per la Duana de barcelona). Per a la Comissió Mixta, "casi el todo de los habitantes de estas cuatro provincias <hom es refereix a les catalanes> quedarian en la más completa miseria si ellas perdiesen su actual industria" (Op. cit., 26). A més, la indústria catalana se seguia equipant, perquè en 1839 s'estaven construint màquines per a posar en funcionament 35.000 pues més de filatura, 4.000 nous telers (incloses moltes màquines jacquard i algunes de vapor) i entre 16 i 20 edificis nous per a fàbriques. (Op. cit., 26-27).

Cal afegir, a més, que en 1839 el nombre de telers era de 48.330 (inclosos els mecànics i els jacquard). És interessant, també, l'Estado de primeras materias, gastos y manufacturas que produjeron en 1838 (Op. cit., 30-31; vegeu annex 1-2), perquè exposa els costos necessaris per a una producció xifrada en 322 milions de rals de billó. Finalment, cal esmentar un quadre estadístic, confeccionat per la Comptadoria de la província de Barcelona, sobre el cotó en floca introduït i despatxat per la Duana de barcelona entre 1834 i 1838, tot indicant-ne les procedències (vegeu annex 1-3).

Un altre Informe d'interès fou el publicat amb data de 10 de març de 1841 (Junta de Comercio de Cataluña, 1841) per la mateixa Junta de Comerç, i que no era més que la resposta, article per article, al projecte de Llei de Duanes i Aranzels que li havia remès el govern amb data de 27-11-1840. En aquest Informe, la Junta de Comerç feia observar que els destins dels pobles depenien, en darrera instància, de llur situació econòmica, i que el lliurecanvi era un sistema utòpic. El projecte de Llei era criticat per la Junta, la qual adduïa que "Cataluña sacrifica sus intereses hasta donde es posible para el bien nacional" (Op. cit., 51) i que, en tot cas, "no es el interés de los catalanes, el

que se trata, sino el de la producción nacional española" (Op. cit., 56). Cal fer notar que la Junta tenia la necessitat de justificar-se davant del govern central, bo i intentant de no ferir cap susceptibilitat. A desgrat d'això, la Junta feia veure la conveniència de no cedir davant dels interessos del comerç provinent de l'estranger, i de desenvolupar la indústria -que permetia sempre l'obtenció de beneficis més elevats que l'agricultura-. D'altra banda, amb el proteccionisme s'aconseguia, segons la Junta de Comerç, que el que es produïa al país ho consumissin els seus habitants: això facilitaria un procés d'acumulació i de "reproducció", que a la vegada seria estirat per l'increment del consum (Op. cit., 68-69). Si es deia correntment que Espanya era un país bàsicament agrícola, manifestava la Junta de Comerç, calia tenir en compte que Catalunya es distingia per ésser primordialment manufacturera. I, endemés, el comerç entre el Principat i la resta de les províncies de l'Estat era intens, de forma que si s'arruinava Catalunya els passaria el mateix a les províncies. Per a recolzar aquest argument, la Junta donava les estadístiques sobre els productes que, en 1840, el Principat va consumir de la resta de l'Estat (hom distingia per productes, i el valor total estimat per a 1840 pujava 186.790.993 rals de billó (vegeu annex 1-4). A més, entre 1836 i 1840 havien entrat per Barcelona 682.548 lliures de seda -una mitjana de 136.509,6 lliures anuals-, procedents de forma aclaparadora del País Valencià (Op. cit., 91). Hom informava també que en 1840 havien entrat per la Duana de Barcelona 18.232.188 lliures (8.386,81 Tm) de cotó en floca i 7.383 lliures (3,40 Tm) de cotó filat. (Op. cit., 93). Tenen un interès molt destacat les xifres del quadre que expressen la importància del consum de mercaderies procedents de la resta de l'Estat. De l'anàlisi d'aquest quadre en restava un fet prou clar: que les compres fetes des de Catalunya tenien un volum important. Rafael Pujol creu que es tracta d'estimacions encara "molt burdes" (R.

Pujol Marigot, 1975, 454), però tot i amb això servien per a demostrar un tràfic de mercaderies ben viu, i per a assenyalar el caire diferencial manufacturer (en 1840, o sigui en els primers anys de la industrialització) de Catalunya. Encara que s'estigués ja marionent des de feia temps, la Junta de Comerç tenia esma per a protestar davant del que creia que era un perill que amenaçava les províncies industrials (hom es referia al fet que no fossin preses mesures suficientment protectores) (6). I retreia que Catalunya contribuïa a la hisenda pública a través dels impostos que pagaven els fabricants i els consumidors i que, a més, havia tingut l'enginy de difondre un esperit d'invençió i de treball. Per a la Junta, (Junta de Comercio, 1842) les innovacions tecnològiques aplicades a la indústria tèxtil havien permès de passar de 2.840 fàbriques en 1833 a -segons l'estadística de Sayró- més de 4.500 en 1841 (segons Junta de Comercio, 1844b, 8, en 1841 existien 4.587 fàbriques dedicades a la indústria cotonera, a Catalunya).

Segons dades optimistes de la Junta de Comerç, en 1841 hi havia 1.300.000 pues en funcionament (7) per a la filatura de cotó, 150.000 empleats (8) dels que en depenien 216.000 persones més; cada mes el total distribuït en salaris pujava 21 milions de rals, el valor de tots els edificis dedicats a fàbriques era de 276 milions de rals, la inversió en maquinària era de 155 milions de rals, i cada any 290 milions de rals formaven el capital "en circulació i reproductiu" a les fàbriques de filats, teixits i estampats, i per a les fàbriques dedicades a "les arts i oficis connexos" aquest capital "en circulació i reproductiu" pujava 180 milions de rals (Junta de Comercio, 1841, 85 i ss.).

En la Memoria publicada en 1844 (Junta de Comercio de Cataluña, 1844b) s'insistia en què si es protegia la indústria cotonera i s'aconseguia que anés augmentant la

seva producció, creixerien les importacions de cotó i, amb elles, s'expandiria la marina mercant i també les exportacions, car els vaixells sortien dels ports espanyols carregats de fruits i de productes agrícoles per a retornar carregats de cotó. No s'havia de deixar de costat, tampoc, la persecució del contraban, prou important durant la primera guerra carlina. Hom arremetia, a més, contra els arguments brandats pels exportadors de vins andalusos: per a la Junta de Comerç, existia "la idea equivocada que tienen algunos de que concediéndonos la libre entrada de derechos a las manufacturas de algodón extranjeros, los ingleses rebajarían los de los caldos y frutos de la costa de Andalucía aumentándose en consecuencia su exportación. Aunque tuviese lugar esta rebaja de derechos que nunca sería muy crecida porque aquella nación jamás olvidará las razones de conveniencia que tuvo al imponerlas, poco o más sería el consumo de nuestros vinos y demás frutos porque los consumidores que son las clases más acomodadas no reparan en el precio" (Op. cit., 10). Després de donar un repàs a la situació dels principals sectors productius (seda, llana, cotó, teixits de mescla, llenceria, fundició i construcció de maquinària, ebenisteria, joieria, etc.), la Junta extreia una sèrie de reflexions generals: amb el creixement de la indústria, s'aconseguiria també, paral·lelament, l'increment de la població, el desenvolupament de l'agricultura i del comerç i el foment de la marina mercant i de guerra. "Preciso es pues convenir -deia la Junta de Comerç- en que la industria y comercio deciden en el presente siglo la suerte de las naciones" (Op. cit., 16). Per a comprovar els efectes de la indústria, afirmava la Junta, no calia sortir d'Espanya: només calia comparar la situació de Catalunya amb la de les altres províncies. Catalunya tenia una indústria i una agricultura avançades, tothom treballava, no hi quedava un pam de terra per conrear, i "esto convence hasta la evidencia de que la industria agricola prospera donde se desarrolla la fabril" (Op. cit., 16). Ultra això, "Las

prohibiciones y los fuertes derechos tienen dos objetos: favorecer las industrias nacionales y disminuir el consumo de aquello que no se necesita o que puede reemplazarse con otra producción propia". (Op. cit., 18). Finalment, la Memoria formulava vuit peticions concretes, entre les que destaquen les següents: "2º. Que se declaren libres de derechos de puertass todas las primeras materias del país al introducirse en cualquier población para recibir el beneficio de la mano de obra (...) 5º. Que no se relaje en lo más mínimo el sistema prohibitivo respecto a la industria algodonera (...)"; i, com a 7ª petició, que es revoqués la R.O. del 20-2-1844 per la que no es podien escorcollar magatzems, cases o botigues sospitoses de frau o de contraban (Op. cit., 20).

Entre les entitats proteccionistes més lligades a la indústria (en aquest cas, la cotonera), cal parlar, naturalment, de la Comissió de Fàbriques, que té el seu origen en el Cos de Fàbriques de Filats i Teixits de Cotó, creat en 1799 (J.Vicens Vives, 1974, 54) tant per a impulsar la indústria cotonera, com per a lluitar, igualment a la Junta de Comerç, contra el contraban. El Cos de Fàbriques havia menat una vida subterrània: així, per exemple, en 1804 no aconseguí d'ésser reconegut per les autoritats per culpa de l'obstruccionisme practicat per la Junta de Comerç, de mentalitat més gremialista i molt reticent envers la ideologia liberal incipient dels fabricants del cotó. Calgué esperar el trienni constitucional perquè el Cos de Fàbriques intentés, essent-ne secretari el liberal Eudald Jaumeandreu, el reconeixement oficial. Vers 1820, segons J.Vicens Vives, el Cos de Fàbriques degué de canviar el nom pel de Comissió de Fàbriques de Filats, Teixits i Estampats de Cotó. En 1822, hom presentà un informe al govern amb el fi d'aconseguir l'aprovació del seu reglament, però novament la Junta de Comerç s'hi interferí per tal d'impedir-ho. No cal dir que, a partir de 1823, la Comissió de Fàbriques hagué de

retornar a una vida mig clandestina després de l'entrada a Espanya dels 100.000 Fills de Sant Lluís. Això no obstant, en 1826 fou reorganitzada per Magí Corominas i, aquesta volta sense l'oposició de la Junta de Comerç, un Reial Decret de 1828 signat per Ferran VII reconeixeria de fet la Comissió de Fàbriques, però a canvi de donar suport al monarca, la qual cosa no s'havia pas donat massa freqüentment durant els primers anys del seu regnat (J.Vicens Vives, 1974, 53-58). El reconeixement oficial, però, no arribà fins a la Reial Ordre del 28-9-1841, data en què fou aprovat el seu reglament, durant la regència d'Espartero, amb els anomenats progressistes al poder (9).

Un dels mèrits de la Comissió de Fàbriques consistí en la ràpida presa de consciència sobre l'envol econòmic del Principat, sobre els canvis fonamentals en el sentit de la industrialització, produïts a partir dels anys trenta.

Per comprovar-ho, cal només donar una ullada a la Memoria sobre la necesidad del Sistema Prohibitivo en España (Comisión de Fábricas, 1834) (10), en la que la Comissió de Fàbriques es proposava de fer veure la necessitat de fer avançar la indústria, i com Catalunya havia experimentat canvis d'estructura importants que feien que encapçalés les províncies manufactureres. En què consistien aquests canvis? Bàsicament, en què 1/5 de la població catalana es dedicava a treballar a fàbriques de filats, teixits i estampats (11), en l'increment de capitals i en el creixement del comerç interior (12). I hom no dubtava gens a utilitzar cites de J.B.Say, Smith o Sismondi per a justificar la necessitat, dins d'un país, d'impel·lir el comerç interior (Op. cit., 12-13). Ara: el que és més important, és que es reconeixia de fet -o, millor dit, es descobria- que Espanya havia entrat en la seva primera fase de desenvolupament (Op. cit., 14) i això, en 1834, implicava tenir una gran lucidesa.

Per a la Comissió de Fàbriques, si es repassava la història de la fabricació a Catalunya era possible de comprovar com les èpoques de progrés havien coincidit amb les de major grau de proteccionisme. I, lògicament, hom sostenia que el proteccionisme "es (...) de vida o muerte para los intereses materiales del Principado" (Comisión de Fábricas, 1840, 14), perquè "nuestra industria son nuestros fueros" (Op. cit., 15). I, amb el fi d'evitar malentesos, la Comissió assegurava "que los Catalanes cuando imploran protección y amparo, no sólo abogan en bien suyo propio, sino de toda la Nación de que forman parte" (Op. cit., 16).

El fet de recordar sovint que Catalunya estava dins d'Espanya, i que hom no feia altra cosa que defensar interessos espanyols, era força freqüent a l'època. Així, per exemple, en un fullet publicat en 1841 («Las» Clases trabajadoras, 1841), hom pot llegir: "Requiere la importancia del asunto, que este escrito sea explicito; y por eso deben ante todas cosas protestar los que lo firman, que en lo que dirán y pedirán, no domina el espíritu de exclusivismo y separación con que se pretende siempre tildar las pretensiones de Cataluna" (Op. cit., 3). Segons aquest fullet, els industrials i els catalans volien donar sortida a llurs productes però, ahora, també consumien els articles produïts per les províncies de l'interior. Brev, "«els catalans» miran a las provincias españolas como miembros de la misma familia a que los catalanes pertenecen" (Op. cit., 3). Hom advertia, a més, que el pensament que estava de moda a Madrid acabaria amb la indústria i amb l'agricultura. Allò que calia era, sempre segons aquest fullet, no témer la competència estrangera i llançar-se a desenvolupar el país. I, naturalment, hom preconitzava el proteccionisme per a assolir aquest fi.

Entre els diversos papers proteccionistes publicats per la Comissió de Fàbriques, cal remarcar l'Exposicion publicada

en forma de 12 cartes en 1846 (Comisi6n de F6bricas, 1846). Hom criticava que el govern no hagu6s fet cap cas de l'informe sobre la situaci6n de les f6briques catalanes que havia fet Higinio Garcia de Burunda, vocal de la Junta de Aranceles. Tampoc havia fet cas el govern, deia la Comissi6n, de l'estadistica industrial que havia estat confeccionada amb motiu del tractat comercial amb Anglaterra, i que havia estat lliurada al ministre de la governaci6n. Aquesta estadistica unicament fou tenida en compte per Manuel M6 Gutierrez, que la utilitz6 per a rebatre un fullet6 publicat a Londres per Pebrer. Quan el ministre d'Hisenda encarreg6 a Esteve Sayr6 que realitzes un informe sobre la situaci6n de la ind6stria cotonera catalana, els lliurecanvistes no havien fet cap cas dels resultats de la seva investigaci6n. Tampoc es feu cap cas de les dades obtingudes per Pascual Madoz en el seu viatge a Catalunya i, a Madrid, hom arrib6 a assegurar que "los catalanes son los primeros contrabandistas" (Op. cit., 1846, 44), fet que provoc6 una resposta airada de la Comissi6n: "pero decir, que los fabricantes de Catalu6a introducen algodones extranjeros para ponerles sus respectivos sellos, y hacerlos circular como suyos, no es solo un error, ni una mentira, sino tambi6n una calumnia" (Op. cit., 44). Obviament, la tensi6n entre la Comissi6n de F6briques i el govern de l'Estat era molt elevada.

Per a provar els seus arguments proteccionistes, la Comissi6n, a la carta 5^a de la Exposici6n -probablement, la m6s suggestiva de les 12 cartes- donava les xifres sobre importacions de cot6 corresponents a 1845, el nombre de fusos instal.lats (1.000.200), el capital fix i el capital flotant dedicat a teixits, filats, estampats i rams auxiliars (867.611.980 rals), el nombre d'obrers ocupats (119.309) (13), el detall de les xifres sobre salaris, i xifres sobre costos de producci6n (hom compara els costos a Espanya amb els registrats a Anglaterra) i sobre preus. La

conclusió era que "Ningún pueblo de Europa tiene más derechos que Catalunya para ser favorecido, porque antes que ellos, cuando la industria de algodones era pobre o improductiva, ya la cultivaba con afán; y no tan sólo abastecía el mercado doméstico, sino también los de ultramar, que eran a la verdad muy extensos" (Comisión de Fábricas, 1846, 59). En tot cas, mentre que el proteccionisme proporcionava feina als treballadors del país, el lliurecanvisme donava feina als obrers de l'estranger. No cal dir que l'Exposición de 1846 duia a terme una anàlisi minuciosa sobre la situació de diferents productes dins dels aranzels vigents aleshores i dins dels aranzels que projectava el govern. I hom insistia en un fet: la situació real de la indústria cotonera catalana reclamava el proteccionisme per a sobreviure i poder desenvolupar-se.

Com és sabut, el 27-3-1847 la Comissió de Fàbriques optà per canviar el seu nom, sota l'impuls de Joan Güell i Ferrer, pel de Junta de Fàbriques (14). La nova entitat, a més dels empresaris cotoners, incloïa els dedicats a les indústries de la llana, la seda, la metal·lúrgia i la construcció. Si la nova Junta de Fàbriques passava a ésser un organisme para-oficial, que perduraria fins a 1861, paral·lelament en 1848 fou constituït l'Institut Industrial de Catalunya, igualment inspirat per Güell i Ferrer (J. Vicens Vives, 1958, 134-135). La Junta de Fàbriques es dedica a emetre informes sobre la situació de la indústria, així com a respondre les enquestes del govern formulades a les entitats econòmiques.

En 1847 la Junta publicà un fulletó sobre El comercio y el libre cambio (Junta de Fábricas, 1847a), en el que s'afirmava que la llibertat comercial absoluta conduïa al retrocés econòmic i a la ruïna d'Espanya, encara que reconeixia que alguns països, en aplicar el proteccionisme, ho feien amb criteris flexibles. Hi ha, ací, la idea de la protecció total a les indústries naixents i, també, el

començar a admetre, en certa forma, que un cop pres el primer envolt convé gradualment no aplicar criteris proteccionistes de manera absolutament radical, ja que d'aquesta manera els fabricants no es preocuparien per una cosa tan necessària com la competència internacional. En el mateix sentit proteccionista la Junta es manifestà en diverses ocasions al govern de Madrid (Junta de Fàbricas, 1847b, 1849). En 1847 la Junta publicà una memòria dirigida al capità general de Catalunya, per a manifestar "la postración y estado angustioso en que se encuentran los industriales de este antiguo Principado" (Junta de Fàbricas, 1847c, 3), per a condemnar el lliurecanvisme practicat per Anglaterra, per a fer constar un cop més que els fabricants catalans feien un servei a la "pàtria" (=Espanya) i, el que és molt significatiu, per a manifestar que la indústria catalana no era prou coneguda pels qui havien de legislar sobre ella. Les critiques sistemàtiques al govern no implicaven pas, però, un desacord de fons amb el model de societat. En efecte, la Junta proclamava que "por esto los fabricantes catalanes lejos de tener tendencias revolucionarias, están más interesados que nadie en que se afiance y consolide el Gobierno para que en la administración pública haya orden y regularidad" (Op. cit., 13). Per posar un altre exemple, en un escrit titulat Observaciones sobre la industria lanera (Junta de Fàbricas, 1848), hom afirmava que, gràcies al proteccionisme, la indústria llanera podia competir amb les indústries de l'estranger.

Cal destacar també els informes presentats per Joan Illas i Vidal (1849, 1852), Eusebi Soler (1850) i Julian Peláez del Pozo (1850) a la Junta. Serà necessari, més endavant, analitzar amb deteniment la Memoria d'Illas i Vidal de 1849 (vegeu l'apartat 2.5), car es tracta d'un dels textos proteccionistes més importants del s.XIX. En síntesi, es tracta d'una Memoria que demostra de forma clara i rotunda

que Espanya és més rica en els anys quaranta que a començaments de segle, i que la causa d'això residia en l'adopció de mesures proteccionistes. Hi havia també, al davall d'aquest argument, la consciència de l'entrada del país dins del procés d'industrialització. I, igualment, el fet de detectar que aquest procés s'estava duent a terme només a Catalunya. Quant a la Memoria d'Eusebi Soler, més breu i d'un interès potser més limitat, defensava també el proteccionisme i reflectia, de la mateixa manera, el fet que Catalunya hagués començat a assolir, en pocs anys, un nivell de complexitat de dimensió europea. I, naturalment, deia Soler, "Esta influencia, o mejor, ese estado excepcional de Cataluña le ha excitado la animosidad de algunas provincias" (E. Soler, 1850, 24). Soler feia veure les diferències entre Catalunya i la resta de l'Estat, i afirmava que Catalunya era Europa, perquè estava al dia dels avenços tècnics registrats als països europeus més avançats. A més, esgrimia que la resta de les províncies treien un profit del fet que Catalunya els comprés mercaderies diverses: llana, seda, midó i fecules, sabó, oli, sals, sofre, salnitre, etc. El comerç interior amb la resta d'Espanya era important, perquè "según los documentos oficiales las importaciones de frutos y efectos de esas Provincias en los puertos de Barcelona y Tarragona y las entradas por tierra incluso las venidas por el territorio de Lérida ascendieron en 1846 a 405.969.560 reales de vellón" (Op. cit., 26). I, de les xifres elaborades per Sayró i Pascual Madoz, hom n'extreia la conveniència d'adoptar el sistema proteccionista.

Quant a la Memoria presentada a la Junta de Fàbriques per Julian Peláez del Pozo (1850), cal remarcar que hom s'oposava a la lliure entrada de productes perquè implicava un greu perjudici per al "treball nacional" i perquè "Ya el célebre Say, a vueltas de algunas contradicciones que, respecto a esta cuestión se advierten en su doctrina, dijo que "la única cosa que una excesiva importacion podia hacer

temer era la deserción del capital nacional"" (Op. cit., 30). En opinió de Peláez, la indústria no podria resistir la competència estrangera si era adoptat el lliurecanvisme, i això perquè "En España se produce peor u más caro que en otros países, y esto es así, no por culpa, no por torpe indolencia de nuestros fabricantes; sino por causas poderosísimas, aunque independientes de su voluntad y de sus esfuerzos" (Op. cit., 32). Hom es lamentava del retard econòmic d'Espanya, explicava com el lliurecanvisme no afavoria gens ni l'agricultura ni el comerç, criticava l'existència del contraban i, davant de l'argument lliurecanvista que sostenia que els productes, a fi de comptes, eren intercanviats per productes, Peláez mantenia que sovint això no era pas exacte (que, per tant, calia acudir a la sortida de capitals del país) i que Espanya, en tot cas, només podia oferir per a l'intercanvi blat i productes agrícoles. Una de les conclusions més importants a les que arribava Peláez era que "La absoluta e ilimitada libertad de comercio exterior ataca la independencia, la dignidad, y por lo tanto la existencia de las naciones, no inmediata pero sí mediatamente" (Op. cit., 21).

La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País es una altra entitat defensora del proteccionisme sobre la que també cal parlar (15). I cal destacar, sobretot, durant els primers anys quaranta, les Exposiciones... publicades en 1842 (Sociedad Economica Barcelonesa de Amigos del País, 1842^o) que rebutien, punt per punt, una Memoria lliurecanvista publicada en 1841 per la Societat Econòmica de Cadis. Segons el parer de la Societat barcelonina, la indústria catalana era molt atacada per les altres regions i, per un altre costat, estava condemnada a abaixar la seva producció si no li eren aplicades mesures de signe protector. Els lliurecanvistes de Cadis pretenien, en el fons, impulsar llur comerç de vins, però aquesta no semblava pas una bona rao, per a la Societat barcelonina, per a

deixar de protegir una indústria naixent com era la catalana: "Sacrificar el éxito de las demás industrias a la industria catalana! Pues qué, ¿no consume Cataluña, por efecto de las prohibiciones, en frutos, ganados y manufacturas por valor de unos 250 millones?" (Op. cit., 2). Hom adduïa que Catalunya disposava de l'utilitat més modern d'Espanya i que necessitava prosperar, i que el progrés no depenia, com creien els lliurecanvistes de Cadis, de l'agricultura, del comerç i de la navegació, sinó fonamentalment de la indústria. Si els lliurecanvistes argüien que les manufactures de cotó catalanes mai arribarien a assolir el nivell de les angleses, aquest no era, a l'entendre de la Societat barcelonina, un motiu prou convicent per a abandonar la indústria cotonera catalana de la que en depenien, d'altra banda, les collites de cotó d'Andalusia, Cuba i Filipines. En tot cas, i una vegada més, s'afirmava que calia protegir la indústria naixent i que, d'aquesta forma, hom no feia més que defensar els interessos generals d'Espanya. Al final de les Exposiciones, s'inclouïa una taula estadística sobre les mercaderies que Catalunya consumia cada any provinents de la resta de les províncies espanyoles, Balears i Canàries incloses (vegeu annex 1-5). No cal dir que, per a la Societat Econòmica barcelonina, qualsevol ocasió era bona per a sumar-se a la campanya proteccionista. I, en aquest sentit, per citar dos exemples, cal esmentar una exposició publicada en 1840 (Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, 1840b) o la vetllada necrològica que fou dedicada a l'industrial Josep Sol i Padrís (J. Illas i Vidal, 1856).

L'Institut Industrial de Catalunya fou fundat en 1848 per Angel de Villalobos, Joan Illas i Vidal i Joan Vilaregut, amb el fi de contrarestar al caire massa oficial que havia adquirit la Junta de Fàbriques (M. Izard, 1979, 77-82). Tingué vida fins al 1879, quan es fusionà amb el Foment de la Producció Nacional per a constituir l'Institut de Foment

del Treball Nacional. L'Institut Industrial de Catalunya intentà d'influir a través del seu òrgan "El Bien Publico", l'aparició del qual coincidi amb la campanya dels fabricants catalans davant de l'arancel de 1849, que de fet -i malgrat els temors inicials- acabà per no perjudicar massa els fabricants de cotó (M. Izard, 1973, 49).

L'any 1848 l'Institut Industrial de Catalunya publicà un fulletó molt significatiu d'Illas i Vidal, el bibliotecari de l'entitat, titulat Barcelona antiga y Barcelona moderna (J. Illas i Vidal, 1848), fulletó que era una diatriba contra la lliurecanvista "Guia del Comercio". En opinió d'Illas, l'antiga Corona d'Aragó va prosperar mentre aplicà el proteccionisme i mentre l'estat medieval va fer costat a les "classes productores". Hom es preguntava: "¿A qué se debe el que en 1800 Barcelona hubiese vuelto a ser lo que era en 1500, o más aún, y el que mayores sean su caserío, su vecindario, su importancia y su riqueza actualmente?" (Op. cit., 12-13). Per a Illas, "Esa proteccion, esos derechos de aduana, esas prudentes prohibiciones que anatemia la Guia han hecho que la España con limitadisimas colonias sea hoy más poblada y más rica que cuando se abrigaban dos mundos bajo el manto de sus reyes; ha hecho que con más población rindan sobrantes exportables nuestras cosechas, insuficientes antes para el nacional consumo" (Op. cit., 13). Calia no dubtar, per tant: Barcelona havia començat a prosperar amb el proteccionisme, i quan Espanya va adoptar una política lliurecanvista a partir del s. XVII, entrà en un període llarg de decadència, que no fou possible de corregir fins a l'adopció del sistema protector, amb la industrialització del tèxtil. L'argument era massa simplista, perquè és evident que el proteccionisme no es pas, de cap manera, la condició sine qua non per al desenvolupament del mode de producció capitalista, i molt menys l'única condició; així i tot, el fulletó del jove Illas representava, indirectament i malgrat el seu caracter

propagandista, un exemple més de la presa de consciència industrialista a Catalunya. Calia, primer, prendre consciència dels canvis en l'estructura econòmica. La presa de consciència política ja vindria després.

Per un altre costat, el 16-5-1870 l'Institut Industrial de Catalunya va signar, al costat dels Instituts Industrials de Sabadell i de Terrassa, i de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, entre d'altres, un manifest, A las Cortes Constituyentes, per a protestar contra els projectes de tractats de comerç amb Bèlgica, Itàlia i Àustria (A las Cortes Constituyentes, 1870). Per a les entitats que firmaven aquest manifest la situació econòmica, financera, administrativa i social del país no permetia d'establir acords comercials de signe lliurecanvista amb l'estranger. Espanya, es deia, havia de desenvolupar els seus mercats interiors i necessitava instal·lar més fàbriques; d'altra banda, el Tresor podria sofrir greus dèficits si no es mantenien els mateixos aranzels. En conseqüència, s'hauria d'eixigir el dèficit del Tresor públic mitjançant nous emprèstits -amb la qual cosa s'augmentaria, de forma preocupant, el Deute- i a través de la puja de la imposició. És ben clar que l'Institut Industrial de Catalunya, que agrupava diverses branques fonamentals de la producció industrial catalana, es va sumar sempre a les iniciatives que defensaven el proteccionisme (16).

2.- Els primers economistes de la nova Catalunya industrial

Existeix el tòpic, força freqüent entre historiadors no catalans, consistent a creure que el tret definidor i predominant de la política econòmica preconitzada des de Catalunya al llarg del s. XIX era la defensa del proteccionisme. Però això no és exacte. El proteccionisme, certament, fou una qüestió important durant una bona part del segle, però no fou pas l'única. A més, també hi hagueren economistes catalans que defensaren el sistema lliurecanvista, de la mateixa forma que autors no catalans foren també proteccionistes. (M. Izard, 1979, 97; A. Costas, 1982, 1988). I, el que interessa destacar ara, existeix el cas d'autors que preconitzaren el proteccionisme, però al costat d'altres temes. Aquesta diversitat anirà configurant la política econòmica i el pensament econòmic sorgits des de i per a Catalunya.

2.1.- Josep Pere Badia i la crítica de la política econòmica espanyola

No deixa de tenir un atractiu el treball de Josep Pere Badia Los verdaderos intereses de la Patria, extinción de la deuda española y venta de todos los bienes nacionales dentro del término de un año (J.P. Badia, 1842), que és un projecte de venda en el termini d'un any dels béns en mans del clergat secular i regular, amb l'objectiu de fer desaparèixer el deute de l'Estat. En opinió de Badia, la legislació desamortitzadora promulgada pels liberals no havia tingut -no estava tenint- la repercussió pràctica que hom esperava, i això perquè els enemics seculars de la prosperitat d'Espanya -els de sempre, els partidaris de la Inquisició i de l'obscurantisme, deia Badia- s'havien entestat a obstruir la venda de béns. Hom coneixia casos de vendes de finques a les províncies de Barcelona i de Girona que demostraven l'existència de dificultats i entrebancs. Amb tot, per a Badia el culpable, en darrera instància, era el govern central (o, millor dit, els governs espanyols successius). Altrament hagués succeït, deia Badia, si Espanya hagués tingut una tradició de governs forts i eficients, protectors de la producció. El problema principal d'Espanya no es derivava pas de la seva riquesa, creia Badia, sinó de la imperícia dels seus dirigents, els quals no mostraven pas cap interès per fomentar la ciència, la cultura, la construcció de canals de navegació i de rec i l'associacionisme, així com tampoc cap preocupació per protegir les indústries agrícoles, manufactureres i mercantils. En tot cas, del que es tractava era d'aconseguir que fossin venudes les finques en el termini d'un any, a través d'una actuació molt més enèrgica per part del govern, de forma que hom pogués acabar amb el malversament dels "retrograds" i dels carlins. Badia tenia una consciència molt clara del retard històric d'Espanya.

2.2.- Les idees econòmiques de Balmes

No s'han de'ometre les reflexions de Jaume Balmes sobre la Catalunya que havia començat a entrar dins l'etapa de la industrialització, reflexions que foren publicades en gran part a "La Sociedad" en 1843 i 1844 i que, de fet, manifestaven una inclinació i una simpatia envers el nou model de societat que havia de comportar la revolució industrial. Malgrat les seves arrels filosòfiques neoescolàstiques i els seus ideals polítics monàrquics, ha estat afirmat freqüentment per l'escola de Fabian Estapé que el pensament de Balmes tenia més punts en comú amb la nova societat preconitzada per la burgesia industrial ascendent que no pas amb la mentalitat pròpia de l'antic règim (17). Per a Balmes estava molt clar, tal com escriví a Medios morales que debe emplear Cataluña para evitar su desgracia y promover su felicidad, que "Cataluña es la única provincia que participa, propiamente hablando, del movimiento industrial europeo" (J. Balmes, 1925, vol. XIII, 112). I, com a exemple d'aquesta predisposició, hom pot referir-se a l'article La suerte de Cataluña, inclòs a la 2ª edició de "La Sociedad" publicada en 1851 (J. Balmes, 1886) i reivindicat pels regionalistes catalans dels anys vuitanta. Balmes escrivia, en aquest article, que les causes de la crisi espanyola residien en dos fets: d'una banda, la situació diferencial de Catalunya en relació a les altres províncies, tant sota el punt de vista de la riquesa com sota el punt de vista de "las ideas, costumbres, hábitos e índole de los habitantes"; i, per una altra banda, la rivalitat d'Anglaterra en el comerç exterior. La solució s'esdevindria "Cuando la Inglaterra deje de estar sometida a la fatal alternativa de vender o morir (...); cuando las demás provincias del reino no encuentren ventajas en surtirse de las manufacturas inglesas, entonces se declararán en nuestro favor y se

opondrán con nosotros a los proyectos mercantiles de la Gran Bretaña" (Op. cit., 369).

Era molt difícil, certament, que Gran Bretanya canviés la seva estratègia en política comercial exterior. Balmes, a la vegada, veia com a Espanya Catalunya començava a instal·lar fàbriques, i com Catalunya i el proteccionisme que preconitzava podien perjudicar el comerç britànic dirigit cap a Espanya. D'altra banda, calia tenir en compte, segons Balmes, que Espanya registrava un tipus de creixement territorialment molt desequilibrat, perquè "La vida de España está en las extremidades; el centro está exánime, flaco, frío, poco menos que muerto (...). En Madrid, y en todos sus alrededores a larguísima distancia, nada encontráis de semejante. Ni agricultura, ni industria, ni comercio; a la primera ojeada conoceréis que allí hay una corte, que allí se han amontonado inmensidad de empleados, con sus oficinas, su orgullo tradicional, su olvido del país que gobiernan; os convenceréis de que es una conquista sobre el desierto, como ha dicho un escritor ingenioso, pero que esta conquista muy propia para lisonjear la vanidad, de nada sirve para fomentar la riqueza; os persuadiréis de que aquél es un centro sin vida, incapaz de dar impulso y dirección al movimiento de un gran pueblo" (Op. cit., 374-375). Espanya, per tant, estava dirigida per un centre burocràtic que no era gens conscient de la importància de la industrialització. Catalunya havia de defensar el seu model de societat, venia a dir Balmes, encara que "sin soñar en absurdos proyectos de independencia, injustos en si mismos" (Op. cit., 375) però, això sí, procurant de fomentar "cierto provincianismo legítimo, prudente, juicioso, conciliable con los grandes intereses de la nacion" (Op. cit., 376). Hi ha, aci, un atac contra el fantasma del separatisme, que devia existir als anys trenta del segle XIX, com demostra Ernest Lluch (1973, 294-295), però que sobretot existia en la ment dels

politics de Madrid, que tergiversaven freqüentment la més mínima apreciació del fet diferencial català, per timida i moderada que fos, com si es tractés d'una conspiració tendent a la separació de Catalunya.

En tot cas, cal que resti clar que Balmes era, a més de moltes altres coses, un defensor més del proteccionisme. Al Prólogo editorial del volum XIII de l'edició de les seves Obras Completas -a cura del jeruïta Ignasi Casanovas- (J. Balmes, 1925, vol. XIII) hom afirmava que "Balmes fue partidario del sistema que ampara la producción nacional" (Op. cit., 9). Ultra això, però, convé de donar una repassada, ni que sigui breu, als escrits de Balmes publicats a "La Sociedad" i "La Civilización" i agrupats temàticament per Casanovas als volums XI i XIII de l'edició crítica que féu de les obres complertes de Balmes (volums titulats Estudios sociales i De Cataluña, respectivament). En relació als articles referits a Catalunya, és necessari destacar la sèrie de cinc articles titulada genèricament Cataluña. El primer d'aquests articles, La suerte de Cataluña (18). (J. Balmes, 1925, vol. XIII, 73-86), ja ha estat disceptat. Quant al segon, Medios que debe emplear Cataluña para evitar su desgracia y acrecentar su prosperidad (19) (Op. cit., vol. XIII, 87-102), hom defensava la importància de l'ensenyament tècnic de cara al progrés industrial. A més, Balmes criticava l'estat lamentable en què es trobaven les comunicacions interiors, la manca d'esperit associacionista i l'escassa atenció a la construcció de nous canals de reg per a potenciar l'agricultura. "Las demás provincias -escribia Balmes- pueden señalar por excusa de descuidos semejantes la falta de capitales, la natural indolencia de los habitantes del país, quienes no se aprovecharian de los mismos beneficios que se les pondrian en las manos, y otras razones por el mismo tenor o menos sólidas y especiosas; pero en Cataluña no existen por fortuna estas circunstancias desgraciadas;

sólo puede atribuirse al proverbial desgobierno de España y a cierto aislamiento mal entendido que se opone a la formación de las grandes asociaciones indispensables para esa clase de empresas" (Op. cit., vol XIII, 93). L'article tercer, Medios morales que debe emplear Cataluña para evitar su desgracia y promover su felicidad (20) (Op. cit., vol. XIII, 103-120), sosté que "Conviene no perder de vista que Cataluña es la única provincia que participa, propiamente hablando, del movimiento industrial europeo, y así sólo en ella se presentarán los nuevos problemas sociales; no en las demás, que, a excepción de cierto movimiento febril y somero que se observa en la estrecha esfera de la política, continúan en todo lo demás como allá en el reinado de Carlos II" (Op. cit., vol. XIII, 112). Si bé per un costat Balmes sostenia que amb el progrés de la indústria, de l'agricultura i del comerç no n'hi havia prou, perquè el progrés no tenia perquè millorar els costums i estendre el que ell en deia -com a capella que era- la "moralitat", no deixava de reconèixer (i de constatar), per una altra banda, la importància que tenia, socialment, el progrés material. Balmes defensava que amb una baixada dels aranzels la indústria catalana s'esbaldregaria i que, amb l'esbaldregada, sorgiria l'atur. És clar que, deia Balmes, el desenvolupament industrial tenia també els seus aspectes negatius, perquè comportava l'augment de la població i, amb ell, l'increment del nombre de pobres. Finalment, a l'hora d'analitzar la contradicció entre "rics " i "pobres", Balmes mantenia que la igualtat social era sempre impossible i que el dret a la propietat era inviolable (21).

Pel que fa referència a la sèrie Barcelona, composta per sis articles (22), cal destacar que a l'article segon, La cuestión del derribo de murallas y fortalezas examinada bajo el punto de vista militar y politico. hom defensava l'enderrocament de les muralles perquè "al fin se

abandonaria semejante idea <encerclar novament la població amb una altra línia de fortificació, atès que es preveia que la ciutat creixeria molt per fora de les muralles existents> y se dejará que las cosas sigan su curso natural y poco menos que necesario" (Op. cit., vol. XIII, 173). A l'article 5è., Consideraciones generales sobre los efectos del desarrollo de la industria en las sociedades modernas, Balmes advertia els problemes que implicava l'aparició de la societat industrial, i, sobretot, l'augment del nombre de pobres, augment que era provocat per l'acumulació de la riquesa en poques mans i per l'alça de la fertilitat. Balmes no deixava de parar esment en la contradicció que hi havia entre, per un cantó, el fet que la introducció de maquinària fes que els costos s'abaixessin i que quedés cada cop més gent sense feina, i, per un altre cantó, el fet que les innovacions tecnològiques coadjuvessin al creixement de la indústria i a la multiplicació de les activitats (Op. cit., vol. XIII, 216). I, a l'article 6è titulat Relaciones entre fabricantes y trabajadores, Balmes sostenia que la misèria encara no havia entrat de forma aclaparadora a Catalunya, com havia passat als suburbis de les ciutats angleses industrialitzades, però que calia preveure el fenomen. A més, afirmava que una conducta dura dels "rics" enfront dels "pobres" no faria altra cosa que fomentar l'odi, i proposava d'impulsar, per a evitar el que succeïa a Anglaterra, l'associacionisme apolític, les societats de socors mutus. Amb això s'aconseguiria, segons Balmes, que els salaris no baixessin massa i que no hi haguessin abusos en la durada de la jornada de treball. Calia donar, als pobres, una instrucció basada en la religió catòlica (23).

El volum de l'obra completa de Balmes agrupat per Ignasi Casanovas amb el títol d'Estudios sociales (J. Balmes, 1925, vol. XI) reproduïx articles publicats a "La Sociedad" i a "La Civilizacion" i tres textos inèdits que havien estat

publicats a les "Reliquies literarias de Balmes" (núms. 7 i 13). Dins d'aquest volum, a l'article 3er de la sèrie La poblaci6n (24), Balmes es mostra anti-malthusià, car considera simplista de creure que la poblaci6 creix en progressi6 geomètrica mentre els mitjans de subsistència ho fan en progressi6 aritmètica. Per a combatre Malthus, Balmes utilitza els seus coneixements que tenia com a professor de matemàtiques per a demostrar que la poblaci6 anglesa, des de 1700 fins a 1830 no havia crescut seguint cap progressi6. El mateix s'esdevenia amb la poblaci6 dels EUA des de 1780 fins a 1825. Quant a la sèrie de set articles sobre El socialismo, Balmes hi critica les teories socials de Robert Owen (25). A l'article Verdadera idea del valor o reflexiones sobre el origen, naturaleza y variedades de los precios (26), Balmes refutava la idea de valor de Destutt de Tracy, el qual, segons Balmes, "ha dicho que la medida del valor de las cosas era el trabajo que costaba, y como el trabajo debia tambièn tener su valor, ha añaadido que el trabajo tiene dos valores: uno natural y necesario, y, de consiguiente, fijo en cuanto lo consiente la naturaleza de la cosa; otro convencional, eventual y variable" (J.Balmes, 1925, vol. XI, 334). Per a Balmes, les coses no valien el treball que costaven, perquè no s'havia de confondre cost amb valor, car -sempre segons Balmes- si un bé abundava tenia poc valor, però si començava a escassejar augmentava el seu valor, de la mateixa manera que un artista podia fer obres d'art de gran valor però que li costessin poc treball. Balmes no estava d'acord en què, com deia Destutt de Tracy, el valor fos la utilitat produïda, en darrera instància, pel treball. (Op. cit., vol XI, 335-337, 346-347). La definici6 que donava Balmes deia que "El valor material o economico de un objeto (sea persona o cosa) es la cantidad de su utilidad para satisfacer una necesidad, una comodidad o un placer" (Op. cit., vol. XI, 351). (27).

2.3.- Aribau, o la mala consciència del funcionari públic emigrat a Madrid

Bonaventura Carles Aribau visqué, en plena maduresa intel·lectual, la primera etapa de la industrialització de Catalunya (28). I, no cal dir que a més de poeta i d'home de lletres, Aribau era un expert en economia (que no és el mateix que un "buròcrata de la Banca", com afirma superficialment Fèlix Cucurull (1975, II, 19). Entusiasmada, de jove, amb la lectura de les Memorias históricas (6 vols., Madrid 1779-1792) d'Antoni de Capmany, activista liberal durant el Trienni Constitucional, empleat del banquer Gaspar de Remisa un cop retornats els absolutistes al poder, alt funcionari de l'Estat central, propagandista -des de Madrid, on s'havia instal·lat des de 1826- de les idees proteccionistes i dels interessos dels fabricants catalans, Aribau, a més de poeta i d'escriptor culte i intel·ligent, coneixia l'economia concreta de la seva època, com ho demostra la Història de la Indústria Cotonera que li edità Josep Fontana (1963), redactada probablement vers 1860 (29). Fontana descobrí, entre els manuscrits on figurava aquesta Història de la Indústria Cotonera, uns capítols d'una Historia de la Hacienda Española (J. Riera i Bertran (1883) en parlà com a obra inacabada), molts papers d'una Historia del Banco de San Carlos, i un treball titulat Arroz, entre d'altres escrits.

Els punts que tenen més interès de la història que fa Aribau sobre el cotó són: el contraban que acompanyà l'entrada dels cent mil fills de sant Lluís, la crítica a la introducció de gèneres de cotó estrangers (el 1825) -fet que desanimà els fabricants catalans-, el gir donat per Ferran VIIè en cercar el suport de la burgesia industrial, la desviació dels capitals (gran part d'ells, repatriats d'Amèrica a Catalunya) dels medis bursàtils (sobretot valors públics) vers les inversions industrials, els

efectes negatius sobre la indústria cotonera de la guerra civil de 1833-1840 (que, de fet, facilità el contraban), l'expansió de 1843-1849 (o 1847, segons Fontana), el creixement de la indústria durant el decenni 1850-1859 i la seva concentració a Barcelona i la seva província. L'Aribau economista es propicià també a "La Verdad Económica", revista que dirigí fins als juliol de 1861 (J. Fontana, 1963, 19). Aquesta revista, mantinguda i patrocinada pels proteccionistes catalans per tal d'influir dins l'opinió pública de Madrid, inclou nombrosos articles polèmics sobre el tema, naturalment, de la política aranzelària. La revista, formalment, era l'òrgan del Circulo Económico Español, i estava lligada a l'Institut Industrial de Catalunya (30).

Entre els papers publicats per Aribau a "La Verdad Económica" cal esmentar Ley de cereales (Op. cit., I, 113 i ss. i 195 i ss.), una recensió del Diccionario de materia mercantil, industrial y agrícola de José Oriol Ronquillo (Op. cit., 304-309), l'article Producción del aceite de olivo en España, interessant perquè Aribau hi demostra que coneixia perfectament les xifres reals del sector (Op. cit., I, 324-329) i, molt especialment, els dos articles sobre Estadística general del comercio exterior y del cabotaje en España en el año 1859 (Op. cit., I, 357-387 i 478-501), que expliquen la situació del comerç exterior d'Espanya i reproduïxen el moviment general de les duanes, any per any, entre 1850 i 1859. Aribau hi explicava també com, en 1859, la meitat del comerç es feia amb Europa i prop del 25% amb les colònies americanes. Aribau signa també, entre d'altres, l'exposició que el Circulo Económico envià a les Corts amb data de 31 de març de 1861 per a protestar contra la reforma aranzelària que el govern estava preparant (Op. cit., II, 149-153).

"La Verdad Económica", ultra l'interès que puguin tenir els papers que hi publicà Aribau, destaca per tres motius. En primer lloc perquè algun dels articles publicats era interessant sota el punt de vista teòric. Aquest és el cas, per exemple, del treball Población y riqueza signat per Genaro Morquecho y Palma (Op. cit., I, 214-229) (31), defensor de Malthus. Així, Morquecho escrivia: "Garantizar el desarrollo del trabajo nacional es garantizar la producción de las riquezas o de las subsistencias disponibles; y favorecer el desarrollo de las riquezas no es otra cosa en sustancia que favorecer el aumento de la población y de su bienestar, la fuerza, la independencia y la libertad de las naciones" (Op. cit., I, 228). La veritat és que Morquecho es mostrava força impressionat pel gran dilema plantejat per Malthus, i que tenia un gran respecte pel seu pensament.

El segon motiu d'interès seria la inclusió de documents útils per a resseguir la polèmica entre lliurecanvistes i proteccionistes, com per exemple la reproducció dels debats haguts a la Borsa de Madrid presidits per Lluís M^a Pastor, i on intervingueren Echegaray, Joan Eloi de Bona i Figuerola, entre d'altres (Op. cit., II, 37-82, 125-140, 228 i ss., 310-329, 412-434, 483-516). I, lògicament, el tercer motiu és la publicació de textos propagandístics del sistema protector (32).

Aribau demostra per tant, a través dels seus escrits, haver sabut aprofitar els seus diferents llocs de treball com a funcionari públic per a tenir un coneixement molt directe sobre economia concreta. No disposava de coneixements teòrics, però probablement la facilitat de ploma i la feina quotidiana el menaren no tan sols a escriure sobre temes econòmics, sinó també a impulsar, des de terreny enemic - des de Madrid! - un corrent d'opinió favorable a la industrialització d'Espanya, una industrialització que des

de Catalunya es pretenia canalitzar sota pressupòsits
proteccionistes.

2.4.- La presa de consciència de Ferrer i Valls

Les Cartas históricas, filosóficas, estadísticas, agrícolas, industriales y mercantiles de Jeroni Ferrer i Valls (1846) estan formades per un recull heterogeni d'escrits diversos, però són interessants de cara a conèixer les idees d'un dels primers economistes de la industrialització, i com s'opera en aquest autor la transició entre un pensament agrarista i un pensament industrialista.

La primera carta de Ferrer i Valls tracta sobre la Navegación de los ríos de España, y proyecto para mejorar, prolongar y conservar la del río Ebro (J.Ferrer i Valls, 1846, 7-28), i conté un projecte, datat el 2 de maig de 1832, de millora i prolongació de la navegació a l'Ebre que fou enviat al govern per l'autor i que quedà en suspens amb la mort de Ferran VIIè. Ferrer i Valls estimava que calia aprofitar al màxim la potencialitat de navegació dels rius espanyols i, per al cas de l'Ebre, estudiava quines obres calia dur a terme per a salvar els obstacles que presentava el curs del riu. No es tractava, però, d'un projecte desinteressat, perquè Ferrer i Valls era fundador i director de la Compañía Ibérica de Seguros, que es dedicava a assegurar les mercaderies que eren transportades amb llaguts a través de l'Ebre des de Tudela fins a Tortosa. La segona carta, titulada Ventajas de regularizar los pesos, medidas y monedas en España, y proyecto que al efecto se acompaña (Op. cit., 29-40), que era un projecte d'uniformització de les mesures, els pesos i les unitats de compte per a Espanya, amb la intenció de simplificar la comptabilitat mercantil, justificava l'oportunitat de la regularització amb una cita de Jeremy Bentham que preconitzava "la uniformidad de pesos y medidas en un mismo estado" (Op. cit., 37-39) i amb els arguments donats per Baltasar Anduaga, comentarista de Bentham: "Como dice muy

bien Bentham (...) <la uniformització de pesos i mesures> sirve para satisfacer al comprador, para terminar las disputas, y para prevenir los fraudes, estableciendo un marco o modelo al que hayan de atenerse todos los de la nación con precisión" (Op. cit., 39). Amb la uniformització, s'impulsarien el comerç i les relacions mercantils, que esdevindrien molt més clares i ràpides.

La tercera part, La España puede regenerarse por los medios de la riqueza que encierra en si misma (Op. cit., 41-60), no era més que una memòria que Ferrer i Valls va enviar al govern pel juny de 1834, i reflecteix encara, com és lògic, una mentalitat agrarista. Per a Ferrer i Valls les indústries i els capitals eren moridors, i, en canvi, el sòl i la terra eren elements segurs, permanents. Conseqüentment, calia aplicar tota la intel·ligència a la creació d'un nou sistema agrícola que millorés tant els productes agraris com la mentalitat dels homes del camp. "La agricultura -deia Ferrer i Valls- combinada com la higiene pública y privada será, pues, un poderoso medio de buen gobierno en las manos de un legislador hábil y moralista (Op. cit., 43). Com Flórez Estrada i els liberals del primer terç del s. XIX, Ferrer i Valls creia que el desenvolupament econòmic d'Espanya havia de basar-se en l'agricultura. En efecte, "La Agricultura y el beneficio de las tierras es el único antídoto que puede salvar la España" (Op. cit., 46) hom afirmava, tot i que sense descartar la protecció. Calia aconseguir augmentar el nombre de propietaris agrícoles i, també, desenvolupar les comunicacions. I, encara que no considerava que la indústria fos el motor del desenvolupament econòmic -creença que rectificà més tard, quan s'adonà de la importància que havia adquirit la indústria tèxtil-, Ferrer i Valls matisava que el voler fomentar l'agricultura no havia pas d'implicar l'abandonament de les indústries. El que passava era que Espanya havia perdut les seves

possessions a Amèrica, i devia de cercar un model econòmic que permetés el seu auto-sustent, un model que devia assemblar-se a l'agricultura del País Valencià (Op. cit., 56-57); és a dir: una agricultura de regadiu, amb propietats repartides.

Si es volia que Espanya modernitzés la seva agricultura, esdevenia imprescindible organitzar un conjunt d'escoles d'agricultura on els joves camperols, a més d'aprendre a llegir i a escriure i a comptar, coneixerien les tècniques de conreu i els mètodes que eren ensenyats a les escoles del mateix tipus que existien als països avançats d'Europa (33).

és curiós de constatar, encara que no ha de sorprendre, l'actitud pro-esclavista de Ferrer i Valls, que és palesa a la setena carta titulada Reflexiones sobre el tráfico de los negros, y miras de la Inglaterra en este negocio (Op. cit., 113-126), en la que hom reconeixia que l'esclavitud havia permès de "civilitzar" els negres que vivien en estat salvatge a l'Àfrica (no obstant això, Ferrer i Valls denunciava la hipocresia de la política britànica), per a acabar afirmant, sense ambages, que "Muchos escritores creen que para el esclavo la libertad es el supremo bien; yo opino lo contrario, y fundado en hechos prácticos, positivos y auténticos digo; que la libertad es el más funesto de los dones que puede hacerse al africano infeliz que no ha recibido educación alguna" (Op. cit., 124). Que la burgesia catalana fou esclavista fins al final no és pas cap secret, i les raons d'aquesta actitud tan poc "moderna" han estat explicades, amb claredat, per Jordi Maluquer de Motes: "L'actitud decididament esclavista de la burgesia catalana comporta una aparent contradicció, puix que no fóra sensat dubtar de la mentalitat "moderna" d'aquest estament. Però aquesta contradicció resulta poc sorprenent quan s'adverteix que en defensar l'esclavitud no es feia

altra cosa que tractar de conservar el mitjà més segur de mantenir la dominació colonial (per part d'una metròpoli col·locada en una situació precària dins del concert del capitalisme "central") i, amb aquesta, una reserva pre-capitalista, on era possible acumular grans i petites fortunes, que acabaven per injectar-se en l'economia i l'estructura productiva catalanes". (J. Maluquer de Motes, 1974, 122).

Amb tot, la desena carta, Industria española y sus adelantos (Op. cit., 151-286), tant pel seu contingut com pels documents que reproduïx, constitueix el nucli més important i bàsic de les Cartes històriques de Ferrer i Valls, alhora que reflecteix la presa de consciència decididament industrialista. Restava molt clar, per a l'autor, que "en este siglo de luces i de conocimientos, el pueblo que alcanza mayor poder politico y más independencia, es aquél que es más rico o que tiene más industria y produce más" (Op. cit., 154).

A aquesta carta, i amb la intenció de demostrar l'avenç ràpid que havia experimentat la indústria catalana, Ferrer i Valls reproduïx les estadístiques, que elaborà Esteve Sairó (o Sayró) per ordre del govern (Op. cit., 155-181). D'acord amb l'estadística de Sayró de 1842, referida, però, a 1841, hi havia a Catalunya, a la indústria cotonera, 81.676 operaris que guanyaven mensualment un total salarial de 10.291.624 rals de billó. Hi havia, a més, 113.991.499 rals de billó invertits en edificis, 72.170.569 rals de billó en maquinària, un capital circulant de 134.827.710 rals de billó, i un total de 4.583 establiments (34). La potència dels motors instal·lats era de 2.478 cavalls (originats per vapor: un 13,44%); 11.032 màquines i 1.206.378 fusos estaven destinats a filar; eren dedicats a tórçer 1.154 torns i màquines i 92.013 rodets o aranyes; i 32.521 telers eren emprats per a teixir (Op. cit., 177;

vegeu també l'annex 1-6). D'altra banda, la producció total era valorada en 521.556.305 rals de billó (Op. cit., 178-181). Les diferències amb les xifres que dona Miquel Izard (1973, 43) per a 1841, partint de la mateixa font, són mínimes o, en tot cas, no significatives; Jordi Nadal (1975, 196), sempre realista, dona unes xifres més baixes quant a telers i fusos, partint de l'estadística de Laureà Figuerola (1849). No es tracta ací, però, ni de discutir les fonts ni les reelaboracions estadístiques dels historiadors de l'economia, sinó de descriure els documents que aportava Ferrer i Valls per a ajudar a muntar arguments que justifiquessin una nova política econòmica adequada a la societat industrial que s'estava formant a Catalunya.

Les Cartas históricas de Ferrer i Valls reproduïen, també, les respostes donades per una comissió especial a l'interrogatori adjunt a la Reial Ordre de 12 de juliol de 1842, interrogatori que versava sobre la situació de la indústria a Catalunya (i, molt especialment, la indústria cotonera) (Op. cit., 182-219). Les respostes a les 33 preguntes constitueixen una font estadística interessant - basada en les dades de Sayró - per a conèixer l'estat de la indústria. Entre moltes altres coses, la Comissió Especial explicava: que en 1830 no es coneixia la força motriu originada pel vapor, les dades recollides per Sayró (35) sobre la indústria catalana, les diferències amb els costos industrials de la indústria tèxtil europea, els principals centres de consum espanyols i els impostos que gravaven la producció. Finalment, la comissió especial adjuntava una conclusió, redactada per Sayró, sobre la situació dels sectors diferents de la indústria catalana (Op. cit., 212-219).

Ferrer i Valls inclogué també, a les seves Cartas históricas, un interessant Informe de los señores Don Pascual Madoz y Don Miguel Alejos Euriel (Op. cit., 220-

229). Els autors d'aquest informe explicaven, per exemple, que "todos sus esfuerzos <hom es referia als esforços que van fer per a corroborar l'estadística de Sayró> se estrellaron contra la inveterada preocupaci3n en que est3n los fabricantes, de que semejantes indagaciones pueden perjudicarles en el señalamiento de las antiguas o nuevas contribuciones que acaso se intenten poner. Este temor bastante general produjo notables ocultaciones de husos, telares y capitales, y de consiguiente los trabajos del Sr. Sayró debieron resentirse de ellas, como nosotros comprobamos por varias confrontaciones, y como lo confirma la comparaci3n de algunos de sus mismos datos" (Op. cit., 223). És a dir: les xifres que havia donat Sayró no havien estat gens inflades, sin3 més aviat al contrari. Els empresaris havien intentat, sobretot, amagar xifres sobre capitals invertits en edificis i màquines i sobre capitals en circulaci3. Segons aquest informe, a Catalunya es filaven anualment 19.083.844 lliures de cot3, que produïen uns 100 milions de vares de teixits de diferents classes (incloent la fabricaci3 de mocadors) (Op. cit., 225). Després d'explicar els progressos tècnics de la indústria, amb la instal·laci3 de 175.000 nous fusos, i de posar l'atenci3 sobre els efectes negatius del contraban, Madoz i Burriel defensaven la necessitat de protegir la indústria cotonera, perquè sense una política clara en aquest sentit els capitalistes no s'acabarien de llançar en una política decidida d'inversions.

Hom reproduceix, també, el document titulat Progresos de la industria española en 1847, interessant sota un punt de vista estadístic (36) (Op. cit., 229-232), així com dues cartes de Ramón de la Sagra a J.A. Blanqui (Op. cit., 244-259 i 260-269), que tracten de l'exposici3 espanyola del maig de 1845 i la contestaci3 corresponent de Blanqui (Op. cit., 269-272), en la que l'economista francès plantejava: "No hay duda que los precios de los productos son todavía

muy subidos; más, ¿cómo es posible que suceda otra cosa, con unos caminos tan imperfectos y unos medios de conducción tan costosos?" (Op. cit., 270).

El text final de les Cartas históricas...és del propi Ferrer i Valls (Op. cit., 272-286), el qual exposa que els seus propòsits consistien a combatre la llibertat de comerç i a demostrar la conveniència de posar-se a l'alçada del segle, implantant el "sistema industrial". Per a Ferrer i Valls, "Las armas de los reinos actuales, son las artes y la industria; sus trofeos, las invenciones y descubrimientos; su estratégica el orden y la libertad bien entendida, y sus conquistas los bienes positivos de la paz y de la justicia" (Op. cit., 273-274) i, a més, "no basta a la España restablecer su agricultura: necesita fábricas" (Op. cit., 278). Per tant, Ferrer i Valls passava a creure que la indústria havia d'esdevenir el veritable motor del desenvolupament econòmic, a diferència del que creia en 1834. En dotze anys la fesomia econòmica del Principat s'havia transformat massa com per a restar insensible als avantatges de la industrialització.

2.5.- El primer malaveig teòric després de 1840

A finals dels anys quaranta i durant tota la dècada dels cinquanta, Joan Illas i Vidal, antic alumne de Jaumeandreu a la càtedra d'Economia Política de la Junta de Comerç (37), fou un dels economistes que més contribuï a enriquir el panorama del pensament econòmic català. A més del fulletó ja esmentat sobre Barcelona antigua y Barcelona moderna (J. Illas, 1848), cal destacar Cataluña en España (J. Illas, 1855?). Tot i que es tracta d'un fulletó sense signar, cal atribuir-lo a Illas d'acord amb el seu biògraf Pere Estasen (1879a). Quant a la data de publicació, amb tota seguretat es pot afirmar que fou escrit en 1855, car en un moment hom hi afirma: "ahora en 1855" (Op. cit., 6). A aquest fulletó Illas es plantejava el paper que havia de jugar Catalunya dins d'Espanya, una Catalunya amb indústria que no era compresa pel govern central, el qual no la tenia gens en compte a l'hora de confeccionar aranzels. Illas era també contrari a l'intent d'unificació del Dret Civil que no tenia present l'existència del Dret Civil català, i conclouia el seu fulletó advertint que, a Espanya, hi havia un concepte equivocat de la "unitat nacional". En opinió de J. Vicens Vives, "sense l'opuscle d'Illas i Vidal <hom es refereix a Cataluña en España> restaria oculta l'arrel del regionalisme de dreta que representaren des de 1860 Manuel Duran i Bas i Joan Mafé i Flaquer" (J. Vicens Vives, 1958, 270-271).

Paga la pena d'examinar amb deteniment la Memoria sobre los perjuicios que ocasionaria en España, así á la agricultura como á la industria y comercio, la adopción del sistema del libre cambio (J. Illas i Vidal, 1849), que porta data de 28 de maig de 1848, perquè és on s'exposa amb més claredat tot el seu pensament proteccionista. En opinió d'Illas: "Dice la escuela proteccionista: queremos garantias de poder

producir; y dicen los de la escuela del libre cambio: queremos libertad de comprar al más bajo precio posible. ¿Cuál de ambos sistemas será en abstracto más cierto? Sin duda aquel cuyo principio una vez obtenido, baste siempre por sí solo para que se satisfagan las humanas necesidades. Y es evidente que si puedo producir, habré logrado este objeto; mientras que aún cuando nadie me impida comprar al más bajo precio posible, inútil me será esta facultad si antes no he producido algo para ofrecer en cambio de lo que compro <els subratllats són de l'autor>" (Op. cit., 5-6). Per tant, tot país havia de plantejar-se, abans de res, el problema de la seva producció. Si no es produeix no s'és ric, i si no s'és ric no es pot comprar a fora, ni car ni a preu baix. Comprar barat per efecte d'uns aranzels baixos, deia Illas, podia detreure capacitat productiva i, a la llarga, podia minvar els recursos propis per a destinar al consum. Encara que el proteccionisme impliqués a curt termini gaudir menys i treballar més, era preferible al lliurecanvi perquè la llibretat de comprar podia acabar per arruïnar un país, si aquesta llibertat impedia que hom pogués produir per a vendre.

Per a Illas el principi de la divisió del treball (que era una conseqüència del lliurecanvisme) es podia aplicar a l'interior d'un país, si això implicava la llibretat per als canvis interiors, l'abolició dels monopolis i la circulació lliure de les mercaderies. Naturalment, la llibertat interior comportava, segons Illas, que a través de la competència algunes empreses s'arruïnessin, i l'Estat intentava de fer repartiments equitatius per a pal·liar els problemes interiors. Però la divisió del treball, que podia funcionar a l'interior d'un país, aplicada a nivell internacional podia ensorrar els països incapaços de resistir la competència. Amb la posada en pràctica del lliurecanvi, cada país caldria que s'especialitzés només en aquells productes que poguessin tenir un grau major de

competitivitat internacional, i resultaria impossible per a un país pobre iniciar un procés d'industrialització. D'altra banda, el lliurecanvi podia acabar afavorint els capitalistes ociosos i perjudicant els dedicats a la producció. I si, al final, la demanda de productes acabava per ensorrar-se, molts treballadors quedarien abocats a l'atur.

Illas prosseguia el seu raonament explicant que, en situació d'aranzels baixos, els pagaments de les importacions en forma de numerari repercutiria en el nivell interior dels pagaments, car baixarien els preus dels productes del país importador. En efecte: si, per exemple, hom importava de fora una màquina determinada a un preu inferior al del preu de la màquina homòloga fabricada a l'interior del país, és palès que la tendència consistiria en que s'abaixarien els preus de les màquines en qüestió en el país importador. Els lliurecanvistes asseguraven que aquest procés conduiria a una reducció general en el nivell de preus de l'interior, que es milloraria la producció interior i que, si la màquina en qüestió havia millorat tant la qualitat com el preu, ja no caldria importar tant i, alhora, els preus de l'interior podrien resistirien millor la competència estrangera. Però les coses no succeïrien així, segons Illas, perquè la llibertat d'importar implicaria la sortida de capitals i, per tant, una carestia de capitals i de numerari a l'interior del país. L'escassetat de capitals provocaria, a l'entendre d'Illas, una alça en el tipus d'interès. Restarien, a l'interior del país, menys capitals disponibles per a fer inversions, i d'això se'n ressentiria la producció. En baixar, globalment, el nivell de producció, cada cop hi hauria menys demanda de capitals, menys circulació i menys demanda de numerari. I, en definitiva, per a Illas una sortida constant de capitals implicava una baixa en el nivell de capitals assolit a l'interior.

Illas combatia l'opinió d'aquells que creien que calia fomentar les importacions. Les raons que donava eren les següents: "Lo importado consiste generalmente en objetos destinados al consumo, aunque a veces puede representar ahorros que han de acrecer el capital productor; más cuando se importa dinero para saldar un exceso de productos exportados se verifica siempre una acumulación de ahorro, porque no puede ser destinado al inmediato consumo, y o ha de embeberse en un aumento de circulación o ha de reservarse como un sobrante para futuras adquisiciones. Esta última importación debe ser por ello causa o efecto de mayor producción. Generalmente lo exportado son productos sobrantes de un trabajo actual: mas cuando se exporta numerario en saldo de objetos importados, o se invierte un anterior ahorro, o se disipa imprudentemente un capital, o se escupe un sobrante proveniente de haberse restringido la circulación interior. Luego la exportación del numerario si puede dar más gozes en aquel momento, puede también ser efecto o causa de decadencia en la producción" (Op. cit., 17). I, és clar, la sortida de capitals acabava provocant la destrucció de la indústria interior.

Hom, exposava un exemple per a il·lustrar que, en tot país, l'important era l'augment de la producció. Illas deia: suposem que un país produeix 200 unitats de la mercaderia A, i que exporta 100 A a canvi d'importar 100 unitats de la mercaderia B. Si aquest mateix país passa a una nova situació -augmentant la seva producció- que li permeti de produir 200 A i 100 B, i hom exporta a l'exterior 50 A a canvi d'importar 50 B (es passa, per tant, a una disminució del nivell del comerç exterior) i, dins del mercat interior, s'intercanvien 50 A per 50 B, el resultat serà que hi ha hagut un increment de la producció (de 200 A a 200 A + 100 B), encara que amb una disminució, a curt termini, de les exportacions i de les importacions. No obstant, l'augment productiu provocaria l'existència de més

sobrants exportables, i això tendiria a fer créixer les exportacions. Aleshores, les majors disponibilitats de capital permetrien passar a un altre estadi de més consum i, com a conseqüència, d'augment de les importacions.

L'augment de la producció, per tant, creia Illas, acabaria sempre menant a un increment del consum i de les importacions. Ara bé: l'augment de les importacions havia d'ésser l'efecte provocat per l'augment de la producció; el que no podia ésser era iniciar el cicle a l'inrevés, i creure que començant per un augment de les importacions s'acabaria aconseguint un augment de la riquesa. Illas pensava que "Si una nación comienza a desnivelar su balanza exportando más de lo que importa, recibiendo por saldo numerario, en aquel acto o extiende su producción y circulación, o acumula un ahorro, o verifica ambas cosas a la vez. Si el desnivel comienza con un exceso en lo importado, pagando el saldo en numerario, en el mismo instante se desprende de un capital o lo aniquila, pues restringe la circulación, a menos que el haberse ésta previamente restringido fuese la causa de la salida del dinero ya superfluo" (Op. cit., 17-18). Per a Illas si l'exportació de numerari no es derivava d'una acumulació o d'un estalvi previ, s'estava sacrificant la producció. La sortida de diners d'un país podia no ésser preocupant si era conseqüència d'una acumulació prèvia, però seria "un síntoma fatal una constante serie de exportaciones metálicas efecto de un perenne desnivel en la balanza, y nos afligiremos cada vez que numerario demos sin previa acumulación del mismo" (Op. cit., 18). La conclusió era que "para fomentar sucesivamente la prosperidad nacional hemos de procurar aumentos en la producción y exportaciones, no en los consumos y en la importación que son un efecto suyo; pues no es preciso incitar al rico a que consuma, sino procurar que se enriquezca el indigente" (Op. cit., 18). Illas considerava fonamental fixar l'atenció sobre el

numerari, al que reconeixia un paper essencial en la circulació. El numerari o sortia d'un país, o hi entrava, ja fos per a pagar els intercanvis internacionals de mercaderies, ja fos com a instrument de les operacions de capital. Illas creia, sempre referint-se al numerari, que "Cuando se acumula en mayor cantidad que la precisa para la circulación, fácilmente se enajena con ventaja. Cuando no llega a esa cantidad, la circulación y la producción se restringen, y se necesita menos, y si por más escaso vale más, por ser menos pedido disminuye su valor. Luego han de alarmarnos sus reiteradas salidas por saldos, porque las más veces restringen la circulación. (Op. cit., 18-19).

Illas observava com les grans potències -Anglaterra, França, Rússia, els EUA, etc.- havien començat per ésser proteccionsites. A França, Colbert havia aixecat una indústria a base de mesures protectores. A més, la Memoria analitzava minuciosament l'evolució econòmica d'Espanya i del seu comerç exterior, d'ençà dels segles XV i XVI, amb una finalitat: la de demostrar que el país, a l'alçada de 1840, havia fet una transformació econòmica fonamental, i que, a més, aquesta transformació havia estat possible gràcies al proteccionisme. Illas assajava de demostrar també, per branques industrials, els perjudicis que provocaria la supressió dels aranzels. Els lliurecanvistes al·legaven que de cara a l'exportació de vins de Jerez calia abaixar els aranzels, però Illas argumentava que el xerès era una mercaderia de luxe, i que els ingressos obtinguts a través de l'exportació no arribarien a cobrir mai, ni de lluny, l'ensorrament de la resta de branques industrials provocada per l'abando del proteccionisme. Endemés, deia Illas, Espanya no es podia jugar tota la seva economia a una sola carta: el xerès.

En tot cas, hom pretenia de demostrar una cosa molt clara: "sin admitir el absurdo principio de la balanza mercantil,

debe considerarse como un sintoma alarmante el de un perenne desnivel pasivo en la balanza, y ha de atenderse como punto muy importante el cómo comienza el desnivel entre lo importado y lo exportado, pues dista mucho de ser esto indiferente para la riqueza y el porvenir de las naciones. (Op. cit., 80). El que era basic, per a tot país, era incrementar la producció i les exportacions. El lliurecanvi provocava que uns països s'enriquessin perquè uns altres s'empobrien; i "para que la adopción del libre cambio no perjudique a un país, es preciso que posea industrias con él compatibles, capaces de adquirir bajo él extensión bastante a suplir las que hubiesen de extinguirse por las nuevas importaciones; lo cual no ha de acontecer siempre forzosamente, ya que cuantas más industrias destruya la libertad absoluta de cambiar, menos probabilidades habrá de que cree otras equivalentes" (Op. cit., 80).

Illas es queixava, també, de la manca de suport oficial, per part del govern, a la indústria. Així, comentant la primera Exposició Internacional de Londres de 1851, Illas escrivia: "La España representaba en la exposición, fuerza es decirlo, un papel muy subalterno; pero podía descubrir allí, cualquier mirada escudriñadora, que era en gran parte voluntaria esta humillación; y más voluntaria era, de lo que pudiera haber adivinado quien no conozca lo que realmente somos, lo que realmente hacemos. Tan diminutas muestras de minerales y producciones vegetales se enviaron, que apenas se percibían en aquel inmenso océano; sobrenadaban a lo más las profusísimas muestras de tabacos; mas quien de intento las buscaba y las reconocía, admiraba o envidiaba tanta natural riqueza. Tan escasas eran nuestras individualidades de artefactos, que a primera vista debía creerse que en España no se conocía industria alguna; pero al considerar la perfección de lo poco expuesto, se sospechaba ya lo mucho que no se quiso

exponer" (J. Illas, i Vidal, 1852, 9); a més, "Si con justicia se dice que estamos en sensible atraso; distamos mucho de ir tan rezagados como pretenden algunos" (Op. cit., 13). I, un dels fets que més li crida l'atenció de l'exposició, fou la supremacia de França sobre Anglaterra en alguns productes (estampats, sederies, mobles porcel·lanes), supremacia que Illas atribuïa al proteccionisme que aplicaven els francesos (Op. cit., 36).

En tot cas, cal deixar ben clar que Illas era conscient de la importància que tenia per a Catalunya el canvi de model que implicaria la implantació generalitzada de la indústria. I, això, era un fet nou en el context d'una societat bàsicament rural, com era l'Espanya de la primera meitat del s. XIX. Però Illas volia anar més enllà, en voler teoritzar, i demostrar -d'una forma encara rudimentària, a partir d'escasses lectures-, la necessitat del proteccionisme de cara a l'impuls industrial. I, cal reconèixer-li-ho, després de Jaumeandreu, Illas estigué entre els primers economistes que assajaren de teixir -d'acord amb els interessos de la classe social ascendent- un cos de pensament que interpretés la nova realitat econòmica del seu temps.

2.6.- L'Examen de Joan Reynals

En 1849, Joan Reynals publica un Examen del nuevo proyecto de aranceles (es tractava d'una crítica a la reforma del ministre Bravo Murillo). Hom hi advertia, en primer lloc, que si la producció era rica el Tresor també era ric i que, per tant, l'important en els aranzels no eren els seus rendiments en termes absoluts sino veure si escudaven la "producció nacional". Fomentar la producció era l'element prioritari. Per a Reynals, calia que el sistema impositiu gravés els sobrants, pero mai les rendes necessàries per a fer possible la producció. En efecte: "Si la contribucion se saca de la cantidad necesaria -escrivia Reynals- la producción mengua y de consiguiente la renta baja. El secreto está en sacarla de lo sobrante, de lo que no haga falta a la producción y en aumentar a esta hasta su maximo: enriquecer pagando o aumentar pagando: disminuir pagando es lo mismo que aniquilarse" (J.Reynals, 1849, 6). Abans de plantejar-se l'adopció del sistema lliure-canvista, en opinió de Reynals calia prèviament millorar el comerç interior, el comerç colonial i de cabotatge, les comunicacions terrestres i fluvials, l'agricultura, i fomentar la indústria i la navegació (Op. cit., 9-10). Un cop assolits aquests objectius s'estaria en igualtat de condicions amb els països desenvolupats i aleshores esdevindria possible -perquè la competència ja no seria desigual- començar a pensar en la compra dels productes mes barats i de major qualitat. El projecte de Bravo Murillo era titllat, en alguns aspectes, de prohibicionista sense necessitat i, en d'altres aspectes, de lliure-canvista sense contrapartides ostensibles. Hom criticava que no s'atorgues l'exclusiva als vaixells de pavello espanyol en la navegació de cabotatge. A mes, hom no concretava massa en els nous aranzels quins eren els productes reclamats pel consum i no subministrats per la indústria espanyola.

Després d'analitzar unes quantes disposicions molt concretes del nou projecte, Reynals intentà d'explicar allò que ell anomenava la qüestió catalana cotonera: "Somos catalanes -escrivia- y examinaremos la (...) cuestión algodонера como si fuéramos españoles, porque las industrias en general y la Catalana en particular son Españolas no son Catalanas" (Op. cit., 19). I, per a explicar la qüestió catalana cotonera, hom es remuntava al segle XVIII, quan a Catalunya li estava vetat el comerç amb Amèrica. Quan fou permès el comerç de Catalunya amb el nou continent, Barcelona comptava ja amb més de 90 gremis i col·legis d'arts i oficis, i amb una marina important. Reynals explicava com a Catalunya començà a assentar-se una indústria de filats i de teixits de cotó i, de la mà de la Junta de Comerç, una indústria d'estampats de cotó. Hom explicava l'aplicació del vapor a la indústria cotonera (per als filats, els teixits i els estampats), com la indústria es diversificava amb foneries i caldereries de ferro i tallers de maquinària, com en 1834, a Catalunya, s'introduïa el vapor a la navegació. En opinió de Reynals, i un cop explicat l'impuls industrial català, "El Gobierno ha sabido desde 1840 los medios que hay para conseguir que con el auxilio del vapor fuese España como debe ser por su situación la portera del Mediterráneo esto es, tener las llaves de él para que no salga ni entre ninguna bandera sin su permiso" (Op. cit., 25).

Hom criticava que el govern afirmés que només admetria "aquells teixits que el consum exigeix imperiosament i que no proporcionen les fàbriques nacionals", perquè a la relació annexa al capítol 2on del projecte hi figuraven classes de teixits que es fabricaven a Catalunya i que necessitaven de protecció (Op. cit., 26-27). Hom criticava, a més, que la prohibició quedés aixecada de forma instantània, en contra del parer expressat per Andrés Borrego (Op. cit., 27); A. Borrego, 1844, 263), car

d'aquesta forma no es deixava temps als fabricants per a adaptar-se a les noves circumstàncies.

2.7.- Bases econòmiques per al regionalisme polític

Un dels homes que contribuï, indubtablement, a fer de pont entre el proteccionisme estricte i el naixent regionalisme polític -superador de l'anterior consciència purament "provincianista"- fou Lluís Cutchet i Font (38). Cutchet fou dels primers a aplicar els nous esquemes polítics a l'anàlisi de la realitat econòmica, és a dir, a aplicar una nova ideologia regionalista (més o menys definida) a un camp diferent a la literatura i la història (tot i que Cutchet fou també literat i historiador). En 1851 publicà un Ensayo económico-político a propósito de la reforma de Aranceles (Ll. Cutchet, 1851), crítica abrindada contra els suposats enemics de les províncies industrials. Cutchet es proposava de demostrar la necessitat del proteccionisme envers la indústria, i no dubtava a criticar Smith, Say o Bastiat per la defensa que feien del lliurecanvisme. A més, Cutchet relacionava la reivindicació de l'industrialisme català amb el passat històric rellevant de Catalunya, i amb la desfeta de 1714.

Cutchet observava com, segons Malthus, el millor sistema per a sortir de la misèria consistia a introduir, de forma combinada, la indústria manufacturera i el comerç. L'italià Rossi ja havia advertit que un país purament agrícola no podia prosperar. D'altra banda, Malthus sostenia que "la libertad de comercio empobrecerá infaliblemente a algunos estados y disminuirá su población (...). Por consiguiente, una completa libertad de comercio es una ilusión, una perspectiva ideal cuya realización no debe esperanzarse; sin embargo, conviene ir tendiendo hacia ese ideal" (Op. cit., 96-97). Calia posar atenció, segons Cutchet, al progrés experimentat per les polítiques comercials dutes a terme pels Estats Units i per França, sota el signe del proteccionisme.

Per a Cutchet, els lliurecanvistes es basaven en el principi, formulat per Say, que consistia a afirmar que els productes es canviaven per d'altres productes, que el comerç consistia en l'intercanvi entre mercaderies. Però per a Cutchet la llei dels mercats de Say prescindia d'un element molt important: el diner, la naturalesa de la moneda, i Cutchet rebutava aquesta mancança amb arguments extrets del Système des contradictions économiques ou la Philosophie de la misère (1846) de Proudhon (Op. cit., 103 i ss.). Cutchet feia seva una idea de l'economista francès Fix, que afirmava que la llibertat de comerç arruïnava els països importadors, que es quedaven sense capitals per a produir i veien créixer l'atur. A més, creia que el defecte principal dels lliurecanvistes era que no tenien un coneixement prou extens de la realitat econòmica ("El afán por llegar de un salto a los últimos resultados y a las conclusiones prácticas de la economía política, es el error común de los que no han estudiado suficientemente", escribia Cutchet citant McCulloch) (Op. cit., 116).

Cal dir, també, que Cutchet acudia sovint a Malthus talment com si volgués fer veure que Malthus demostrava la misèria a la que havia arribat el món per culpa d'Anglaterra. I, quant a la situació de la península Ibèrica, reproduïa uns mots de Smith: "La miseria de España y de Portugal debe atribuirse a diversas causas, pero principalmente a la administración irregular y parcial de la justicia, la cual suele proteger al poderoso en menoscabo del hombre sin apoyo" <subratllat a l'original> (Op. cit., 130). Les monarquies absolutistes eren, en gran part, les responsables dels mals que fuetejaven Espanya, i per a demostrar-ho Cutchet utilitzava els escrits del pare Mariana. No cal dir que França, amb la seva política proteccionista, era el país que hom proposava com a model.

Les conclusions que hom treia eren que, òbviament, calia impulsar la indústria, que el lliurecanvisme conduiria a l'enfonsament del país i que justament els països més pròspers eren els que aplicaven el proteccionisme a la indústria, perquè "el trabajo agrícola solo, trae consigo la miseria general y el establecimiento del gobierno despótico y estacionario" (Op. cit., 209).

Les reflexions de Cutchet sobre les relacions entre Catalunya i Espanya tenen un gran interès. "La España sin Cataluña, o con una Cataluña pobre <escribia Cutchet>, es otro Portugal, es una colonia inglesa. Cataluña sin las demás provincias no puede ser sino francesa, y eso repugna mucho al instinto de los catalanes. Una vez, en días de justo enojo, se hizo el ensayo de un proteccionismo de Francia, mas luego se echó de ver que las provincias del antiguo Principado tenían ya harto vinculadas sus tradiciones con las demás provincias españolas para separarse así de un modo definitivo. (...) Es preciso que los castellanos toleren nuestra rudeza y que consuman tejidos catalanes, que también consumirán los catalanes buena parte de sus productos agrícolas, y especialmente de trigo; y además seguirán enviándose a Madrid buenas sumas de dinero sacado en contribuciones, dinero que no iría si Cataluña fuese pobre" (Op. cit., 187).

Amb tot, la defensa del proteccionisme anava lligada a la protesta per l'estat de setge: "pero, nos limitaremos a manifestar por ahora, que las provincias de Cataluña están cansadas de ocho años de estado de sitio, (...) <i, a més,> merecen los actuales catalanes ser libres como lo fueron sus mayores desde tiempos inmemoriales" (Op. cit., 211). Cutchet insistia: els catalans volien ésser lliures, com a mínim, igual que els altres espanyols, i el govern devia d'escoltar-los. L'estat de setge, deia Cutchet, "ya no es excepcional sino ordinario entre nosotros" (Op. cit., 212).

L'ideari polític de Cutchet s'inscrivía dins del liberalisme. Partidari de la descentralització i del regionalisme, era molt crític envers el sistema monàrquic i creia que el sistema republicà estava més d'acord amb els nous aires del segle. En plantejar-se el problema de la sobirania, amb motiu de la revolució de setembre de 1868, Cutchet escriví: "¡Ah! si muchos pueblos conocieran todas las calamidades que les han sobrevenido por culpa de sus principes, no pasarían un solo día sin pedir al cielo les otorgase la sabiduría conveniente para poder vivir sin monarquía. La mejor propaganda que puedan hacer los partidarios de la república, la más fecunda incontestablemente para su idea, es ir elevando la inteligencia de las masas a fin de que éstas lleguen a penetrarse bien de que el gobierno del pueblo por el pueblo, debidamente practicado, es sin disputa el mejor de todos; pero, que para alcanzarlo, y sobre todo para conservarlo, es preciso se arraigue antes mucho la convicción general de que habrá suficiente dosis de sensatez pública, de que la libertad personal y la propiedad de cada ciudadano serán mejor garantidas que bajo régimen monárquico, de que la estabilidad del orden público estará suficientemente asegurada, de que el rico no habrá de temer al pobre ni el pobre al rico, porque a todas las personas, a todas las clases, será siempre y de veras superior la ley" (Ll. Cutchet, 1868, 25). Cutchet explicava la decadència de la casa d'Austria, i l'absolutisme dels Borbons. Fora del cas excepcional de Carles III, "Decididamente -deia Cutchet- la casa de Borbón no sirve para la libertad" (Op. cit., 42). "Fernando VII era el primer villano de España" (Op. cit., 37), i Isabel II s'havia deixat instrumentalitzar massa. Per a Cutchet, en un segle cada cop més democràtic no hi havia lloc ni per a l'absolutisme ni per als Borbons. Pel que fa referència als problemes polítics de Catalunya, hom els remuntava al compromís de Casp, i la solució viable era apuntada vers el

sistema de la república democràtica, que no estava exempta, però, de problemes. De tota manera, deia Cutchet, allò que necessitava Espanya era afermar la llibertat; el problema era que "las clases que principalmente disponen de la opinión pública" creien que la llibertat estaria més segura amb un rei que no pas sense (Op. cit., 60). A Espanya, per tant, era força difícil que les classes dominants acceptessin un règim democràtic sota la forma republicana. En tot cas, però, allò que era essencial era, per a Cutchet, la construcció d'un sistema democràtic i l'acabament de l'absolutisme monàrquic. I, d'acord amb aquest principi, una monarquia democràtica, com a mal menor, no tenia per què ésser descartable.

En 1869 Cutchet publicà un fulletó proteccionista (Ll. Cutchet, 1869), sota els efectes de la manifestació proteccionista multitudinària del 21 de març del mateix any, que s'havia oposat a l'aranzel de Figuerola. Cutchet feia veure com el fet que Catalunya demanés proteccionisme no volia pas dir que pretengués monopolitzar Espanya, i com els països rics, començant pels EEUU d'Amèrica, practicaven el proteccionisme. En un to extraordinàriament reivindicatiu, Cutchet denunciava que Catalunya havia estat "humiliada" i "calumniada", i que a Espanya hi havia qui es dedicava a posar obstacles sistemàtics a tot allò que provingués de Catalunya. Quant a la política econòmica menada per Gran Bretanya, hom feia veure com era només lliurecanvista de cara als altres, mentre aplicava el proteccionisme quan es tractava d'importar mercaderies provinents de fora de les seves fronteres. Cutchet criticà l'obra del lliurecanvista Jérôme Adolphe Blanqui, deixeble de Say i redactor en cap del "Journal des économistes", Histoire de l'économie politique en Europe depuis les anciens jusqu'à nos jours (1837-1845). Finalment, hom conclouïa que Catalunya no feia més que defensar la independència d'Espanya envers l'estranger i que el

lliurecanvisme era una pseudo-ciència. És palès, en els papers de Cutchet, al costat dels arguments proteccionistes, un carregament de les tintes polítiques, així com un augment de la consciència regionalista enfront del centralisme. Per un altre costat, el lliurecanvisme era acusat de teoria abstracta, deslligada de la realitat. L'industrial Joan Alsina, per exemple, deia el següent referint-se als lliurecanvistes: "Apoyados en la teoría abstracta de una ciencia económica que no toma en cuenta los hechos y la experiencia, quieren establecer un sistema, que únicamente da buenos resultados, cuando hay completa seguridad de que la industria nacional pueda luchar con ventaja con las de las naciones con las cuales deba entrar en concurrencia" (J. Alsina, 1869, 4).

2.8.- La política econòmica proteccionista de Bech i Pujol

Cal situar Antoni Bech i Pujol entre els proteccionistes lligats a la industrialització i, en el pla polític, entre els més fermes partidaris de la reforma administrativa. En 1865 hom publicà un interressant fullet sobre La situación económica de España. Su presente. Su porvenir (A. Bech Pujol, 1865), en el que, a més de la qüestió del proteccionisme, hi eren tractats tres temes més fonamentals: la situació de la hisenda pública espanyola, el sistema fiscal i la reforma administrativa de l'Estat.

Bech i Pujol començava criticant un emprèstit de l'Estat per valor de 600 milions de rals, que venia a empobrir encara més la situació de la hisenda. Per a Bech "la causa primordial de la decadencia en que nos encontramos, estriba en la exuberancia de gastos en desacuerdo con la riqueza pública, en la falta de producción comparada con la exigida por las necesidades que el progreso ha creado entre las naciones" (Op. cit., 7). La situació de bancarrota era de tal envergadura que es considerava un èxit poder fer front al pagament semestral dels interessos del deute, sense que existís seguretat de poder satisfer el pagament del semestre següent. Si el dèficit augmentava d'any en any i si les possibilitats d'endeutament estaven esgotades, l'única sortida havia de consistir, segons Bech, a reduir la xifra del pressupost. A més, calia afegir els problemes derivats de la mateixa existència de la Caixa de Dipòsits, creada per a anar cobrint sense emprèstits els dèficits pressupostaris. El Tresor s'havia d'enfrontar amb problemes addicionals quan havia de reintegrar les impositons fetes a la Caixa de Dipòsits, impositons que havien estat dedicades a eixugar el dèficit. El problema de fons radicava en un excés de despeses improductives dins dels pressupostos. Per un altre costat, l'Estat no havia de cercar més recursos augmentant

la recaptació via tipus impositius, sinó que el que calia era, a l'entendre de Bech, procurar que creixés la "riquesa imposable".

L'Estat, per tant, no podia plantejar cap nou endeutament si, paral·lelament, no reduïa la despesa. Com a mesura immediata, hom proposava apujar fins al 9% el tipus d'interès de les imposicions a la Caixa de Dipòsits, amb una doble intenció: d'una banda frenar els reintegraments, de l'altra aconseguir capitals sense necessitat d'acudir directament a l'emprèstit. A partir dels cabals obtinguts amb el retoc del tipus d'interès, calia fixar el dèficit del Tresor. Un cop determinada la xifra del dèficit assumible, calia contreure la despesa i no excedir-se dels límits fixats.

Quant a la càrrega fiscal, hom criticava el fet que "toda contribución pesa irregularmente sobre todas las clases del Estado, y desgraciadamente, en su mayor parte, sobre las más necesitadas" (Op. cit., 12). I, com que tot impost tenia uns efectes generals però que gravaven les classes socials de forma desigual, calia anar vers la reducció dels pressupost per tres camins diferents: "la minoración de sueldos y asignaciones, disminución del personal de empleados, modificación y simplificación del sistema administrativo del Estado" (Op. cit., 13). Hom havia de començar per abaixar les assignacions més elevades, tenint sempre present que Espanya no era pas precisament un país ric. Bech sostenia que "nuestra fórmula para los empleados en la administración es esta: los necesarios, los aptos y bien y dignamente retribuidos" (Op. cit., 15).

En relació a l'organització administrativa de l'Estat, Bech sostenia que, a l'era del ferrocarril i del telègraf, que havia revolucionat les comunicacions, ja no tenia sentit una divisió molt fraccionada de l'Estat, i que es podia passar

de 49 províncies a 15, amb la qual cosa s'estalviarien com a mínim 80 milions de rals. Bech pensava que la supressió de 34 tresorereries provincials representaria un estalvi no menyspreable per al pressupost. Aquesta reorganització havia d'anar acompanyada d'una "descentralització prudent" que permetés d'anar reduint l'excés de burocràcia, que era un luxe per a un país pobre com era Espanya.

El problema central d'Espanya era, per a Bech, el nivell baix de producció: "Nuestra decadencia, nuestra ruina, debiéramos decir, depende de la falta de producción, (...): la falta de producción dimana de la ausencia de protección, de estímulo, de apoyo a los productos nacionales" (Op. cit., 20). La producció era, per tant, la base fonamental de la riquesa, i la manca de producció explicava per què l'or i la plata que venia d'Amèrica se n'anà, durant el regnat dels Austries, cap als Països Baixos i els països més rics d'Europa. L'economia espanyola es distingia, doncs, per una constant sortida de capitals en metàl·lic. Naturalment, aquesta sortida tenia el seu origen en el dèficit en la balança comercial. Per a Bech, "Si a la demanda de hierro, carbón y buques que hemos hecho al extranjero hubiese correspondido un aumento en la exportación de nuestros productos, ni habría sobrevenido la crisis actual, ni el bienestar de la clase trabajadora y de la nación toda fuera tan desconsolador". (Op. cit., 23). La crisi es caracteritzava per l'escassetat de cotó (per causa de la guerra de Secessió americana), que havia provocat una puja de preus, una escassetat de diner que havia fet augmentar els tipus d'interès (i, en conseqüència, el preu dels crèdits) i disminuir els terminis i els ajornaments en els pagaments. Per a Bech calia implantar un sistema protector que assegurés les vendes interiors dels productes nacionals. Sense producció no podia haver-hi comerç.

L'obra fonamental d'Antoni Bech i Pujol és la Memoria sobre las causas que han impedido el desarrollo y han motivado la decadencia de la industria en España, y medios que deberían adoptarse para fomentarla, premiada en 1869 i publicada entre 1879 i 1882 en el "Boletín del Ateneo Barcelonés". Bech iniciava les seves reflexions en l'activitat comercial catalana del s XII, i explicava també les causes per les quals Espanya no pogué beneficiar-se del descobriment d'Amèrica. No fou capaç d'exportar-hi un esperit industrial i emprenedor. A més, en ple segle XVII, a Espanya queia la producció mentre pujaven preus i salaris. Bech es basava en Say quan aquest sostenia que si la mercaderia-moneda augmenta en relació a les altres mercaderies, aleshores es produeix un encariment de totes les mercaderies. Si els preus interiors pujaven, començava a interessar comprar productes a l'estranger. S'arribà a una situació, a Espanya, en la que començaren a plegar indústries castellanes i andaluses, mentre la indústria estrangera cobria 5/6 del consum espanyol i absorbia 9/10 parts del comerç amb Amèrica. Agreujava la situació la política bel·licosa dels Austries i dels Borbons, que implicava acudir a l'endeutament per a fer front al manteniment de la guerra. L'anàlisi acurada de la història d'Espanya servia per tant a Bech per a demostrar la manca de preparació i de visió, per part d'Espanya, per a emprendre una política industrial.

Bech utilitzava els arguments de J.B.Say per a combatre Malthus. No estava d'acord amb Malthus quan aquest sostenia que la població tendia a situar-se en el nivell dels mitjans de subsistència, perquè amb l'aparició de la indústria, capaç de generar més beneficis que l'agricultura i amb molta major rapidesa, segons Bech l'impuls del comerç podria potenciar el creixement demogràfic i aquest, a la vegada, era el suport del creixement de la riquesa. A Catalunya, on tradicionalment no hi havia cap menyspreu per les arts mecàniques i pels artesans, s'inicià a finals dels anys vint

del s. XIX un procés d'implantació d'innovacions tècniques que feren possible un desplegament industrial basat en el cotó. Catalunya, però, necessitava la protecció a la seva nova indústria i havia de lluitar contra Anglaterra, que volia convèncer els altres països adduint que el progrés anglès provenia de l'adopció del lliurecanvisme. Bech combatia el lliurecanvi amb una cita de Ramon Anglasell (1858): "Científicamente considerado el sistema del libre cambio, toma su origen en la teoría de la división del trabajo, aplicada a las naciones, al efecto de conseguir la perfección y baratura en los productos que de ella emanan, estableciendo como consecuencia, la libertad de los cambios entre las mismas, y proponiéndose la creación de un mercado universal al que concurran todos los pueblos del globo, unidos por su interés común en proporcionarse los productos mejores y más baratos de la tierra. La base de este sistema es inatacable cuando no se la asienta de una manera absoluta; la medida en que se apoya es justa en la esfera de lo abstracto y considerando al género humano en conjunto: pero puede dejar de serlo por razón de las circunstancias especiales de los pueblos á que se aplique, y el objeto que propone es un bello ideal irrealizable" (A. Bech Pujol, 1879-1882, núm. 4, 1880, 370). El lliurecanvisme no tenia en compte, senzillament, la situació concreta de cada país. Garnier sostenia que l'Economia Política tenia com a objectiu aconseguir que un país pogués mantenir el nombre màxim d'habitants; en canvi, allò que provocava el lliurecanvi, en els països que quedaven empobrits, era no donar ocupació a tota la població, una part de la qual es veuria forçada a emigrar. Un país, a més, no podia renunciar alegrement a deixar de produir certs productes (sobretot els bàsics de subsistència) per a passar a importar-los, perquè podia caure en una relació d'excessiva dependència envers l'exterior. En un món dividit en nacions i Estats, amb interessos molt diversos, el sistema lliurecanvista no era

altra cosa, segons Bech, que una mera utopia, un sistema artificios.

Hom explicava el sistema prohibicionista, que impedia l'exportació de primeres matèries i, alhora, vedava la importació de productes estrangers i afavoria la sortida de productes nacionals. El prohibicionisme perseguia la captació de diner, però era un sistema que conduïa a l'aïllament, car per a poder vendre també s'ha de poder comprar. El sistema protector, en canvi, només limitava la concurrència estrangera establint uns drets d'importació.

Bech sostenia que el lliurecanvisme condemnava Espanya a ésser només agrícola, mentre que el proteccionisme protegia, a la vegada, l'agricultura i la indústria (capaç d'obtenir uns rendiments més elevats). A més, la protecció havia d'estendre's també a la navegació nacional. Calia augmentar la producció, millorar-ne la qualitat i obtenir productes sobrants per a exportar, fet que permetria una acumulació de capitals (A. Bech Pujol, 1882, 289-294). Per a defensar els seus arguments, Bech acudia sovint a la història d'Espanya, a les experiències europees, a analitzar les estadístiques de la producció industrial i a la crítica de la política aranzelària seguida pels governs espanyols, als papers de Güell i Ferrer i al Compendio de las lecciones de Economía Política de Ramon Anglasesell (1858). La crítica a la política aranzelària del ministre Laureà Figuerola era frontal. Les mesures lliurecanvistes eren, per a Bech, una rêmora i un obstacle insuperable per al desenvolupament industrial. Per una altra banda, "la situació, les condicions que acompanyen la capital, Madrid" no predisposaven a dirigir des de la capital una política industrial (A. Bech Pujol, 1879-1882, 1881, núm. 8, 381-386), perquè es tractava d'una ciutat consumista, desconnectada de la prosperitat agrícola, industrial o comercial, plena de paràsits, centre de discòrdies polítiques. Després de donar un repàs a la

situació dels diferents sectors industrials a Espanya (Op. cit., 1881, 80-97), Bech conclouia que calia que es desenvolupessin molt més, i proposava un conjunt de mesures per a aconseguir-ho. Calia evitar l'emigració a Amèrica i dedicar aquesta població emigrant a l'explotació del sòl agrícola del país i, en la mesura del possible, a les activitats industrials; calia signar tractats comercials raonables i alleugerir la càrrega fiscal que gravava les indústries. Bech proposà unes Bases para una legislación arancelaria (Op. cit., 1881, 202-203; 1882, 281-289). En síntesi, les Bases proposades per Bech i Pujol deien el següent: "Corto ó ningún derecho sobre las primeras materias no producidas; algo mayor para las que el país suministra, aunque con abundancia, no lo suficiente para el consumo; protección decidida á los efectos que elabora, suscitando una indirecta limitación ó los de lujo y fantasía importados del extranjero, simples derechos fiscales para los artículos no producibles en cuanto no alteren la existencia de otros análogos de la nación; posibilidad y estímulo para que se establezcan y crezcan nuevas industrias; derecho diferencial de bandera para proteger la navegación y el comercio propios; determinadas prohibiciones para favorecer el trabajo, las rentas y la tranquilidad del Estado; seguridad y aliciente á los capitales empleados y por emplear en la industria, atrayéndoles igual respeto que á los representados por la propiedad inmueble; establecimiento de puertos de depósito para animar el comercio de buena fé; fijación de un tipo eficaz de protección en las tarifas arancelarias, determinada prohibición para cierta provincia á efecto de elaborar una primera materia, cuyo monopolio en parte le asegura la naturaleza; recargo de los derechos en circunstancias especiales para garantir nuestras producciones contra la ruinosa importación estraña; finalmente designación del impuesto según el valor de las cosas y no por cabida ó cantidad fija y determinada; tales

son los principios generales consignados en la legislación arancelaria propuesta" (Op. cit., 1882, 288-289).

En conjunt, la Memoria de Bech i Pujol és un veritable tractat de política econòmica proteccionista i, malgrat ésser en molts passatges repetitiu, és una obra d'un cert gruix dins la literatura econòmica catalana del Dinou. Bon coneixedor dels il·lustrats (Jovellanos, Bernardo Ward, Campomanes), dels lliurecanvistes francesos (J.B.Say, F.Bastiat) i anglesos (R.Cobden) i de l'escola proteccionista catalana (J.Güell i Ferrer, R.Anglasell), Bech defensava la implantació de la societat industrial a Espanya i els canvis de mentalitat que aquesta transformació havia d'implicar (F. de Anton, 1860). La seva Memoria està impregnada, però, de l'esperit conjuntural del moment, provocat per l'arancel Figuerola. No obstant, l'extensió de l'obra donà ocasió a l'economista gironí de compendiar de forma força completa tot el conjunt d'arguments utilitzats pels proteccionistes catalans, i només per aquest fet ja mereix d'ésser destacada dins els textos publicats pels proteccionistes.

2.9.- Ramon Anglasell o el suport acadèmic

Cal deturar-se en l'obra de Ramon Anglasell (39) perquè entre 1846 i 1863 -tret del parèntesi 1851-1853- fou ell qui ensenyà economia política a la Universitat de Barcelona i, com a conseqüència d'això, les seves idees acabaren tenint una influència destacada, àdhuc després de la seva mort. El seu pensament es troba recopilat en el Compendio de las lecciones de Economía Política (R. Anglasell, 1858) (40).

Fora del Compendio, els seus escrits més o menys econòmics no són pas abundants. El 24-6-1858, al Saló de la Llotja, pronuncià un discurs davant de la Societat Catalana General de Crèdit (R. Anglasell, 1859), en el que es plantejava les causes de la depreciació dels valors mobiliaris. Hom pensava que aquestes causes eren, fonamentalment, l'escassetat general de diner, el fet d'haver iniciat empreses amb capitals desproporcionats en relació a les possibilitats del mercat de capitals, i la manca de capitals estrangers (mentre que una part dels capitals catalans s'havien dirigit vers Astúries, Saragossa i València). D'altra banda, en opinió d'Anglasell el crèdit no augmentava el capital de les nacions, sinó que l'única cosa que feia era posar en circulació els capitals que no hi estaven i, com que el problema bàsic consistia en la migradesa del capital circulant, esdevenia necessari de fusionar totes les societats catalanes de crèdit.

Té interès el discurs que pronuncià Anglasell a l'acte de constitució de l'Ateneu Català, en 1860 (R. Anglasell, 1860), on hom recordava la tradició d'escoles industrials que existia a Catalunya. A més, era defensada la necessitat que l'Ateneu revitalitzés el país, a través de les seves seccions (entre les quals figuraven les de Comerç, Agricultura i Indústria). En el mateix Ateneu Anglasell desenvolupà per als socis, durant 1862, el tema de la

Història de les idees econòmiques (Ateneo Catalán, 1863a), cal suposar que basant-se en el seu Compendio.

Cal advertir que el pensament econòmic d'Anglasell, ultra estar impregnat d'un esperit conservador, intentava conciliar sempre la Moral (entengui's la moral cristiana) amb la ciència econòmica. El Compendio està ple de referències en aquest sentit, i Duran i Bas destacà aquest fet a la sessió necrològica que li dedicà l'Ateneu Barcelonès el 16-6-1878 (Ateneo Barcelonés, 1878, 45-59). El discurs de resposta d'Anglasell a Flaquer i Fraisse, en l'acte de recepció d'aquest com a catedràtic el 23-4-1863, constitueix una mostra més de l'interès d'Anglasell per a supeditar la ciència al cristianisme (J. Flaquer i Fraisse, 1863, 41-67).

Quant al Compendio (R. Anglasell, 1858), cal analitzar-lo detingudament. Es tracta d'una obra que anava dirigida als estudiants i que era dividida en dues parts: una primera dedicada a la "teoria de la ciència de l'economia política" i a l'exposició dels fenòmens, i una segona part dedicada a recomanar uns principis de govern.

A la primera part, Anglasell començava a plantejar, seguint Bastiat, que els motius pels quals un home transmetia el resultat d'un treball a un altre home (és a dir: prestava un servei a un altre home) responien a causes impulsives, que eren fonamentalment dues: l'interès personal i l'interès aliè. Si els serveis motivats per l'interès aliè eren objecte d'estudi per part de la moral, l'economia política, pel seu costat, estudiava els serveis que els homes es presten entre si per a satisfer llurs interessos personals (Op. cit., 9-10).

A partir d'ací, i després d'algunes consideracions sobre l'encertades que havia deixat les coses la Providència, hom

passava a disceptar sobre el valor i la utilitat. L'acte del canvi provocava que hom es preocupés pel valor de la utilitat. Segons el criteri d'Anglasell, Smith s'equivocà perquè va associar el valor al concepte de mercaderia, deixant d'atorgar un valor als serveis. Say, que criticà aquest suposat error de Smith, havia afirmat que la utilitat constituïa el fonament del valor. Ricardo, també mal encaminat segons Anglasell, feia derivar el valor del treball. Qui tenia raó, i malgrat fer-li algunes crítiques lleugeres, era Bastiat, de qui Anglasell reproduïa la cita següent: "Así, la definición de la palabra valor para ser exacta no debe referirse sólo a los esfuerzos humanos; sino a estos mismos esfuerzos cambiados o cambiables; puesto que el cambio además de probar y medir los valores les da existencia (...). Así que, cuando dos hombres se ceden mutuamente sus servicios actuales, o el resultado de servicios anteriores, se sirven uno a otro, se hacen recíprocamente un servicio, y la idea del valor hubo de nacer la primera vez que el hombre dijo a su hermano: Haz ésto por mí, que yo haré aquello por tí. Al ponerse de acuerdo pudieron decir por primera vez los dos servicios cambiados valen, y valorados se compensan. Hé aquí pues porque decimos que el valor es la relación entre dos servicios cambiados" (Op. cit., 17).

Després de criticar Say i Bastiat perquè s'havien limitat a consideracions massa materials, Anglasell donava la seva pròpia definició sobre el valor: "Por esta razón la definición más general y exacta que del valor puede darse, es también la más vulgar, cual es la de que el valor consiste en la apreciación que de un hecho o de una cosa hacemos por la utilidad que puede prestarnos con su uso, o con su cambio" (Op. cit., 19). Per a fixar el valor no n'hi havia prou a definir la "necessitat" i la "utilitat" sinó que, segons Anglasell, calia que es produís el canvi i que existissin limitacions. D'altra banda, la utilitat consistia

en l'aptitud per a satisfer les necessitats humanes. Una necessitat produïa una utilitat, i per a ésser satisfeta podia ésser-ho de forma gratuïta o onerosa, però això no treia que la utilitat deixés d'existir. Tot seguit, hom passava a definir els conceptes clàssics de valor d'ús i de valor de canvi.

Anglasell discrepava de Smith i de Garnier quan afirmaven que era car allò que s'obtenia amb molt de treball, i que era barat el que s'obtenia amb poc treball, perquè "el trabajo se halla igualmente sujeto a la ley de la mutabilidad de todas las cosas, y en diversos tiempos, y a un tiempo mismo en diferentes lugares, igual cantidad y calidad de trabajo tiene un valor distinto, es decir, es retribuido de muy diversa manera" (Op. cit., 24). Admetia que era difícil, si no impossible, de trobar una mesura fixa, constant i universal dels valors, car aquests valors eren essencialment variables. Quan un valor era mesurat a través d'un altre valor expressat en moneda, hom afirmava que la quantitat resultat de l'operació s'anomenava preu, "de manera que el precio no es más que la medida en dinero del valor cambiabile; esto es el resultado comparativo del valor del dinero con el de los demás productos" (Op. cit., 26).

Anglasell considerava dues lleis com a fonamentals: d'una banda la llei del cost de producció i, de l'altra, la llei de l'oferta i la demanda. Per a ell, el preu natural dels productes tendia a enganxar llur cost de producció. Observava que es podia produir una situació de monopoli, obstaculitzadora de la concurrència, que permetia al productor d'eleva els preus molt per damunt del cost de producció, fins a un màxim definit com a preu de monopoli (Op. cit., 28).

Hom precisava la llei de l'oferta i la demanda: "los valores cambiables y los precios están siempre en razón directa de la cantidad pedida e inversa de la cantidad ofrecida, o lo que es lo mismo, que el valor y el precio de las cosas aumentan con su demanda y disminuyen con su ofrecimiento" (Op. cit., 29).

La definició de riquesa era extreta d'Adam Smith, és a dir, la riquesa consistia en "las utilidades cuyo goce puede cada uno procurarse" (Op. cit., 32). D'altra banda, produir era "el acto de hallar o aumentar la utilidad de las cosas" (Op. cit., 37). Per a Anglasell el "conjunt de tots els treballs útils" formava la indústria, que podia ésser de diverses classes: extractiva, agrícola, fabril, del transport, mercantil i immaterial. Es tracta d'una classificació confusional, i ho és encara més la definició que donava de mitjans de producció: "De donde se sigue -escribia Anglasell- que toda producción es un efecto al cual deben concurrir una fuerza de acción, que es su causa, y una transición de causa a efecto, que es su modo de aplicación. Esta causa y la manera como se aplica constituyen los medios de producción" (Op. cit., 47).

Hom considerava que el treball era el primer mitjà de producció, el més important -ací hi havia un error que consistia a confondre el procés (o acció) del treball amb els instruments de treball necessaris perquè es produís el procés (o acció) que fa possible que existeixi producció-, i el barreig conceptual que això provocava condicionaria el desenvolupament argumental del Compendio. Per a la seva natural conformació, el treball requeria: la llibertat del treballador, el lliure exercici de la indústria, la llibertat d'associació i la "separació d'ocupacions" (que volia dir divisió del treball), la qual havia significat un gran avenç. La separació d'ocupacions podia produir-se,

segons Anglasell, per pobles (o sigui, per països), dins de cada poble i a l'interior de cada indústria.

Si el treball era el primer mitjà de producció, el segon estava constituït pels "dons i agents naturals i el sòl" (Op. cit., 66): mines, pedreres, l'aigua, la terra.

El tercer factor era el capital (Op. cit., 74), i hom distingia entre el capital pròpiament dit, entès com a riquesa acumulada utilitzada per a produir, i l'stock, que era el fons, la reserva o les existències que romanien ocioses i apartades tant del consum com de la producció. La definició que hom donava era la següent: "El capital pues, a nuestro entender, es el conjunto de todas las cosas útiles, o la suma de las riquezas destinadas a la producción. De esta definición se deducen los tres corolarios siguientes: 1º. Para que el capital exista ha de haber habido acumulación de cosas útiles. 2º. Estas cosas útiles han de ser destinadas a la producción de la riqueza, y no a la satisfacción de nuestras necesidades. 3º. No solo la moneda constituye el capital, como cree el vulgo, sino todas las utilidades acumuladas, a saber, las primeras materias, los instrumentos y máquinas, los animales, el fondo de subsistencias, los edificios, los productos terminados, y hasta los conocimientos y utilidades inmateriales, ya que todas estas cosas se destinan a la producción de riqueza" (Op. cit., 75-76). Era seguida, també, la distinció feta per Flórez Estrada entre: a) riqueza estante, que era la que restava ociosa; b) riqueza de inmediato consumo, que era la que s'emprava per a satisfer els plaers o per a la subsistència de les persones no productores; i c) riqueza capital, la destinada a la producció o al consum immediat dels productors (Op. cit., 75). Naturalment, els capitals es formaven a partir de l'acumulació, i l'estalvi era el que permetia la formació de capital.

Anglasell explicava els inconvenients que oferien les màquines -que formaven part del capital fix-, amb la intenció de demostrar que reportaven més avantatges que no pas inconvenients. Aquests darrers eren classificats en 10 punts, essent els quatre primers de caràcter transitori i els sis restants de tipus permanent. Els inconvenients de les màquines eren: 1) implicaven menys braços i això conduïa a la misèria dels operaris; 2) quan apareix una nova màquina en el mercat, es perden tots els capitals esmerçats en la maquinària obsoleta; 3) quan s'aplica una nova màquina més moderna, embarateixen els productes i sorgeixen alteracions i oscil·lacions en els preus; 4) quan una gran indústria és perjudicada per un invent, amb la seva caiguda arrossega les petites indústries que depenien d'ella; 5) si la maquinària ocasiona una producció indefinida i aquest fenomen no és acompanyat per un augment del consum, aleshores moltes fàbriques han de tancar en no poder col·locar llur producció i apareix la misèria als barris habitats pels jornalers; 6) es pot crear una acumulació de riqueses en poques mans, formar-se una mena de "feudalisme industrial" que provoqui la ruïna de moltes empreses i l'absorció dels capitals petits; 7) l'apinyament de molts jornalers oposats al feudalisme industrial engrossia la formació del socialisme industrial; 8) l'operari passava a dependre cada cop més del capitalista, perquè necessitava de les màquines, de grans tallers i nombrosos capitals; 9) es tendia vers la reducció dels salaris, com a conseqüència de la fatiga i de la menor habilitat manual que es requeria en passar a realitzar el treball amb màquines (en aquest punt Anglasell anava totalment errat, perquè si bé a curt termini podia produir-se una baixa salarial, si l'oferta de treball era elevada -per tant, no es tractava d'un fenomen de caràcter permanent-, per a fer funcionar les màquines es necessitava una major habilitat manual i intel·lectual); 10) fer treballar dones i infants a salaris molt baixos (Op. cit., 86-87).

Amb tot, per a Anglasell les màquines oferien molts més avantatges que inconvenients, i no s'entretenia pas massa a demostrar-ho. Hom es limitava a afirmar que "si las máquinas privan de pronto del trabajo a cien jornaleros, ellas mismas los ocupan luego a millares de millares" (Op. cit., 90). En definitiva, segons Anglasell, la introducció de nova maquinària, acabava afavorint la barator, la qual a la vegada incrementava el consum i, amb ell, la producció. Malgrat els inconvenients, hom pensava que el "feudalisme industrial" era pacaç de reunir molts capitals i abocar a una producció en massa. De la mateixa manera que l'operari depenia dels capitalistes, deia Anglasell, aquests necessitaven dels operaris (no cal dir, però, que les doctrines dels socialistes de l'època eren bandejades). Els deu arguments contra les màquines eren rebutats un per un, i hom sostenia que si els salaris s'abaixaven, també disminuïa la fatiga i augmentava el benestar, gràcies a les màquines.

Si el treball, els dons i agents naturals i el sol, el capital i les màquines eren els mitjans directes de producció, els mitjans indirectes eren la moneda, el crèdit, la "lleï natural de la concurrència" i la influència del govern. Eren indirectes perquè depenien de la "institució social". Prèviament, hom introdueix el concepte de canvi, que és l'"acte de canviar una utilitat per una altra" (Op. cit., 94). Abans de parlar dels mitjans indirectes, calia explicar un principi econòmic: que "las utilidades se cambian con utilidades, o los valores con valores, o como dice Say, que los productos se compran con productos" (Op. cit., 96). Els productes passaven d'unes mans a d'altres a través de la circulació, i la moneda i el crèdit eren els elements auxiliars del canvi.

Per a Anglasell, la moneda reunia tres característiques fonamentals: 1ª) era un valor, i es regulava per les mateixes lleis que els valors; era, per tant, variable; 2ª)

la moneda no serviria com a mesura fixa i universal dels valors històrics; i 3ª) la moneda tenia un valor intrínsec, que depenia del metall que la constituïa, i era "una segura prenda y garantía real de los demás valores y mercancías que con ella se cambian" (Op. cit., 102).

La definició que donava Anglasell sobre el crèdit era un poc confusionària, perquè afirmava que es composava dels "bitllets-promesa" (pagarés, accions, obligacions, lletres de canvi, etc.) és a dir, d'operacions que implicaven l'entrega de béns o mitjans de pagament contra la promesa de llur pagament o reembossament futur, tal com ho definiríem avui, i dels "bitllets-moneda", que incloïen els bitllets de banc i la "calderilla". Es tracta d'una definició rudimentària. D'altra banda, el crèdit suplia el capital i permetia de fornir capitals a qui n'estava mancat.

La "lleï natural de la concurrència" era definida com a la pretensió "reciproca" (caldria haver escrit, potser, "simultània") de dues o més persones a "una mateixa ocupació, utilitat o avantatge". La concurrència, segons Anglasell, s'establia entre els treballadors quan volien fer un mateix treball, entre els empresaris quan volien obtenir un mateix producte o adquirir les mateixes primeres matèries, i entre els capitalistes i propietaris quan pretenien col·locar llurs fons en determinades mans i en les mateixes condicions avantatjoses (Op. cit., 113). La funció de la concurrència consistia a regular l'equilibri industrial. Pel seu costat, el govern podia influir en la producció, especialment intervenint en el comerç exterior.

En examinar la distribució de la riquesa hom seguia la distinció de Rossi entre els béns que formaven l'objecte de la distribució i les persones entre les quals s'efectuava la distribució. El preu era l'element central de la

distribució, perquè "el valor de cambio se fija por medio del dinero, que lo convierte en precio; y de ahí el que sea en último resultado el precio de las cosas producidas el que deba entrar como factor en la división y distribución de las riquezas" (Op. cit., 125). El que s'obtenia a partir del preu era distribuït en quatre classes de coparticipants: els treballadors, els posseïdors de mitjans naturals limitats, els capitalistes i el govern. A partir d'ací, Anglasell definia la participació dels diferents agents en la distribució de la riquesa: a la dels treballadors l'anomenava salari, a la dels posseïdors de mitjans naturals renda, a la dels capitalistes premi o interès i a la de l'Estat impost, tribut o contribució. El salari mínim era definit com a aquell que representava la suma d'utilitats que el treballador i la seva família necessitaven per a subsistir. Dins del mercat de treball, la llei de l'oferta i la demanda també intervenia en la determinació dels salaris.

Per a Anglasell era bàsic de tenir en compte dos factors: el nombre de treballadors i la "quantitat de treball repartible" entre els treballadors; d'això en depenia el treball ofert, que calia mesurar en dos aspectes: d'una banda la suma dels productes a elaborar, i de l'altra l'import de la remuneració amb la que era possible de retribuir els treballadors. És a dir, la quantitat de treball era el temps esmerçable i el preu repartible, seguint la seva terminologia. A més temps, més fatiga, però el valor no depenia, per a Anglasell, del temps de treball esmerçat sinó dels resultats obtinguts pel treball i, per tant, de la quantitat de fons disponibles per a pagar els salaris. D'acord amb aquest esquema, els salaris podien augmentar encara que no variés el nombre de treballadors si augmentava la quantitat de treball i la quantitat de fons repartibles; podien pujar també si no variaven la quantitat de treball i els fons repartibles però disminuint el nombre de treballadors; i també augmentaven, finalment, si el

nombre de treballadors disminuïa més que la quantitat de treball i els fons repartibles. La llei que determinava el valor dels salaris era, per a Anglasell que "el salario está en relación con los precios de las cosas, el número de los trabajadores y las cantidades de trabajo y de fondos repartibles entre los mismos" (Op. cit., 132). El nombre de treballadors Anglasell el feia dependre del creixement demogràfic, i els altres dos factors de l'abundància o escassetesa de capitals. El salari tenia un punt mínim (el de la subsistència) i un punt màxim, el qual depenia de la relació entre el valor del propi salari i el de la "cosa produïda".

La renda era produïda pels agents naturals -sobretot la terra-, pel sol fet d'ésser-ho. Anglasell venia a dir que a partir dels agents naturals es podien obtenir uns productes (que havien de respondre a una demanda), els quals permetien d'obtenir al propietari dels agents naturals "un benefici d'un caràcter especial", diferent de la remuneració del treball i de l'interès del capital. Per tant, Anglasell utilitzava el concepte de renda amb una accepció molt restringida, seguint la tradició clàssica que en limitava l'ús a la remuneració de la utilització de la terra (que Anglasell ampliava però, ho hem vist, als altres agents naturals). Hom feia dependre la renda de dues classes de principis: els uns generals, els altres específics de la renda de la terra. Els principis generals, segons Anglasell eren: "1º. La renta nace de los precios, y es como ellos variable; de manera que según sean mayores o menores los precios que obtengan los productos en el mercado será también mayor o menor la renta de los poseedores exclusivos de los medios de obtenerlos. 2º. La mutabilidad de la renta emana en consecuencia de causas independientes de la voluntad de los que la perciben, las cuales influirán en su alza o baja con entera independencia del mayor o menor trabajo de los que la disfrutan. 3º. Esas causas son las

mismas que determinan la oferta i la demanda; pues que si por ellas aumentan o disminuyen los precios, en la misma exacta proporción debe aumentar o disminuir la renta. 4º. Si la mayor demanda, haciendo subir los precios, aumenta la renta, esta se acrecentará por todas aquellas causas que influyen favorablemente en la demanda, como son el aumento de utilidad relativa en los productos, y por consiguiente de las necesidades, de la población y de su riqueza; así como disminuirá en la misma proporción en que, por disminuir la utilidad relativa, las necesidades, la población y la riqueza, amengüe igualmente la demanda, pudiendo llegar a desaparecer con ella" (Op. cit., 138-139). Ultra aquests principis generals, hi havia dues causes que influïen, deia Anglasell, en la formació de la renda del sòl, i que havien estat definides per Rossi. Aquestes dues causes eren: "1ª. La fuerza productiva del mismo suelo considerada en sí y de una manera absoluta. 2ª. La fuerza productiva del suelo considerada de una manera relativa, es decir comparativamente con otra" (Op. cit., 139). La terra, per a Anglasell, tenia un avantatge sobre els altres agents naturals, car hom podia fer-hi transformacions que augmentessin la renda derivada d'ella. La renda de la terra podia confondre's, sovint, amb la remuneració del treball; així, a vegades reunia el doble aspecte de benefici obtingut d'un agent natural i de remuneració fruit d'un treball.

En síntesi, la renda era per a Anglasell un fenomen natural produït per agents naturals, entre els quals hom hi incloïa des del "don natural del talento de los sabios y de los artistas" i "las minas y canteras" fins a el sòl (Op. cit., 141).

Quant als interessos del capital, considerava que eren inversament proporcionals als salaris sempre que les utilitats fossin les mateixes; és a dir, si els salaris disminuïen sense que canviés ni la quantitat dels productes

ni llur preu, els interessos del capital s'eleven. Les lleis que regien l'interés del capital eren, segons Anglasell: "1º. El capital produce mayores rendimientos cuanta mayor es su fuerza productiva. 2º. El interés del capital se halla en razón directa del número de empresas lucrativas en que puede ser fácilmente empleado, de lo cual proviene que la ley de la oferta y la demanda obre en él lo mismo que en el precio de todos los productos. 3º. El riesgo, la esperanza, la intermitencia del empleo, la gloria, la inteligencia y el destino más o menos agradable de los capitales influyen en el interés de los mismos, como en el valor de los salarios. 4º. El aumento en el precio de las utilidades producidas acrecienta el interés del capital, y la disminución de aquél determina también su baja. 5º. El interés del capital está en razón inversa del importe de los salarios, siempre que no sufra alteración el valor cambiante que en la producción se ha obtenido" (Op. cit., 147).

En analitzar les contribucions, hom feia veure com guardaven una relació amb les altres formes de distribució de la riquesa (salari, renda i interés), i fins a quin punt era important per a tot el sistema econòmic que recolzessin sobre bases equitatives, ja que en cas contrari podrien sortir-ne perjudicats determinats productors o consumidors. Era evident que les contribucions feien disminuir els imports nets percebuts pels treballadors, pels propietaris i pels capitalistes, i, per tant, calia anar amb molt de compte en el moment d'implantar-les o de modificar-les.

Ara: el que té més interés és que Anglasell intenta formular una teoria de la distribució de la riquesa força inspirada en Say. En el seu Traité, Say estableix tres classes de coparticipants en la distribució: els treballadors, els subministradors de terres i els subministradors de capitals (J.B.Say, 1804-1807, III, cap.V, 41-64). Anglasell n'estableix quatre, car hi afegia l'Estat. La riquesa, doncs,

es distribuïa a través del salari, la renda, l'interès i la contribució, i entre aquests quatre tipus de participació s'establien unes relacions recíproques. Existia, en opinió d'Anglasell, un punt d'equilibri o "punt d'harmonia econòmica" entre els quatre tipus. Els quatre sumands podien variar, però el resultat seria sempre el mateix. No obstant, podia passar, sempre segons Anglasell, que si baixaven salari, renda i interès alhora la contribució recaptada per l'Estat restés invariable, i, en canvi, si aquesta darrera s'apujava feia disminuir, automàticament, els altres tipus de distribució que quedessin afectats. Quant a les relacions entre renda, interès i salari hom sostenia, sense massa demostracions, que la puja d'alguna d'aquestes formes de distribució feia minvar les altres dues i, a l'inrevés, que la davallada d'alguna d'elles feia pujar les altres dues. Per a Anglasell la conclusió era clara: "Así queda demostrado, que todo aumento en una de las cuatro porciones repartibles de la riqueza produce indefectiblemente una disminución en las tres restantes" (R. Anglasell, 1858, 157).

Els empresaris industrials eren els grans distribuïdors de la riquesa, perquè disposaven de terra, capital i treball i entregaven renda, interès i salari al propietari rural, al capitalista i al treballador. Després d'haver lliurat a cadascú -àdhuc al govern- el que li corresponia, l'empresari rebia d'un altre empresari que li reembossa els imports lliurats més el valor dels serveis prestats, i aquest circuit s'establia de forma natural, sense que intervingués la voluntat. Al final del circuit, el consumidor retribuïa l'últim empresari de la cadena. Per a il·lustrar l'esquema de la distribució, Anglasell proposava l'exemple següent: "De este modo luego que el labrador de Fernanbuco, por ejemplo, ha preparado los campos para la cosecha del algodón, el arrendador de las tierras o empresario agrícola le satisface, así como al propietario de las mismas, el valor de los servicios por la esperanza de una utilidad cuya

formación se ha comenzado. Recogida aquélla, el empresario mercantil, o lo que es lo mismo, el comerciante que la compra, reembolsa al empresario agrícola sus adelantos, y le satisface además el interés de su capital y el valor de sus servicios, que todo junto constituye el precio del algodón. Transportado éste a España, un empresario fabril, el fabricante de hilados que lo adquiere, reintegra al comerciante en sus adelantos, y le satisface además la parte que como productor por su comercio le corresponde. Iguales operaciones se realizan al venderse el algodón hilado al fabricante de tejidos, que es también otro empresario industrial; éste es a su vez resarcido y remunerado por el de pintados; éste por el tendero, y por último el consumidor reembolsando al último productor, y satisfaciéndole además sus servicios con la totalidad del precio de la cosa que compra, une esa maravillosa cadena por la cual pasando los productos de unas a otras manos, van dejando en todas ellas valores equivalentes a los que cada uno ha desembolsado y producido" (Op. cit., 158-159).

Aquest esquema de distribució només es produïa, a l'entendre d'Anglasell, en el cas dels productes materials; en el cas dels productes immaterials no era vàlid, perquè aquests no eren obra de varis productors relacionats entre si, ni era necessària la utilització de bestretes que després serien reembossades (argument que no s'apropa a la realitat, perquè és evident que els productors de productes immaterials necessiten invertir diners en llur formació, i sovint llur treball implica, encara que potser reduïdes, unes despeses de funcionament).

Anglasell, seguint la terminologia de Bastiat, acabava afirmant que la distribució era presidida per "lleis constants" i "principis naturals", els quals generaven "l'harmonia en el món econòmic" (Op. cit., 159). No escapava, per tant, a una visió de clàssic primitiu.

En relació a l'ús de la riquesa, Anglasell explicava que la utilitat es podia destruir de dues formes: o satisfent una necessitat actual (aleshores se'n feia un ús que ell anomenava "definitiu") o augmentant, transformant o traslladant altres riqueses (en aquest cas es tractava de l'ús reproductiu). La primera forma era el consum improductiu, i la segona era el consum productiu.

Té interès d'apuntar que la lliçó 24 de la 1ª part del Compendio fa una referència al principi de la població de Malthus, principi que era exposat i criticat. No obstant, Anglasell reconeixia que els homes lluitaven perquè no s'acomplissin els desastres predits per Malthus: "Así progresos de la civilización y de la cultura alejando a los pueblos de su estado primitivo, dificultan los males de un exceso de población, y previenen el hambre, azote más común en el mundo antiguo que en los presente tiempos". (Op. cit., 168). En certa manera, Malthus era, un cop més, rebutjat (41).

La conclusió que Anglasell treu de la primera part del seu Compendio, dedicada a exposar la "teoria" econòmica, és que la producció i el consum tendeixen, de forma natural, a l'equilibri, de la mateixa manera que també hi tendeixen el consum i el desenvolupament de la població (almenys, deia Anglasell, als països "civilitzats"). Hom definia del mode següent el cercle de l'economia política: "Las necesidades que aguijonean al hombre, dotado de fuerzas para el trabajo, determinan la producción de las riquezas, ésta su distribución, ésta el consumo, éste el acrecentamiento de la población, y por consiguiente el aumento de las necesidades que han de satisfacerse; y con tal aumento determinase el de las nuevas fuerzas productivas, y con ellas la producción de nuevas riquezas, y ulteriores distribuciones y consumos, que satisfaciendo por completo las necesidades de las generaciones presentes, abren el camino de la vida a las

generaciones que han de sucederlas; y éstas a otras, y así sucesivamente en un continuo nacimiento y en un continuo ocaso, dependientes en gran parte de la influencia de las leyes naturales del mundo económico" (Op. cit., 172). El comportament de les activitats econòmiques estava presidit, per tant, per un "ordre establert", segons el qual "se repiten sin cesar los mismos hechos en diferentes siglos" (Op. cit., 172); un ordre natural que era consubstancial a les condicions pròpies de l'"ànima humana": la llibertat, la responsabilitat i la sociabilitat, presidien també els fenòmens estudiats per l'economia política. És evident que el paradigma anglasellà era influenciat per les idees de Smith -filtrades per J.B.Say- i de Bastiat (almenys la idea d'harmonia que tenia Bastiat). A l'aparell clàssic, però, Anglasell hi afegia un cert intervencionisme de l'Estat, i aquest fet queda clar dins de la definició que donava d'economia política: "la Economía política no sólo tiene por objeto determinar las leyes naturales que presiden a la producción, distribución y consumo de la riqueza, sino que como ciencia política deduce de ellas las reglas de gobierno aplicables en la parte económica a las sociedades humanas" (Op. cit., 174-175).

La segona part del Compendio era dedicada a la política econòmica, a l'estudi de l'aplicació pràctica dels principis teòrics definits a la primera part. Per a Anglasell hi havia tres formes de política i de legislació econòmiques: la tutela, o intervenció del govern en la majoria dels fets; l'emancipació, o llibertat absoluta; i l'edat madura i reflexiva, que admetia una llibertat relativa i reglamentada. Hom defensava la necessitat de regular la llibertat a través de disposicions legislatives i, seguint John Stuart Mill, recomanava que els governs establissin prohibicions només en cas d'existir justificacions raonables.

Cal constatar que Anglasell feia una defensa aferrissada, com és lògic, de la propietat privada. "Ese dominio y esa propiedad -escribia Anglasell- son por consiguiente la necesaria extensión a las cosas de la fuerza y del poder encarnados en nosotros mismos. La propiedad es, pues, una necesidad para el hombre, y en la necesidad se funda de tal modo que por ella sola se justifica" (Op. cit., 229). Era, per tant, una dada incontrovertible, car la propietat era la forma com es projectava sobre les coses el lliure exercici de la llibertat de l'home. Calia, també, llibertat per a poder apropiat-se de les utilitats derivades de la propietat i, a partir d'aquestes, la llibertat per a crear-ne d'altres, per a acumular-les i reutilitzar-les. Dins d'aquest context, naturalment, "La propiedad colectiva es inadmisibile", deia Anglasell (Op. cit., 233). Els motius, eren ben clars per a ell: "El socialismo -escribia-, que grava la propiedad privada con obligaciones tales como las que él hace nacer del derecho al trabajo, no puede tampoco aceptarse; porque se propone igualar las desigualdades naturales, que en la posesión de la riqueza se manifiestan, tomando la del rico para dársela al pobre por medios directos o indirectos, sin atender a que la desigualdad es una consecuencia necesaria del principio mismo en que la propiedad se funda. En efecto, si ésta nace del ejercicio de las facultades humanas, y si éstas son naturalmente desiguales, pues no hemos recibido todos de la Providencia la misma intensidad en ellas, es evidente que la propiedad ha de reflejar aquellas desigualdades, y que si es justa la propiedad individual, lo ha de ser también la propiedad desigual que el socialismo combate" (Op. cit., 234). Així doncs, la propietat individual i lliure -tot i que podia estar sotmesa a certes restriccions en benefici de l'individu, de la societat i de l'Estat- era un fet incontrovertible, i un factor decisiu per a impulsar les activitats econòmiques. Hom reconeixia també la conveniència

de poder transferir la propietat, i passava a analitzar les diverses formes de propietat.

En el capítol sobre la maquinària (Op. cit., 267-274), Anglasell explicava que les màquines podien ésser considerades sota dos punts de vista: com a materials instruments de treball, i com a combinacions científiques de forces preses de la natura (definició, per cert, no massa clara). Defensor incondicional de la indústria, Anglasell criticava Sismondi perquè pretenia retardar el progrés industrial i reforçar el paper dels petits agricultors i menestrals i dels treballadors autònoms, per tal de contrarestar els estralls provocats pel capitalisme. Criticava, també, autors com Foucher que preconitzava el subsidi als desocupats; Anglasell era totalment contrari al que ell anomenava el "dret a l'assistència", segons el qual l'Estat havia de mantenir el jornalero quan aquest estigués mancat dels mitjans necessaris per a subsistir. Per a Anglasell, el fi de l'Estat no havia d'ésser l'assoliment de la felicitat de tothom (no es podia confondre la moral amb el Dret, deia), i era injust d'exercir una acció legal contra tots aquells que, a base de treball i d'esforç, havien arribat a assolir la condició de propietaris, perquè el "dret a l'assistència" implicava, evidentment, d'imposar gravàmens a la propietat per a repartir-los entre els no propietaris. Això contradeia, per a Anglasell, el principi de la llibertat; no obstant, no excloïa que l'Estat pogués actuar assistint els perjudicats pels excessos que podia provocar la implantació de la maquinària, però no havia d'ésser una acció exigible a través d'un dret, sinó una actuació puntual i voluntària de l'Estat en casos extraordinaris (Op. cit., 272-273).

El Compendio seguia explicant, sota el punt de vista aplicat, el paper del canvi i de la circulació, la moneda i el crèdit (auxiliar de la circulació i del canvi). L'anàlisi

aplicada sobre la concurrència era força extensa. Per a Anglasell es tractava d'una llei natural, que s'oposava a tot privilegi i a tota forma de monopoli. Conseqüentment, hom era contrari al prohibicionisme i als privilegis dels antics gremis. Quant al lliure canvi, que aplicava a escala universal la teoria de la divisió del treball, i que preconitzava la llibertat dels canvis entre nacions, hom pensava que "la medida en que se apoya es justa en la esfera de lo abstracto y considerando al género humano en conjunto; empero puede dejar de serlo por razón de las circunstancias especiales de los pueblos a que se aplique" (Op. cit., 331). El lliure canvi no podia aplicar-se, en opinió d'Anglasell, d'una manera absoluta, sense tenir en compte les necessitats, el consum i el capital d'un país. La llibertat econòmica podia esdevenir una injustícia per a molts pobles, per als interessos nacionals ("el interés de una nación no es el de todas las naciones" (Op. cit., 332)., escribia Anglasell). I, de la mateixa forma que calia rebutjar el prohibicionisme perquè exclouia l'element universal, calia refusar el lliure canvi perquè suprimia l'element nacional. Per tant, per a Anglasell calia que els governs restringissin la llibertat de compra dels productes estrangers en aquells casos en què la llibertat de compra perjudicés la fabricació d'uns mateixos productes a l'interior del país que efectuava la compra. La llibertat de comprar no podia coartar la llibertat de produir: era preferible produir car i dolent que tenir la llibertat de compra a l'estranger; sense producció, bona o dolenta, un país no podria prosperar de cap manera. La protecció era encara més necessària en el cas de les indústries naixents. Com que l'Economia Política s'aplicava als habitants d'una nació i no a "la universalitat del llinatge humà", calia limitar la concurrència estrangera en funció de la situació econòmica concreta de cada nació.

En l'establiment dels aranzels calia tenir present que havien de servir per a protegir uns productes concrets, i que llur finalitat primordial no havia d'ésser pas el creixement dels ingressos de l'Erari. No convenia que l'aplicació de l'aranzel sobrepassés el preu de la mercaderia fabricada a l'interior del país; d'altra banda, no s'havien de gravar ni les primeres matèries ni les manufactures que no s'obtinguessin a l'interior del país. Quan les primeres matèries obtingudes a l'interior fossin insuficients, calia establir un aranzel raonable que, sense perjudicar les de l'interior, permetés que el mercat nacional pogués satisfer les seves necessitats, i el mateix criteri calia aplicar per al cas dels productes alimentaris. A més, Anglasell advertia que s'havien de tenir en compte els diferents drets diferencials de bandera i que, per tant, per a un mateix article les tarifes de l'aranzel podien ésser distintes en cas d'ésser també diferents els drets diferencials de bandera, fonamentals per a protegir la marina mercant nacional. Ara: la sobrecàrrega implicada pels drets diferencials no havia de resultar un sobrecost a la importació de les primeres matèries i dels productes agrícoles necessaris per a la bona marxa de la indústria i del mercat nacionals.

El proteccionisme, però, també tenia els seus inconvenients: la manca de competència podia endarrerir el nivell de modernitat de la indústria, els preus elevats estimulaven el contraban, i podia produir-se la desviació d'uns tipus de comerç que podrien no ésser nocius (Anglasell parlava d'un "comerç de buena fe"). D'això es derivava que calia ajustar molt el sistema aranzelari a les condicions i a les necessitats de cada país. Els drets aranzelaris no havien de conduir a una situació semblant al prohibicionisme, sinó que primer havien de protegir la indústria naixent, i després havien d'anar baixant gradualment amb el fi d'anar esperonant la indústria nacional i d'anar preparant-la per a

la competència internacional. Per un altre costat, Anglasell es mostrava partidari de no cobrir amb els aranzels l'assegurança del contraban (que era un risc que calia córrer) i d'establir ports de dipòsit, car d'aquesta manera hom pensava que no es desviaria el "comerç de bona fe". El port de dipòsit podia permetre que les mercaderies poguessin ésser reexportables sense pagar dret de duana. D'aquesta manera, els comerciants podien anar col·locant dins del mercat -pagant els drets corresponents- les mercaderies més d'acord amb la demanda, i tenien l'opció de la reexportació, amb la qual cosa disposaven sempre d'un marge més gran per a cobrir el risc d'una importació.

En el moment d'esbossar la política econòmica de la distribució, Anglasell arremetia contra les teories socialistes, des de Plató fins a Saint-Simon i Louis Blanc, passant per Tomàs Morus i Campanella. En aquest punt és on es revela més evident el conservadurisme d'Anglasell. I, com a mostra, paga la pena de reproduir el paràgraf següent: "la desigualdad de fortunas es un hecho necesario, justo y conveniente, y la nivelación de las mismas es enteramente impracticable. Es la desigualdad de fortunas necesaria, porque es necesaria la propiedad, y porque naciendo ésta de condiciones desiguales en los hombres, la propiedad ha de ser necesariamente desigual: es justa, porque justo es que el más trabajador, el más previsor y el que más privaciones se imponga para acumular por medio del ahorro una fortuna, goce de ella exclusivamente, y porque es justo además que el perezoso, el pródigo y el que prefiere gozar con los consumos de presente a asegurar por medio del ahorro su porvenir, sienta las consecuencias del uso que de su libertad hubiere hecho; y es conveniente, en fin, porque el contraste entre los que se enriquecen con el ejercicio de las virtudes que acompañan a la previsión, y los que se empobrecen con los vicios inseparables de la prodigalidad, ofrece a los hombres un ejemplo permanente que les lleva por

interés a ser buenos en el orden moral, y que les inspira en el económico hábitos de previsión y de trabajo" (Op. cit., 344).

Anglasell perseguia la seva anàlisi aplicada amb la política sobre salaris, rendes, rendiments del capital i impostos. En relació a les rendes, insistia, un cop més, en la necessitat de respectar les rendes de la terra i en el fet que la renda era quelcom d'"inseparable de la propietat" (Op. cit., 366-367). Quant a la política i la legislació sobre el consum, la postura d'Anglasell era força matisada, car "si bien el consumo es el fin de la producción, éste no puede alcanzarse cuando faltan los medios que sólo la producción facilita, de lo cual se deduce, que en vano se dispensará protección al individuo en su carácter de consumidor, sino se le dispensa en el de productor, porque la misma protección le quitará los medios de consumir (...) De todo lo que se deduce, que por regla general los gobiernos no han de proteger el consumo a expensas de la producción, ni ésta a expensas de aquélla; sino que (...) ha de impedirse con igual energía, así que los consumos se dificulten por la carestía excesiva, como que la producción se paralice por la excesiva baratura" (Op. cit., 404). Contrari, com ja ha estat vist, al sistema prohibitiu, Anglasell defensava un proteccionisme realista, adaptat a les condicions concretes de cada nació, i advertia del perill d'una fugida de capitals si el país importador i practicant del lliurecanvisme no disposava de mercaderies a oferir com a contrapartida de les seves importacions. Es tracta d'un argument força utilitzat pels proteccionistes catalans: és la fugida de capitals, tan denunciada per Illas i Vidal (1849). D'altra banda, cal fer remarcar que Smith i Say, tal com havia fet Jaumeandreu (1816) amb Say, eren sotmesos per Anglasell a la crítica proteccionista.

En tractar la política demogràfica, Anglasell considerava que els governs s'havien d'abstenir de prendre mesures

directes per a influir en l'augment o en la disminució de la població. Podien però, intervenir en la política demogràfica sempre que ho fessin de forma indirecta. D'altra banda, per a combatre el problema de la carestia que podia presentar-se a un país, calia adoptar un seguit de mesures de tipus indirecte, com per exemple l'agilització de la circulació, la llibertat d'importació per als productes escassos o la suspensió de les contribucions sobre els consums.

Les cinc darreres pàgines del Compendio constitueixen una síntesi molt simple de les idees que presideixen el pensament econòmic d'Anglasell. Segons el model anglasellià, l'Estat s'havia d'abstenir d'ésser productor i havia de deixar la producció en mans de la indústria privada, a la que havia de subministrar, naturalment, mitjans que facilitessin les seves activitats (per exemple: donar instrucció a la població). Per a Anglasell calia defensar tant la propietat com el treball, als que calia donar llibertat de moviments (d'això es derivava que no s'havien de limitar ni l'herència ni les transmissions entre els vius). Quant als contractes de conreu, hom preconitzava la parceria i els arrendaments a llarg termini. L'acumulació de capital havia de quedar afavorida per mesures indirectes, calia fomentar la renovació de la maquinària i el progrés industrial. Calia ajudar la circulació; la moneda i el crèdit havien d'ésser auxiliars del canvi i l'encunyació havia d'ésser monopolitzada per l'Estat, el qual no havia de posar en circulació més monedes de les que pogués absorbir el mercat. Anglasell preconitzava la major llibertat possible dins de la concurrència interior -i, per tant, la llibertat de mercat- i, en relació a la concurrència exterior, lleis aranzelàries adaptades a les circumstàncies concretes de cada país (és a dir, un proteccionisme realista). En tractar la distribució de la riquesa hom rebutjava de ple, com era d'esperar, tota mena de socialisme i de comunisme, "dejando seguir a la riqueza su curso

natural" (R. Anglasell, 1858, 425). Calia la llibertat de contractació de serveis, dins de la qual quedava inclosa la llibertat d'establir salaris, sense convenis amb els treballadors i sense establir cap mena de salari mínim. Hom acabava l'exposició dels seus principis de política econòmica recomanant que es protegís la renda -molt especialment la territorial- i demanant llibertat per als interessos derivats del capital (bo i advertint, però, els perills de la usura).

Quines eren els principals punts de referència que utilitzà Anglasell per a escriure el seu Compendio? El nombre de vegades que hom citava diversos autors pot resultar significatiu. Així, J.B. Say surt 15 vegades citat dins del Compendio, i Adam Smith 12. Més endarrera, apareixen Rossi (5 cops) i varis autors que són criticats: Malthus (8), Cabet (6), Morelli (6), Tomás Morus (5), Saint-Simon (5), Fourier (4), Owen (4), Proudhon (4), Sismondi (3). Cal esmentar també, per a deixar-ne constància, els noms de Ricardo (3) i Bastiat (2) i, citats només un cop, Flórez Estrada, Mc Culloch, Quesnay, Roscher, Senior, John Stuart Mill i Storch. En conjunt, per tant, és fàcil de detectar la gran influència de J.B. Say -i, a través d'aquest, de Smith- sobre Anglasell. En un segon pla, hom coneixia relativament els economistes socialistes per a combatre'ls i, en tercer lloc, cal dir que la vella escola històrica i l'utilitarisme eren pràcticament ignorats.

ANNEXOS AL CAPÍTULO 1

ANNEX 1-1 (*)Dades estadístiques de la fabricació de gèneres de cotó a Catalunya a principis de 1839

	<u>Rals billó</u>
Els capitals invertits en edificis fabrils i en tota classe de màquines i altres útils els regula a Comissió a	300.000.000
Idem circulants a	201.000.000
Interessos de capitals i guanys, inclòs el descompte anual de maquinària	41.479.531
	<u>Pues</u>
Les pues de filar cotó que té Catalunya en moviment en l'actualitat són	873.256
	<u>Lliures Castellanes</u>
Aquestes pues filen a l'any per terme mitjà (De les quals la introducció de cotó en floca consta del registre de la Duana de Barcelona a l'any 1838)	11.256.823
Aquestes 11.256.823 lliures es reparteixen de la manera següent. En cabdells, mitges, cintes, lligacames, tirants, etc.	1.000.000
	<u>Vares</u>
I les restants 10.256.823 lliures s'empren en la confecció de les vàries classes de gèneres que s'elaboren al Principat i que produeixen en resum	80.000.000
Aquests 80.000.000 de vares es distribueixen de la manera següent: 48.000.000, de coco, indiana o percala; 23.000.000, en altres varis teixits de només cotó; i 9.000.000, en gèneres de cotó i amb mescla d'altres matèries.	
Per a l'exercici o moviment de les 873.256 pues, que com s'ha dit filen a l'any 11.256.823 lliures de cotó dels números 16 al 80, hi a ocupades	

(*) Traduït del castellà

Persones

- 28.131 Persones de les classes següents 1/5 d'homes, 1/5 de noies de 7 a 15 anys d'edat, i els altres 3/5 de dones. A aquests nombre estan compreses 2.500 persones d'ambdós sexes ocupades a tòrçer cotó per a cabdells, i el que es gasta per a certes classes de gèneres.
- 1.795 Són les persones empleades als apartats de cabdells, mitges, cintes, lligacames, tirants, etc.
- 71.996 Les que s'ocupen a teixir i debanar les classes diferents de gèneres distribuïdes de la forma següent:
39.000 homes que teixeixen.
9.330 dones i nois que teixeixen de l'edat de 10 a 16 anys, i 23.666 dones que treballen en les preparacions de teixir com es adobar, debanar, ordir, etc.
- 15.060 Persones entre tintorers de varis colors i del vermell anomenat d'Andrinòpoli, blanquejadors, clindradors, treballadors a les fàbriques dels midons de blat i patates, premsadors, escutiadors, lliçadors, fabricants de pintes d'acer i canya, empleats en la fabricació de cardes, dependents i peons de magatzem, fonedors, moledors de barrella, goma i altres matèries, traginers i camàlics ocupats en el transport de primeres i segones matèries; i altres persones ocupades en la millor perfecció dels artefactes.
- 2.300 Persones que treballen en el ram d'estampats entre homes, nois de 10 a 14 anys, i altres de 6 a 10 anys; inclosos els homes empleats en les cinc màquines d'estampar indíanes, mes no els dels seus prats d'indíanes.
- 8.500 Persones són les que es poden calcular ocupades continuament en els edificis fabrils, a procurar els estris corresponents per a a fabricació, i recomposar els que es gasten o malbaraten, i són els oficis de paletes, fusters, manyans, torners, llauners, etc.
- 191.673 Persones són les que s'afegeixen pel nombre de dones i nens o nenes, que sense ocupar-se a cap classe d'obra fabril, llur subsistència depèn exclusivament del treball material en el que s'emplea el marit, pare, mare, o germà que les manté. En aquest nombre hi ha unes 63.891 persones que es conceptuen caps de família, i són la meitat dels ocupats directament en els rams esmentats; regulant que cadascuna d'elles sustenta tres individus (*) entre consort, fills d'edat més petita, decrepits i dones per a les feines domèstiques.
- 16.000 Persones agrega també la Comissió per les famílies de tots els Fabricants que viuen i es mantenen del guany que reporten aquells amb el gir de llurs capitals

335.455

(*) Si bé a totes les estadístiques es calculen cinc individus per família, això és respecte al nombre, però no respecte a l'ocupació; i pel mateix hem considerat en el present estat, posar només tres, perquè s'ha suposat que els dos restants estan ocupats en el treball, i per consegüent units al nombre d'operaris presentat.

Font: Comisión Mixta, 1840, 22 a 25

ANNEX 1-2 (*)Estat de primeres matèries, despeses i manufactures que <es> produïren en 1838COMPRA I DESPESES

<u>Quantitat</u>		<u>Valor en rals de billó</u>
10.256.823	Lliures cotó en floca a 3 rals	30.770.469
1.000.000	Id. per a cabdells, mitges i cintes a 3 rals	3.000.000
25.000.000	Id. matèries colorants a 3 rals 1/2	87.500.000
	Llenya i carbó	5.500.000
600.000	Llana tenyida per a trama a 10 rals	6.000.000
750.000	Id. fil de vàries classes per a trama a 8 rals	6.000.000
105.130	Operaris i treballadors a 27 rals	141.750.000
	Interessos de capitals i guanys, inclòs el descompte de maquinària, etc.	41.479.531
		<u>322.000.000</u>

PRODUCTE EN VENDA

71.000.000	Vares de només cotó a 3 rals 2/4 vara ..	248.500.000
9.000.000	Id. de id. amb mescla de fil i llana a 6 rals 2/4 vara	58.500.000
1.000.000	Lliures en cabdells, mitges i cintes a 15 rals lliura	15.000.000
		<u>322.000.000</u>

Font: Comisión Mixta, 1840, 30-31

(*) Traducció literal del castellà.

ANNEX 1-3 (*)

COMPTATORIA DE LA PROVINCIA DE BARCELONA

Nota del coló en fluca introduït i despatxat per la Duana de Barcelona en els anys de 1834 a 1838, ambdós inclosos, amb expressió de procedències

Bandera	1 8 3 4		1 8 3 5		1 8 3 6	
	Núm. de lliures	Drets en rals billó	Núm. de lliures	Drets en rals billó	Núm. de lliures	Drets en rals billó
Deis dipòsits de l'Havana i Puerto Rico essent el coló estranger	Nacional	...	452,727	35,292	1,560,885	121,674
	Estrangera	65,725	14,344
De ports estrangers d'Amèrica	Nacional	3,549,552	2,040,987	2,604,991	1,463,896	2,948,850
	Estrangera	53,998	47,247	70,098
De ports estrangers d'Europa, essent el coló d'Amèrica	Nacional	1,836,424	1,069,135	58,196	42,771	301,121
	Estrangera	216,239	188,964	287,738	314,873	85,142
De ports estrangers d'Europa, procedint el coló de l'illa de Xipre, etc, etc.	Nacional	50,515	29,048	352,033
	Estrangera	63,551	53,700	33,300
De l'Amèrica espanyola	Nacional	682,694	53,220	1,319,649	102,870	1,475,444
De l'estranger	Idem	168,200	15,916	800
De Motril	Idem	937,100	...	1,179,125	...	988,000
D'Amèrica	Idem	150,148	...	146,400	...	122,025
		7,426,155	3,399,553	6,331,092	2,058,366	8,003,423
Coló filat des del núm. 80 cap amunt		5,013	45,017	4,012	36,108	3,772
						36,615

(1): Al quadre original figuren 600 rals de billó de més, erroniament

(*) Traducció literal del castellà

	1837		1838		
	Núm. de Bandera	Drets en lliures	Núm. de Bandera	Drets en rals billó	
Dels dipòsits de L'Habana i Puerto Rico	Nacional	4,895,956	381,649	7,021,302	547,324
essent el cotó estranger	Estrangera	77,050	16,817	286,550	62,137
De ports estrangers d'Amèrica	Nacional	1,087,016	652,806	555,393	319,165
	Estrangera	46,200	39,029
De ports estrangers d'Europa, essent el cotó d'Amèrica	Nacional	318,759	234,190	6,006	4,411
	Estrangera	5,000	5,467
De ports estrangers d'Europa, procedint el cotó de l'illa de Xipre, etc. etc.	Nacional	740,753	317,376	154,096	88,233
	Estrangera
De l'Amèrica Espanyola	Nacional	1,062,159	82,796	1,296,951	101,100
De l'estranger	Idem	61,800	12,648
De Motril	Idem	883,775	...	1,162,625	...
D'Amèrica	Idem	321,300	...	712,100	...
		9,437,968	1,730,130	11,256,823	1,135,018
Cotó filat des del núm. 80 cap amunt		3,030	30,129	2,445	22,005

R E S U M

A N Y D E	1834 ...	7,426,155	3,399,553
	1835 ...	6,331,092	2,058,366
	1836 ...	8,003,423	2,563,354
	1837 ...	9,437,968	1,730,130
	1838 ...	11,256,823	1,135,018
	Lliures	42,455,461	Rals billó	10,886,421

ANNEX 1-4

RELACION OFICIAL DE VARIOS ARTICULOS INTRODUCIDOS EN CATALUÑA DURANTE EL AÑO 1840 PROCEDENTES DE DIFERENTES PROVINCIAS DEL REINO CON ESPRESION DEL RESPECTIVO VALOR

Generos o efectos	Cantidades	Precio	Valor	
			Rs. vn.	Mrs
Arroz	545,066 arrobas	á 18	rs.	9.811,188
Almidon	724 quintales	á 84	rs.	60,816
Acete común	279,170 arrobas	a 58	rs.	16.191,860
Id. varios	1,558 arrobas	á 78	rs.	121,524
Almendra	5,885 arrobas	á 97 1/2	rs.	573,787 17
Anís	10,039 arrobas	á 40	rs.	401,560
Alazur	23,578 libras	á 2 1/2	rs.	58,945
Azurre	8,496 arrobas	á 47	rs.	399,312
AlbayaIde	13 quintales	á 140	rs.	1,820
Azafrañ	6,713 libras	á 170	rs.	1.141,210
Azogue	7,280 libras	á 16	rs.	116,480
Algodón	22,907 quintales	á 396	rs.	9.071,172
Algarrobas	378,268 arrobas	á 3	rs.	1.134,804
Alcohol	7,232 quintales	á 56	rs.	404,992
Alum	1,350 quintales	á 80	rs.	108,000
Ajus	2,533 doca.rista	á 16	rs.	40,528
Azulejos	60,000 el millar	á 400	rs.	24,000
Barrilla	9,231 quintales	á 40	rs.	369,240
Cebada	185,926 fanegas	á 21	rs.	3.904,446
Carnes saladas	40,167 arrobas	á 47	rs.	1.887,849
Cera	3,929 arrobas	á 180	rs.	707,220
Cochinilla	4,035 libras	á 22	rs.	88,770
Cornazas	3,826 quintales	á 87	rs.	332,862
Carbon común	31,917 quintales	á 20	rs.	638,340
Carbon de piedra	37,825 quintales	á 10	rs.	378,250
Corteza de Granada	3,922 quintales	á 80	rs.	313,760
Cáñamo	5,710 arrobas	á 42 1/2	rs.	242,675
Carneros	7,940 uno	á 144	rs.	1.143,360
Cobre	1,986 quintales	á 380	rs.	754,680
Esparlo	51,136 quintales	á 40	rs.	2.045,440
Freya	1,782 quintales	á 24	rs.	42,768
Hierro	19,569 quintales	á 112	rs.	2.191,728
Garbanzos	20,771 fanegas	á 54	rs.	1.121,634
Goma	1,945 arrobas	á 60	rs.	116,700
Harina	934,624 arrobas	á 17	rs.	15.888,608
Habas	67,695 fanegas	a 28	rs.	1.895,460
Higos	49,273 arrobas	á 16	rs.	788,368
Judías	33,138 fanegas	a 45	rs.	1.491,210
Lentejas	160 fanegas	á 18	rs.	2,880
Loza	1,113 cargas	á 300	rs.	333,900
Lana	131,633 arrobas	a 91	rs.	11.978,603
Leña	149,377 quintales	á 4 1/2	rs.	672,196
Maíz	42,404 fanegas	á 27	rs.	1.144,908
Madera	5,866 tablones	á 100	doca	48.800
Melones	7,850 docenas	á 10	rs.	28,500
Naranjas y Limones	3,878 millares	á 80	rs.	310,240
Pases	21,769 arrobas	á 20	rs.	435,380
Pescado salado	481,676 arrobas	á 16	rs.	7.706,016

Pimentón	4,929 arrobas	á	28	rs.	138,013
Pieles de cabra	177 docenas	á	112	rs.	19,824
Pieles de Ganado Lanar	2,247 docenas	á	100	rs.	224,700
Paja gualda	1,134 arrobas	á	19	rs.	24,546
Plomo	9,899 quintales	á	70	rs.	692,930
Queso	1,163 quintales	á	160	rs.	186,080
Rubia	25,282 arrobas	á	50	rs.	1.264,100
Sebo	1,716 arrobas	á	50	rs.	85,800
Salitre	2,162 quintales	á	85	rs.	183,770
Seda	156,964 libras	á	80	rs.	12.557,120
Tocino fresco	52,754 arrobas	á	45	rs.	2.373,939
Trapos	46,511 arrobas	á	20	rs.	930,220
Trigo	550,083 fanegas	á	59	rs.	32.454,897
Tomates	2,095 quintales	á	48	rs.	100,560
Vinos	26,226 arrobas	á	20	rs.	524,520
Vidrios	1,012 cajas	á	375	rs.	379,500
Zumaque	2,372 arrobas	á	16	rs.	37,952

150.842,250 17

Por el diez por ciento de diferencia del peso castellano al catalan, que es el de contratación de esta plaza, por lo que respecta á los espresados artículos 10.627,346

No será posible fijar la cantidad total de lana que se introduce de otras Provincias del Reino en Cataluña, ni aun cuando se tengan las noticias de la de Lérida, por entrar libremente sin necesidad de despachos; pero se puede afirmar segun las que han dado inteligentes en la materia, sacadas de las que tienen aproximadamente de la que se elabora, que no bajan de 300,000 arrobas, de las que deducidas las 131,633 que aparecen del antecedente dato oficial resultan 168,367 arrobas, que al respecto del precio medio de 91 rs. vn. cada una, importa 15.321,397

Como por la perentoriedad del tiempo no ha sido posible continuar en este estado todos los artículos importados; puede calcularse, que, segun los datos mas aproximados, ascenderán los no comprendidos a lo menos a 10.000,000

TOTAL 186.790,993 17

NOTA: No se hallan incluidos en este estado los artículos que se han introducido por la provincia de Lérida por no haberse recibido todavía de aquella Aduana las noticias que se han pedido; pero se publicarán por separado tan pronto como se obtengan.

Es de notar asimismo, que hay muchos artículos, como, por ejemplo, la carne, el aceite, el trigo, el ganado mular, etc, cuyo importe tampoco se puede fijar, por entrar en estas Provincias sin adeudar ninguna clase de derechos en sus aduanas.

Font: Junta de Comercio de Cataluña, 1841, full final desplegable

ANNEX 1-5

Tabla estadística de los frutos, jéneros y efectos que anualmente consume Cataluña de las demás provincias de la Península é Islas adyacentes (1) á saber,

-----ooo0ooo-----

<u>Provincias</u>	<u>Productos</u>	<u>Valores parciales</u>	<u>Totales en R. Ms.</u>
Alicante y Murcia	Trigo y cebada	4.000.000 --	
	Anís y almendra	500.000 --	
	Barrilla y sosa	400.000 --	
	Naranjas y limones	400.000 --	
	Trapos y cortezas	914.000 --	
	Otros frutos	800.574 --	7.014.574 --
Andalucía	Trigos y legumbres	6.500.000 --	
	Aceites	16.000.000 --	
	Algodón de motril	9.000.000 --	
	Habas, higos y pasas	2.500.000 --	
	Esparto obrado	2.000.000 --	
	Cobre y alcohól	1.200.000 --	
	Plomos y vinos	1.000.000 --	
	Lanas	20.000.000 --	
	Hierro	1.800.000 --	
	Otros artículos	622.025 15	60.622.025 15
Aragón	Trigos	11.000.000 --	
	Aceites	4.100.000 --	
	Lanas	10.000.000 --	
	Ganado y pieles	1.800.000 --	
	Orozú y otros frutos	1.620.004 15	28.520.004 15
Asturias	Carbon de piedra y otros artículos	178.517 --	178.517 --
Baleares	Trigo y legumbres	6.500.000 --	
	Aceite	3.145.633 --	
	Tocinos vivos	2.500.000 --	
	Algarrobas	500.000 --	
	Almendra	500.000 --	
	Carbon	600.000 --	
	Leña y otros artículos	672.196 15	14.417.829 15
Canarias	Cochinilla, granos y vinos	100.310 --	100.310 --

Castilla la vieja	Harinas, trigos y lanas	36.741.713 32	36.741.713 32
Cuenca	Trigos, miel y lanas	10.000.000 --	10.000.000 --
Extremadura ..	Lanas	22.000.000 --	
	Carnes vivas y curadas	2.000.000 --	
	Garvanzos y otros frutos	55.481 27	24.055.481 27
Galicia	Trigos	4.689.993 --	
	Maiz	1.500.000 --	
	Pesca salada y jamones	8.040.000 --	
	Vidrios y estaño	450.000 --	14.679.993 --
Mancha (la) ..	Trigos	11.000.000 --	
	Azafran y alazor	2.500.680 32	
	Ganado	1.443.320 --	14.944.000 32
Navarra	Trigos y lanas	5.000.000 --	5.000.000 --
Soria	Trigos y lanas	5.000.000 --	5.000.000 --
Valencia	Arroz y Candeal	11.000.000 --	
	Algarrobas	500.000 --	
	Cera y cáñamo	980.400 --	
	Seda	12.000.500 --	
	Tejidos de seda y lana	1.210.000 --	
	Naranjas y otros artículos	3.004.650 --	28.725.550 --
		TOTAL	

(1) Los datos tomados de los estados de Balanza de la Aduana de Barcelona hacian subir las importaciones del año 1840 á 214.068,713 rs. 17 ms., no comprendiéndose en ellos las importaciones terrestres se han calculado éstas en 35.931,286 rs. 17 ms., componiendo ambas partidas la suma de 250 millones cuya distribución entre los productores del Reino por provincias y artículos está prudencialmente calculada.

Font: Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, 1842,
darrer full desplegable

ANNEX 1-6

ESTADÍSTICA D'ESTEVE SAYRÓ (1842)

(xifres referides a 1841)

	N O M B R E D ' O P E R A R I S				TOTAL MENSUAL PAGAT EN SALARIS (1)			
	Homes	Dones	Joves (amb- dós sexes)	Total	Homes	Dones	Joves (amb- dós sexes)	Total
Filats i torçats	1,670	19,284	10,330	31,284	417,737	1,999,306	434,642	2,851,685
Teixits de cotó	23,877	10,701	4,081	38,659	4,412,934	863,273	187,189	5,463,396
Mantes o cobertes de lli
Teixits de cotó amb mescla	3,121	1,636	988	5,745	700,536	126,416	45,951	872,903
Estampats	1,404	119	1,700	3,223	366,852	16,250	96,563	479,665
Prats d'estampats	811	---	98 (7)	909	240,800	---	12,829 (7)	253,629
Prats de blanqueig	375	213	113	701	80,365	27,425	10,130	117,920
Prats d'andrinòpoli i altres lints	918	96	141	1,155	236,910	7,680	7,836	252,426
TOTAL	32,176	32,049	17,451	81,676	6,456,134	3,040,350	795,140	10,291,624
Altres fàbriques, manufactures i rams menors	15,670	2,325,416

CAPITALS (1)

	I	II	III	I+II+III	Producció	Nombre d'
	En edificis	En maquinària	Circulant	Total	Total	establiments
Filats i torçats	48,905,595	46,873,074	42,071,006	137,849,675	23,719,188 (2)	1,763
Teixits de cotó	36,461,714	14,430,288	68,350,502	119,242,504	72,688,152 (3)	...
Mantes o cobertes de lliit	30,136 (4)	2,117
Teixits de cotó amb mescla	7,243,358	2,587,161	15,652,525	25,483,044	5,705,760 (5)	397
Estampats	8,390,866	3,719,992	3,439,240	15,550,098	18,861,732 (6)	62
Prats d'estampats	2,693,900	907,800	---	3,601,700	29,147,040 (8)	19
Prats de blanqueig	2,597,566	782,714	1,123,637	4,503,917	21,964,296 (9)	51
Prats d'andrinòpoli i altres tints	7,698,500	2,869,540	4,190,800	14,758,840	8,718,360 (10)	174
TOTAL	113,991,499	72,170,569	134,827,710	320,989,778		4,583

Altres fàbriques, manufactures i
rams menors

... .. 93,093,330

(1) Xifres en rals de billó

(2) En lliures castellanès. Correspon a la suma de 19.082.844 lliures cast. de filats i 4.636.344 lliures cast. de torçats. 1 lliura castellana = 460 grams.

(3) En vares castellanès. Cal afegir a aquesta quantitat 224.400 tuis i 571.800 dotzenes de mocadors. 1 vara castellana = 0,8358 metres

(4) En nombre de peces.

(5) En vares castellanès. Cal afegir-hi, a més, 368.448 dotzenes de mocadors, 792 mantes i 240 xals

(6) En vares castellanès. Cal afegir-hi 18.288 cobrellits

(7) Només del sexe masculí

(8) En vares castellanès

(9) En vares castellanès, i referit a teixit de cotó. Cal afegir-hi 107.628 lliures de fil de lli i o cànem i 2.254.200 lliures de fil de cotó

(10) En lliures. Cal afegir-hi 4.755.840 vares castellanès. Per un error d'impremta, la quantitat en lliures podria ésser 8.418.360, és a dir, 300.000 lliures menys

NOTES AL CAPÍTOL 1

- (1) La Junta de Comerç fou fundada a Barcelona en 1758, i confirmada per Carles III dos anys més tard. De fet, existí fins al 1847, tot i que en els darrers anys menava una vida més aviat esllanguida. Segons Jaume Vicens Vives (1958, 125 i ss.), hi predominava l'ambient burgès i hi abundaven els comerciants. D'acord amb Ernest Lluch (1973) "La Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona es correspondrà amb el capitalisme comercial en el segle XVIII de la mateixa manera que el Foment del Treball Nacional i els seus antecessors es correspondran amb el capitalisme industrial en el segle següent". A més, per a Lluch en el cas de la Junta de Comerç "la relació de la burgesia comercial era molt més estreta amb els gremis que amb els "nous industrials" "(Lluch, 1973, 36). Ja ben entrat el s.XIX, la mateixa Junta no comptava amb cap fabricant de cotó entre els seus vocals, la majoria dels quals eren comerciants (Junta de Comercio, 1844a, 6). Per una història de la Junta de Comerç cal consultar les obres d'Àngel Ruiz i Pablo (1919), Josep Iglésies (1969a, 1969b), Jaume Vicens Vives (1974, especialment 28-37) i, sobretot pel que fa referència a les idees econòmiques, d'Ernest Lluch (1973, especialment 35-39 i 214-216).
- (2) Xifra perfectament compatible amb les 3.906 Tm que dona Jordi Nadal com a mitjana del consum de cotó en floca durant el quinquenni 1834-1838 (J.Nadal, 1975, 207; Apèndice 7, 273).
- (3) Encara que es tracti d'una qüestió de detall, cal discrepar ací de Miquel Izard, que dona un total de 873.256 fusos per a 1839 (M.Izard, 1973, 43). L'error està en l'any: en realitat es tracta de 1838, perquè allò que fa la Comissió Mixta de la Junta de Comerç i de la Comissió de Fàbriques és una estimació a partir del cotó en floca entrat per la duana de Barcelona en 1838 (que no era pas tot el que entrava a Catalunya).
- (4) Cal presumir que hom es referia a la vara castellana, equivalent a 0,8359 m.
- (5) Miquel Izard, dona la xifra de 117.487 persones per a 1839, perquè no considera 8.500 operaris ocupats en el manteniment d'edificis i màquines. Vegeu: M.Izard, 1973, 68).
- (6) La Junta de Comerç no apuntava únicament vers el proteccionisme: lluitava, també, contra el contraban. Sobre aquest afer, en 1844 va publicar un fulletó (Junta de Comercio, 1844a), en el que era criticat un R.D. del 20-2-1844 que prohibia escorcollar en els domicilis dels sospitosos de contraban. Hom combatia la Sociedad Mercantil Matritense, partidaria de la

inviolabilitat. Per a la Junta de Comerç, si s'esfondrava la indústria, la seguirien al darrera l'agricultura, el comerç i la navegació.

- (7) Cal recordar que en 1839 n'hi havia 873.256 (Comisión Mixta, 1840, 22 a 25) i remarcar que, per tant, en dos anys el nombre de pues havia crescut en un 48,87%.
- (8) Miquel Izard (1973, 69) dona la xifra de 81.168 persones per a 1841, seguint Madoz. No obstant, la mateixa Junta de Comerç donava la xifra de 97.346 operaris dedicats a la indústria cotonera en 1841 (Junta de Comercio, 1844b, 9).
- (9) En 1833 hi havia ja un projecte de reglament, però hom no n'aconseguí l'autorització. La R.O. del 28-9-1841 no va implicar modificacions substancials. El reglament establia les obligacions dels fabricants de filats, teixits i estampats, i l'art. 2 disposava que hi hauria un registre de matrícula on caldria que s'inscrivissin els fabricants. L'article 36 deia que la quota a pagar a la Comissió de Fàbriques es fixaria en funció del nombre de màquines, de fusos (segons els tipus), de cilindres, etc. Naturalment, això indica dues coses: 1ª) que la Comissió és una bona font de dades estadístiques per a elaborar el cens industrial de l'època; i 2ª) que, amb tot, els fabricants devien declarar xifres inferiors a les reals, amb la intenció d'evadir impostos (Comisión de Fábricas, 1842).
- (10) La Tesi doctoral d'Ernest Lluch (1970) demostra que l'autor d'aquest fulletó fou Eudald Jaumeandreu.
- (11) La xifra de 1/5 de la població catalana cal interpretar-la com a exagerada. Si segons l'estadística de Magí Corominas hi havia 100.009 obrers en 1833, i segons la Comissió de Fàbriques hi havia 200.000 operaris l'any 1834, resulta impossible que el 20% de la població catalana es dediqués a la indústria cotonera.
- (12) En una nota s'insistia en què Catalunya venia xifres importants a la resta d'Espanya, però que el volum de compres també era considerable. I, per a demostrar-ho, eren donades les xifres de les importacions entrades pel port de Barcelona, de 1815 a 1819.
- (13) D'acord amb M. Izard (1973, 69), aquesta xifra resulta un poc inflada.
- (14) Entre 1856 i 1864 la Junta de Fàbriques edità, junt amb el Circulo Artístico Industrial de Barcelona, la "Revista Industrial". Hom pot trobar-hi nombrosos

articles de defensa del proteccionisme i sobre tecnologia industrial. Cal fer esment de les col·laboracions d'A. Blanch i Cortada (per exemple, les respostes a diversos diaris i periòdics lliure-canvistes com ara "Semanao económico", "Correo de Castilla", "Economista", al núm. 43, 30-10-1856; i Situación del libre-cambio, al núm. 51, 25-12-1856) i de J. Ferrer i Vidal (per exemple, la crítica d'un article publicat a "El Clamor Público" i dedicat a defensar el contraban). Al núm. 45, del 13-11-1856 es reproduïx una carta de Laureá Figuerola al director de "El Criterio".

- (15) Sobre la política econòmica preconitzada, des de la seva fundació en 1822, per la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País cal consultar l'obra d'Ernest Lluch (1973, 225-234). La Societat, formada el 2-6-1822 tingué una breu existència fins a finals de 1823. Reaparegué el 6-8-1834, regint-se pel Reglament de 1822, i poc després pel Reglament establert pel Reial Decret del 2-4-1835. La Reial Ordre del 14-2-1836 permeté que la Societat reformés els seus Estatuts i el seu Reglament, la qual cosa es va produir el 24-2-1840. A més del foment de l'agricultura, les arts, el comerç i la indústria, els nous Estatuts afegiren la instrucció i la beneficència públiques (Societat Econòmica Barcelonesa de Amigos del País, 1840a; 1859, 3, 1855, 37-60). En 1869 es tornaren a retocar els Estatuts i el Reglament, els quals s'ampliaren i completaren en 1877, sense cap altra variació fins a la fi del segle. La seu de la Societat era, en 1834, en un local del convent de Sant Bonaventura. Després de la crema de convents, es traslladà, junt amb la Reial Acadèmia de Bones Lletres, a l'antic convent de Sant Joan, i hi restà fins al 1859, per a passar a ocupar el segon pis de l'edifici on hi havia la Diputació Provincial. Més tard la Societat s'allotjà al segon pis de l'antiga casa dels Comuns Dipòsits, que havia estat propietat de l'Ajuntament i que, en aquell moment, pertanyia a la Caixa d'Estalvis de la província. Quan reaparegué el 6-8-1834, la Societat es constituí amb 12 socis, entre els que figuraven Pròsper de Bofarull i Eudald Jaumeandreu. A finals de 1835 hom ja comptava amb una vuitantena de socis. La Societat va impulsar una escola lancasteriana per a infants, que després estengué l'ensenyament als adults; en 1836 començà a gestionar una escola per a sords-muts. Després de diverses gestions iniciades per la Societat Econòmica a partir de la sessió celebrada el 6-5-1835, s'aconseguí que per Ordre del Regent del 18-6-1841 fos aprovat el pla traçat per la Societat perquè fos establerta una Caixa d'Estalvis de la província, la junta de govern de la qual es constituí el 10-9-1841. La Societat, a més, es preocupà per temes candents: la qüestió aranzelària,

el desestanc de la sal i del tabac i l'establiment de bancs hipotecaris, la reforma de la contribució de consums, el crèdit agrícola, la construcció de carreteres i ferrocarrils, etc. A partir de 1856 començaren els "premios a la virtud", esperonats per la presència d'Isabel II a la sessió de 1860, que foren ampliat en 1866 i en 1870 (es creen dos premis nous: l'un a la "virtut filial" i l'altre a la "virtut maternal"). Per a finançar els premis, els burgesos generosos pagaven no en metàl·lic sinó en títols de Deute de l'Estat al 3% sobre el nominal, que es devaluaven rapidíssimament (regalar-los era una forma de treure-se'ls de sobre). En 1892-93 fou creada una Escola d'Institucions i altres carreres per a la dona, i també foren establertes unes colònies escolars de vacances. Entre els socis de la Societat Econòmica - entre parèntesi s'indica l'any d'ingrés a l'entitat- figuraven els següents: Manuel Duran i Bas (1848), Antoni Bech i Pujol (1864), Bartomeu Robert (1868), Eusebi Güell (1873), Josep Elias de Molins (1873), Antoni Torrents Monner (1879), Pere Estasen (1880), Josep Pella i Fargas (1880), Ramon Torelló i Borràs (1884), Joan Viura i Carreras (1885), Frederic Nicolau (1886), Ildefons Sunyol (1890), Josep Zulueta (1891), Francesc Carreras Candi (1892) i Josep Fiter i Inglès (1892). En 1895 hi havia 385 socis residents a Barcelona i, entre els residents a fora (anomenats corresponsals) cal anotar Laureà Figuerola, Josep Leopold Feu i Víctor Balaguer (Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, 1895).

- (16) Un exemple més de proteccionisme: Instituto Industrial de Cataluña, 1868. Per a tenir una visió més completa del paper jugat en el corrent proteccionista per l'Institut Industrial de Catalunya, cal consultar la tesi doctoral que li ha dedicat Roser Solà (1984). Per a aquesta autora, són l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera i la Societat Industrial les entitats que serviran a precedents a l'Institut Industrial de Catalunya en el moment de la seva formació (R. Solà, 1984, 7). Els fundadors viatjaren per França i Anglaterra per a estudiar les societats i instituts de caire semblant que funcionaven per Europa. R. Solà explica també les entitats formades a Madrid per catalans. Pel març de 1839 es constituí a Madrid l'Associació Catalana, presidida per Antoni Barata, que publicà el periòdic "El Corresponsal" (núm 1: juny 1839), portat per Aribau i per Subirachs (Op. cit., 197-198). Pel maig de 1840 l'Associació canvia de nom i s'anomena Associació de Foment (Op. cit., 202) i, en 1840, dona lloc a l'Institut Industrial d'Espanya (Op. cit., 123 i ss., 188). Entre els socis d'aquest Institut hi figuraven, en 1846, Esteve Sayró, l'advocat Jacint Felix Domènech, Ramon Bonaplata, Joan Vilaregut,

B.C. Aribau, Lluís M^a Pastor, Jaume Muntadas i Francisco Javier de Burgos (Op. cit., 222-223). Roser Solà explica també que Ortiz de Zárate era agent a Madrid de la Junta de Comerç, i que el de la Comissió de Fàbriques era Manuel Maria Gutiérrez. Els industrials catalans varen enviar a Madrid Magí Corominas, que va escriure el fulletó refutant les tesis de Pebrer i el lliurà a Manuel Maria Gutiérrez perquè li retoqués l'estil (Op. cit., 194-195). En 1847 es constituí a Barcelona l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera, impulsada per Jeroni Ferrer i Valls, Antoni Pujadas i Magí Soler i Espalter. Joan Illas i Vidal formà part de la seva Junta Consultiva (Op. cit., 238-276). A finals de 1849 i primers de 1850, l'Associació canvià el seu nom pel d'Associació del Treball i de la Classe Obrera i, en 1850, canvià d'orientació: abandonà el seu tiny progressista, els industrials la deixaren i passà a tenir un caire benèfic i catòlic amb el nou nom d'Associació de Socor i Protecció de la classe obrera i jornalera (Op. cit., 272-276).

Tenen interès les notes que Roser Solà dedica a la biografia de Jeroni Ferrer i Valls (Op. cit., 293-297): va fundar a Madrid el periòdic "El nacional" (1834) i, més tard (1841?), "El Independiente". Fou cònsol d'Espanya a Yucatán (Mèxic) i, en 1846, promogué i presidi la "Compañía Ibérica: Seguros contra riesgos maritimos, incendios, piedra, langosta, granizo en las cosechas y otras plagas". A més de la publicació, en 1846, de les Cartas históricas, filosóficas (...), en 1847 publicà, com a full a part i dins el diari "El Barcelonés", el fulletó Defensa del Trabajo Nacional. Dins el mateix diari, Ferrer i Valls publicà varis articles amb el pseudònim "Varios Españoles" els dies 12, 21 i 28 de setembre de 1847, i un article el 27-9-1847 (R. Solà, 1984, 294-296) (Roser Solà treu moltes d'aquestes dades de J. Carrera Pujal, 1961, I, 142). Segons Solà, seguint una nota del pare Casanovas a les Obras Completas de Balmes, Ferrer i Valls va anar a veure Balmes per a demanar-li que col.laborés amb els dirigents de l'economia catalana (R. Solà, 1984, 293). A més, sembla que Ferrer i Valls era un home amb afany de protagonisme i que cercava la notorietat.

Finalment, pel juny de 1848 fou inaugurat oficialment l'Institut Industrial de Catalunya (Op. cit., 351 i ss, 416) el qual, a diferència de l'Institut Industrial d'Espanya, a més de defensar el proteccionisme, s'imposà la lluita pel progrés tecnològic. El 9-2-1849 aparegué el seu òrgan, "El Bien Público", que deixà de publicar-se en 1850 en clausurar-se l'Institut Industrial de Catalunya per ordre governativa (Op. cit., 474). Formaven part de la redacció de "El Bien

"Público" Angel de Villalobos, director responsable que es retirà a finals de 1849, Joan Illas i Vidal, Magi Soler i Espalter, Josep Sol i Padrís (retirat a primers de desembre de 1849), Pere Dalmases i Víctor Balaguer (retirat el 30-11-1849). S'hi incorporaren Francisco José Orellana, Manuel Duran i Bas (28-12-1849) i Estanislau Reynals i Rabassa (juliol 1849) (Op. cit., 477-478). A més d'Illas i Vidal, hi varen escriure Güell i Ferrer i Esteve Sayró (Op. cit., 483). "El Bien Público" tractà la qüestió catalana". En un article signat per "D i B" (probablement Duran i Bas), publicat el 20-7-1850, s'afirmava que Catalunya contribuïa en 1/6 dels ingressos de l'Estat, un 50% més del que li corresponia (Op. cit., 514-515). L'Institut Industrial de Catalunya es preocupà, segons R. Solà, per bastir un nou Estat de tall liberal, i lluità per la reforma administrativa, contra la centralització i per un nou sistema fiscal amb menys figures impositives (Op. cit., 544, 548, 552 i ss).

El volum III de la tesi doctoral de Roser Solà és dedicat a explicar la vida de l'Institut (Op. cit., 556-832) i les seves activitats. Hom transcriu els llibres de la seva biblioteca, on hi destaquen les obres de Wolowski Code industriel annoté i el Cours de législation industrielle (Op. cit., 582). S'hi donaven classes de química industrial, química mineral, química orgànica, mecànica industrial-filatura, dibuix mecànic, mecànica, teoria del teixit (Op. cit., 591-593). Hi funcionava també un saló de "casino-tertúlia" (Op. cit., 597) i, a finals de 1849, l'Institut aconseguí que Villalobos guanyés un escó per Manresa i que Joan Vilaregut, vice-president de la Junta de Fàbriques i mal vist en els ambients conservadors, guanyés l'escó per Barcelona (Op. cit., 604). Quan el 12-10-1850 es clausurà "El Bien Público" els homes de l'Institut aconseguiren la secció "Revista Industrial" dins el Brusi, i hi publicaren molts articles "S" (probablement Sol i Padrís) i Illas i Vidal (Op. cit., 609). Pel febrer de 1851 es reobrí l'Institut i es renovaren alguns càrrecs: aparegueren Valenti Esparó, Nicolau Tous i Mirapeix, Joan Agell, Miquel Jaumeandreu (Op. cit., 606). En 1851 hom envià Joan Illas i Vidal a l'Exposició Universal de Londres (Op. cit., 608, J. Illas i Vidal, 1852). Hom explica els homes que varen participar en la vida de l'Institut (R. Solà, 1984, 615 i ss.). Joan Güell i Ferrer no va voler formar part de cap junta, però col·laborava a "El Bien Público" (Op. cit., 617). Roser Solà explica una mica quins eren els personatges més destacats de l'Institut: Angel de Villalobos i Febrer (Op. cit., 618-633), Joan Jaumeandreu, nebot d'Eudald Jaumeandreu (Op. cit., 635 i ss), el químic francès Jean Achon (Op. cit., 640 i ss), Pau Maria Tintorer i Pastor (Op. cit., 642 i ss.),

Nicolau Tous i Soler (Op. cit., 646 i ss.), Joan Illas i Vidal (Op. cit., 652 i ss.), Joan Vilaregut i Albafull (Op. cit., 660 i ss.). Angel de Villalobos i Febrer nasqué a Vinaròs el 15-11-1808 i morí en 1880 a Madrid. Fill d'un militar afrancesat que en 1813 s'hagué d'exiliar a França, sabia francès i anglès. De 1840 a 1847 fou professor de llengua i literatura espanyoles al King's College de Londres. En 1847 fou anomenat agent oficial del govern, visità les fàbriques de Catalunya i publicà un report al núm. 11 de la "Revista Barcelonesa" (18-4-1847). Va formar part de la directiva de la Societat del ferrocarril Barcelona-Mataró. El 18-1-1848 fou anomenat assessor i apoderat de la Junta de Fàbriques, i el 5-5-1848 director de l'Institut Industrial de Catalunya. Fou diputat per Manresa (1849, 1850, 1851, 1853, 1857) i per Xàtiva (1865), vocal de la Junta General d'Aranzels en 1850, comissionat pel govern en 1851 per a visitar l'Exposició Universal de Londres i, en 1863, promotor del diari "La Razón Española". Joan Jaumeandreu pertanyia a una família dedicada al tèxtil. Vers 1846-1847 participà a la Junta de Fàbriques, de la que fou vice-president de 1847 a 1849. Nicolau Tous i Soler (Igualada, 1785-Barcelona 1871) era membre de la Comissió de Fàbriques en 1829, i vice-president de 1842 a 1845. El seu fill era Nicolau Tous i Mirapeix, a qui va enviar a Alsàcia durant sis anys per a completar la seva formació. El 14-9-1855 Tous i Mirapeix es fusionà amb Valenti Esparó per a constituir la Maquinista Terrestre i Marítima de la Barceloneta. Joan Illas i Vidal havia assistit als cursos d'Economia Política que impartia Eudald Jaumeandreu a la Junta de Comerç (cursos 1835-36 i 1837-38). Roser Solà n'extreu les dades bibliogràfiques del discurs que li dedicà Pere Estasen (1879a), que s'expliquen a la nota (37) del present capítol. Illas i Vidal fou diputat en 1857, 1864 i 1865. Joan Vilaregut i Albafull va constituir en 1831 la societat Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia., a Sallent. Era un home progressista, i després d'octubre de 1837 fou empresonat i confinat a Sallent. R. Solà suposa que Vilaregut morí poc després de 1854 (R. Solà, 1984, 669). Finalment, cal destacar, entre les conclusions que extreu Roser Solà que criden més l'atenció (Op. cit., 687-702), el fet que l'Institut Industrial de Catalunya nasqués com a conseqüència de la crisi de 1846-1849, davant la qual hom maldà per una millora de la tecnologia, i un suposat "protocatalanisme" o "protonacionalisme" que es manifestà en el moment en que l'Institut tractà la "qüestió catalana" (Op. cit., 699). (He d'agrair a Jordi Nadal el fet d'haver-me facilitat la tesi de Roser Solà per a poder consultar-la).

- (17) Josep M. Fradera, 1983, 20) sosté un punt de vista diferent. Per a Fradera Balmes no representà un intent, partint d'un cos ideològic basat en la tradició, de copsar l'aparició del capitalisme a casa nostra, sinó que la seva originalitat consistí a, partint d'"un punt de vista general essencialment burgès, haver tractat d'introduir-hi amb resultats pràctics poc reeixits, una tradició ideològica i cultural de base pre-capitalista".
- (18) Publicat per primer cop al quadern 2on. de "La Sociedad", 15-3-1843, vol.I, pp 60 i ss.
- (19) Publicat al quadern 3er. de "La Sociedad", 1-4-1843, vol.I, pp. 112 i ss.
- (20) Publicat al quadern 4rt. de "La Sociedad", 15-4-1843, vol.I, pp. 160 i ss.
- (21) Vegeu el quart article de la sèrie, titulat Consideraciones sobre la conducta que deben observar las clases ricas con respecto a las pobres, publicat al quadern 5è. de "La Sociedad", 1-5-1843, vol.I, pp. 211 i ss. (J.Balmes, 1925, vol XIII, 121-134).
- (22) Els articles 1er. i 2on. d'aquesta sèrie foren publicats al quadern 19 de "La Sociedad", 1-3-1844, vol II, pp. 292 i ss., i pp. 329 i ss., el 3er. al quadern 20, 15-3-1844, vol.II, pp. 367 i ss.; i el 4rt., el 5è. i el 6è. al quadern 21, 7-9-1844, vol.II, pp. 385 i ss., 407 i ss. i 428 i ss. (Vegeu, respectivament: J.Balmes, 1925, vol.XIII, 137-150, 151-173, 175-189, 191-206, 207-224, 225-236).
- (23) Vegeu també el 4rt. article de la sèrie La Civilización, publicat al quadern 5 de "La Civilización", novembre de 1841, vol.I, pp. 206 i ss., i reproduït al volum XI titulat Estudios sociales de l'edició de les obres complertes de Balmes a cura d'Ignasi Casanovas (J.Balmes, 1925, vol.XI, 64-83; vegeu especialment pp. 78-79.)
- (24) Publicat al quadern 11 de "La Sociedad", 3-8-1843, vol. I, pp. 497 i ss. (J.Balmes, 1925, vol.XI, 194-211).
- (25) Vegeu els articles 2on., 3er. i 4rt. de la sèrie, publicada a "La Sociedad", quaderns 19, 20 i 22, 1 i 15 de març i 7 de setembre de 1844, vol. II, pp. 307 i ss., 344 i ss., 353 i ss., 358 i ss., 445 i ss., 453 i ss. i 468 i ss. Pel que fa als articles 2on., 3er. i 4rt., estan reproduïts a J.Balmes, 1925, vol.XI, 228-243, 244-251 i 252 i 267.

- (26) Publicat el quadern 22 de "La Sociedad", 7-9-1844, vol.II, pp. 458 i ss., i reproduït a J.Balmes, 1925, vol.XI, 329-347.
- (27) Aquesta cita correspon a l'escrit deixat inèdit titulat El valor, publicat al núm. 13 de les Reliquias literarias de Balmes, i reproduït a J.Balmes, 1925, vol.XI, 351-353. Balmes acabava donant una definició de valor molt subjectiva i basada en la utilitat. Cal recordar, aci, que Destutt de Tracy bàsicament el que feia era considerar que el valor era mesurable a partir d'unitats de valor.
- (28) Segons Ernest Lluch (1973, 216-279) Aribau fou deixeble d'Eudald Jaumeandreu a la Junta de Comerç. Per a situar un poc la figura d'Aribau són interessants els articles que foren publicats al núm. 8-9 de la revista "Serra d'Or" (agost-setembre 1962) i, concretament, els de Josep Fontana i Lázaro (1962), Joaquim Molas (1962) i Sergi Beser (1962). A més de la introducció que li dedicà Fontana (1963, 3-26) dins del llibret Aribau i la indústria cotonera a Catalunya, hom pot consultar l'article que li dedica el Diccionario biográfico... d'A.Elias de Molins (1889), l'opuscle de Joaquim Riera i Bertran (1883) i, a nivell de síntesi, l'article que li dedica Joaquim Molas al Diccionari de la literatura catalana (1979, 52-53). Té també un cert interès el poema La Economía Política escrit per Aribau en 1822, i publicat per Joan Alegret i Ernest Lluch (1974), amb un estudi introductor, al núm. 27 de la revista "Hacienda Pública Española".
- (29) Per a conèixer la localització dels manuscrits d'Aribau i els criteris de l'edició vegeu J.Fontana (1963, 23-26).
- (30) Vegeu-ne la Memoria llegida pel seu secretari, Genaro Morquecho y Palma, el 3-3-1861, reproduïda al tom I de "La Verdad Económica" (407-418). A primers de gener de 1861, el Circulo Económico Español sobrepassava la xifra de 400 socis. Entre els accionistes de la revista hi figuraven: de Madrid, el marquès de Remisa, el marquès de Sanfelices, Juan Federico Muntadas, Eduardo Gasset i Matheu i Pascual Madoz; de Barcelona: Joan Güell i Francesc Solernou i Fernández. Hi figuraven, a més, tres entitats: la Societat agrícola Edetana de València, l'Institut Industrial de Barcelona i la Comisió de la indústria ferrera de Madrid ("La Verdad Económica", 1861, I, 411-412).
- (31) Genaro Morquecho y Palma era especialista en economia agrària. Com a proteccionista publicà dos papers interessants (G.Morquecho, 1860, 1862).

- (32) Entre aquest tipus de treballs cal destacar Qué es la protección de José Román Leal ("La Verdad Económica", I, 22 i ss., 98 i ss., 185 i ss., 365 i ss.; II, 3-9, 89-98, 265-275); els articles de Joan Güell i Ferrer Adam Smith (Op. cit., II, 182 i ss., 290-298, 378-394), Adam Smith proteccionista (op. cit., II, 466-476), Bolsa de Madrid. Cuestión sobre los principios proteccionistas (Op. cit., III, 18-37, 105-115), Refutación del discurso pronunciado por el señor Sanromá el día 19 de abril en la Asociación para la reforma de los aranceles (sèrie d'articles publicats al periòdic "La Corona" els dies 2, 3 i 4 de juny cal suposar que de 1861; vegeu Op. cit., III, 293-302) i Réplica a la contestación del Sr. D. Joaquín María Sanromá (Op. cit., III, 359-376); i el treball de Josep Ferrer i Vidal Cuatro palabras á los señores libre-cambistas de la Bolsa de Madrid (Op. cit.; III, 265-284).
- (33) Vegeu la Carta quinta, titulada Necesidad y ventajas de la educación Agrónoma (J.Ferrer i Valls, 1846, 83-100).
- (34) Aquestes xifres difereixen lleugerament del resum donat a J.Ferrer i Valls, 1846, 177. El motiu de les diferències radica en què hem refet els càlculs parcials de l'estadística de Sayró (J.Ferrer i Valls, 1846, 155-169), i reproduïm el resum dels resultats a l'annex 1-6.
- (35) Convé fer alguns aclariments sobre aquest punt. Primer: hom sumava als 81.676 operaris, les 15.670 persones dedicades a "altres fàbriques, manufactures i rams", la qual cosa donava un total de 97.346 operaris; ultra això, s'estimava que existien 4.867 persones (un 5% més, per tant) entre directors, socis industrials, majordoms, amanuenses o escriptors, corredors, magatzemistes, traginers, carreters i altres assalariats. Per un altre costat si hom afirmava que el total dels salaris pagats per tots els conceptes pujava al cap de l'any 190.460.480 rals de billó, i que el valor de les mercaderies utilitzades com a matèries primeres (importades o no) era de 102.143.656 rals de billó (J.Ferrer i Valls, 1846, 184-185), hom podria fer un càlcul aproximat sobre els beneficis totals de la indústria cotonera corresponents a 1841:

Concepte	rals de billó	Font
Producció	521.556.305	Op. cit., 181
Salariis (cost anual)	-190.460.480	Op. cit., 184
Cost matèries primeres	-102.143.656	Op. cit., 184
Amortització maquinària	- 6.728.375	Op. cit., 177, annex 1-6
Amortització d'edificis	- 2.279.830	Op. cit., 177
Impostos	- 34.349.445	Op. cit., 204-205

Excedent = 185.594.519,-

Cal comentar una mica el càlcul precedent. En primer lloc, cal dir que hem considerat com a xifra d'inversió en maquinària existent 72.170.569 rals de billó. Hem estimat que el temps d'amortització de la maquinària era de 10 anys, i que el valor de deixalla era el 4% del cost inicial; és a dir: amortització de maquinària=

$$= \frac{72.170.569}{10} - \frac{2.886.822.76}{10} = 6.728.374, 62 \text{ r. b.}$$

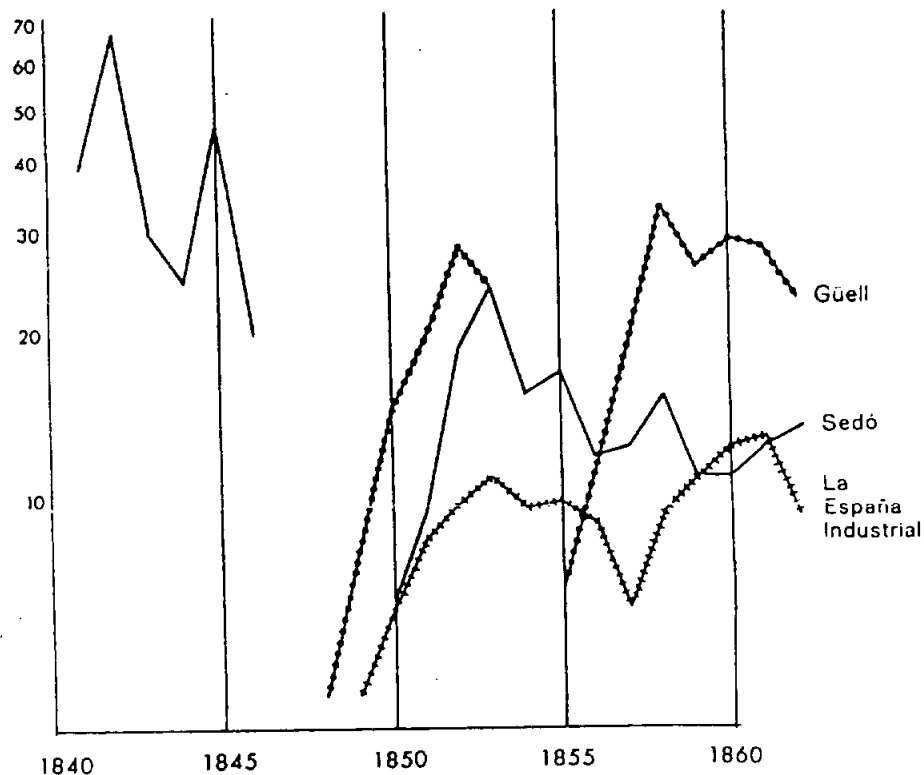
10

En relació a l'amortització dels edificis, hom ha estimat un període d'amortització de 50 anys. Quant als impostos, hem considerat els que graven la producció, indirectament o directa. En aquest darrer cas les xifres poden ésser discutides. Tot i que el correcte consistiria a analitzar el resultat del compte consolidat d'explotació per a tot el sector, a partir de la tècnica comptable, cal retenir una primera conclusió prou important: en 1841, hom pot estimar uns excedents de 185.594.519 rals de billó o, en tot cas, una xifra semblant. Això vol dir que per cada ral de billó gastat (en inversió física o en despeses corrents) l'excedent obtingut era de 0,55 rals de billó. Naturalment, davant d'uns excedents d'aquest ordre, cal preguntar-se si, en 1841, era raonable de defensar a ultrança el proteccionisme. No hagués estat millor una desprotecció gradual, amb el fi d'anar convertint la indústria catalana en més competitiva? Aquesta pregunta, formulada per l'historiador valencià Rafael Aracil exigeix, es clar, una resposta rigorosa, requereix una sèrie històrica de comptes d'explotació consolidats. No és aquest l'objecte de la present tesi, però cal aventurar com a hipòtesi que, ja en 1841, el proteccionisme s'havia de començar a posar en qüestió. Adhuc admetent com a cert que "el negoci cotoner era, en iniciar-se la segona meitat del segle XIX, un negoci de rendiments escassos que no consentia grans alegries financeres" (J. Nadal i E. Ribas, 1974, 78), cal pensar

que potser en 1841 aquests rendiments encara no eren tan escassos i fins a quin punt una política aranzelària més intel·ligent hagués pogut tenir efectes més positius en el tarannà industrial. Cal dir també, per a reforçar els nostres arguments, que Gabriel Tortella Casares (1973, 225-233) -basant-se en Miquel Izard (1969, 170)- sosté que l'empresa cotonera de Sedó obtenia, a primers dels anys quaranta, uns beneficis propers al 70%. Tortella agafa els comptes de beneficis donats per Izard per a tres empreses catalanes (les de Sedó, Güell i l'Espanya Industrial) per al període 1841-1862 i les representa gràficament a escala semilogarítmica, obtenint les corbes següents:

TAXES DE BENEFICI D'ALGUNES EMPRESES COTONÈRES

CATALANES(en percentatge)



Font: G. Tortella, 1973, 225

El gràfic precedent no contradiu el resultat de la nostra estimació -basada en les xifres de Sayró- d'uns excedents del 55% per a 1841 i per al conjunt de la indústria cotonera. La conclusió de Tortella és que "el cuadro està lejos de ser angustioso. Si los fabricantes algodoueros no invertían en algodón no podemos achacarlo a que el negocio no fuera lucrativo" (G.Tortella, 1973, 226).

Tot això no vol pas dir, però, que no existís una crisi al final del segle, immediatament després de la "febre de l'or" (la crisi borsària de 1882, la crisi industrial començada en 1885). Són una mostra d'aquesta crisi la caiguda dels beneficis de tres empreses entre 1874 i 1888, que reproduí el Foment del Treball Nacional (1890, 119) dins d'un quadre en el que pretenia demostrar els efectes negatius que havien tingut les reformes aranzelàries (desprotectores) i els tractats de comerç sobre la indústria cotonera.

Beneficis d'empreses cotoneres

Empresa	Anys				
	1874	1875	1876	1877	1878
	(en percentatges)				
L'Espanya Industrial	7,25	9,80	10	6,80	4,50
Fabril Algodonera	10	9,50	7	6,50	2
Manufacturera	11,50	8,80	6	3	0

Empresa	1879	1880	1881	1882	1883
L'Espanya Industrial	5	4,80	7,60	6,40	5,40
Fabril Algodonera	2	2,50	3,50	5	3
Manufacturera	0	0	0	0	0

Empresa	1884	1885	1886	1887	1888
L'Espanya Industrial	6,50	2	1	0	0
Fabril Algodonera	6	3	3	2	2
Manufacturera	0	0	0	0	0

Font: Foment del Treball Nacional, 1890, 119

La "Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro" (T. XXXIX, 1890, 277) parla d'uns beneficis del 8% per a les fàbriques de 1890, i parla d'"aquellas

enormes ganancias del 25 o 50 por 100 que en otros tiempos improvisaron tantas fortunas".

Malgrat la crisi de fi de segle, les xifres anteriors a 1882 no fan més que reforçar la nostra hipòtesi: si els beneficis eren elevats o, almenys, acceptables, la insistència en el proteccionisme, argüint la ruïna de la indústria, no estava pas del tot justificada.

- (36) Aquest document va signat per les inicials N.T.L. i J.C., i és adreçat al director de duanes i aranzels, amb data 8-2-1846, en resposta a un ofici de data 13-1-1846. Hom hi informava que malgrat la baixa en el nombre de fusos (un milió en 1846) la producció havia crescut, i el preu dels fils havia baixat en un terç (això abaratia el preu dels teixits). A més, de 1842 a 1847 es preveia passar de 231 telers mecànics a més de 1000, i de 333 cavalls de força moguts pel vapor a més de 2000 cavalls. Era adjuntat, a aquest document, la resposta a un interrogatori (en el que s'informava, per exemple, que el "capital fix reproductiu o flotant" pujava 800 milions de rals de billó, la procedència del cotó en floca, que el valor de la producció de teixits i estampats era de 460 milions de rals de billó, l'existència d'una mà d'obra compresa entre 115.000 i 120.000 obrers, els preus del carbó, etc.) (J.Ferrer i Valls, 1846, 232-239), resposta que demanava el sistema prohibitiu durant vuit anys més (a partir de 1847!). Ferrer i Valls adjuntava, també, les dades que havia manejat el diputat Illa i Balaguer en el seu discurs de les Corts fet el 22-3-1847. (Op. cit., 239-242). Ultra les dades incloses a les respostes a l'interrogatori suara esmentat, Illa i Balaguer estimava que Catalunya importava de la resta d'Espanya per valor de més de 400 milions de rals de billó (en 1846?). A més, preveia que en un any la producció s'incrementaria en un 20%, i que en quatre anys es duplicaria amb escreix (Illas i Balaguer no es devia equivocar pas massa, perquè segons J.Nadal, 1975, 273, de 1847 a 1851 les importacions de cotó en floca, a Barcelona, van passar de 7,426 Tm a 14.768 Tm)
- (37) Joan Illas i Vidal va presentar, durant el curs 1837-1838, un examen públic a la càtedra que dirigia Eudald Jaumèandreu, sobre el tema El lujo bien entendido favorece la producción (E.Lluch, 1970, II, 436). Illas nasqué a Barcelona, el 14-11-1819, i morí també a Barcelona el 25-2-1876. Per a conèixer la seva biografia cal consultar el fulletó que li dedicà Pere Estasen (1879a) i l'article que li dedicà el Diccionario biográfico i bibliográfico... d'A. Elias de Molins (1889). Vegeu també la interpretació del seu pensament que figura al diccionari Ictineu (1979, 250). Llicenciat en lleis en 1839 i doctor en Jurisprudencia

en 1846, fou catedràtic de Dret mercantil a la Junta de Comerç i es dedicà, també, a la creació literària (Diccionari de la literatura catalana, 1979, 330). Segons A. Elias de Molins (1889), en 1842 Illas publicà una gramàtica castellana (J. Illas i Vidal, 1842). Elias de Molins treia aquesta notícia del Suplemento de Juan Corminas (1849), però cal preguntar-se si hom es referia als famosos Elementos de Gramàtica castellana, publicats a Barcelona en 1842, dels que n'eren autors, conjuntament, Laureà Figuerola i Ballester i Joan Illas i Vidal. Aquest darrer llibre tingué una gran difusió, i en 1869 es publicava la 33ª edició (Antonio Palau y Dulcet, 1948). Ultra això, Illas escriví, en castellà, un parell de peces dramàtiques i un parell de novel·les, entre elles Enrique y Mercedes que tractava el setge de Barcelona durant la guerra de successió. Va escriure també poemes, alguns d'ells en català. En 1862 presidí els Jocs Florals de Barcelona., Illas fou, però, per damunt de tot, un entès en economia, assessor de la Junta de Fàbriques, i un polític professional de signe moderat. Segons el Diccionari biogràfic de l'editor Albertí (1966-1970), col·laborà a les publicacions "La Violeta de Oro", "Diario de la Ciudad de Barcelona", "El Vapor", "El Nuevo Vapor", "El Imparcial", "El Bien Público", "La Verdad Económica" i "La Discusión". A aquestes caldria afegir-hi "El Fomento" (J. Corminas, 1849) i "El Heraldo", on emprava el pseudònim Berenguer Leal (P. Estasen, 1879a) en articles sobre qüestions econòmiques.

- (38) Cutchet nasqué a Llívia en 1815 i morí a Barcelona en 1892. Estudià medicina a Saragossa i a Montpeller, es dedicà al periodisme i a la història. Col·laborà a "La Reinaxença", "Lo Gay Saber", "El Barcelonés", "El Telégrafo", "El Conseller", "Revista de Catalunya", etc. Entre els títols que publicà sobre temes històrics cal esmentar El compromiso de Caspe (1851) i Història del siti de Girona en 1809 (1868). Cataluña vindicada (Ll. Cutchet i V. Balaguer, 1858), escrit conjuntament amb el seu amic Víctor Balaguer, és un treball sobre la revolta catalana contra Joan II, que és interpretada com a revolta justa. Hom hi estudiava la constància en l'esperit de revolta dels catalans contra Joan II, Felip IV i Felip V, les intrigues del compromís de Casp, la qüestió dels pagesos de remença i la guerra contra Joan II, i les simpaties dels catalans pel príncep de Viana. La república cubana (Ll. Cutchet, 1870) era una anàlisi sobre les possibilitats reals dels independentistes cubans, que advertia sobre el perill d'annexió de Cuba per part dels EUA i del perill que Cuba es convertís en una república caòtica, com moltes repúbliques de l'Amèrica Llatina. En opinió de Cutchet, Cuba podia aspirar a una autonomia, però el

país no estava pas encara prou madur per a la independència. Li mancava preparació, i calia elevar el nivell d'instrucció de la població. Cutchet al·legava una màxima de John Stuart Mill: "al sufragio universal ha de preceder la enseñanza universal" (Op. cit., 38).

- (39) Ramon Anglasesell i Serrano va nèixer a Barcelona el 21 ó 22 de gener de 1821, i morí a Premià de Dalt el 18 de desembre de 1863. En 1843 acabà els seus estudis de Jurisprudència a la Universitat de Barcelona. Segons el Diccionario biográfico... d'A. Elias de Molins (1889), fou deixeble d'Eudald Jaumeandreu a la càtedra d'Economia Política de la Junta de Comerç, on el 1-8-1838 defensà el tema El raciocinio y la experiencia demuestran que el establecimiento de la maquinaria es útil a una nación, i, per una Reial Ordre de 17-10-1847, fou nomenat "Regente agregado de la facultad de filosofía, sección de ciencias filosóficas, desempeñando al año siguiente las cátedras de psicología y lógica y otras asignaturas de aquel establecimiento" (A. Elias de Molins, 1889). En 1851 ocupà la càtedra d'economia política i dret públic i administratiu de la Universitat de Santiago de Compostela, càtedra on substituí Manuel Colmeiro. Dos anys després es traslladà a Barcelona, on substituí a la càtedra Laureà Figuerola quan aquest marxà a Madrid. En 1857 fou nomenat vocal de la Junta Provincial d'Estadística. Fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País i fundador de l'Ateneu Català (constituït el 14-4-1860). Segons Josep Flaquer (Ateneu Barcelonès, 1878, 27-28), Anglasesell hagués pogut escriure perfectament un tractat de Dret polític i administratiu -de la mateixa manera que va escriure un tractat d'economia-, i entre el model britànic del self-government o el sistema de reglamentació aplicat per França optà pel sistema francès. Joan Baptista Orriols destacà que Anglasesell "posseïa un ciment filosòfic basat en el sentit pràctic de l'escola escocessa" (Op. cit., 42).

El Diccionario biográfico... d'A. Elias de Molins (1889, 94-95) subministra una copiosa bibliografia d'Anglasesell, de la que cal transcriure els títols següents: Memoria de las ventajas que de la instrucción primaria puede reportar al país, especialmente los jefes de las familias obreras y dueños de establecimientos fabriles, proponiendo los medios más conducentes que pueden adoptarse para difundirla entre las clases jornaleras (19 septiembre de 1849) <Memòria premiada per la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País>, dins el "Boletín " d'aquesta Societat Econòmica, gener de 1853; Discurso leído en la Universidad central en el acto de recibir la

investidura de doctor, Imp. de Ríos y Ca, Madrid 1856, 19 p.; Vida de San Ramón Nonato <fullet amb gravats>, Barcelona, 1855; Observaciones sobre la centralización de la instrucción pública y sobre la enseñanza de la facultad de filosofía en la universidad de provincia, imp. T.Gorchs, Barcelona 1855, 36 p.; Elogio fúnebre del Ilmo. D. José Bertrán y Ros, vicedirector de la Sociedad económica barcelonesa de Amigos del país..., leído en la sesión pública de la expresada Sociedad económica el día 4 de Mayo de 1856, Imp. de Miguel Blanxart, Barcelona 1856, 23 p.; Calendario industrial y mercantil de la Sociedad Económica barcelonesa de Amigos del país, imp. del "Diario de Barcelona", Barcelona, 1857, 28 p.; Exposición elevada á S.M. la reina nuestra Señora por la Sociedad Económica barcelonesa de Amigos del país, para que se sirva tomar medidas de protección y fomento del comercio de España en Africa, imp. de F.Gabafiach, Barcelona 1858; Exposición que dirigen á S.M. la reina doña Isabel II los habitantes de Tarrasa con motivo de su venida á esta villa en septiembre de 1860, imp. de Narciso Ramírez, Barcelona 1860, 11 p.; Discurso leído en la sesión inaugural celebrada por el Ateneo catalán para inaugurar sus trabajos literarios en el año 1862, imp. N.Ramírez y Ca, Barcelona 1862, 36 p.; De como pueden influir las universidades españolas en el movimiento intelectual y moral de nuestra patria, imp. de T.Gorchs, Barcelona 1862, 29 p.; Discurso inaugural que en la solemne apertura del curso académico de 1862 á 1863 leyó el Sr. Anglasesell ante el Claustro universitario de Barcelona i Contestación al discurso leído ante el Claustro de la Universidad de Barcelona por D.Eustaquio Toledano sobre la importancia de las ciencias y lugar que entre ellas ocupa la de la Hacienda, en 27 de enero de 1861, imp. de Tomás Gorchs, Barcelona 1861; Contestación al discurso leído en la Universidad de Barcelona por D. José Flaquer en el año 1863, sobre el plan general de un curso de Derecho Público, comparado según el criterio del cristianismo, imp. de T.Gorchs, Barcelona 1882; i Estudio sobre la remuneración del trabajo, dins l'Almanaque de l'Ateneo Catalán de l'any 1864, imp. de N.Ramírez, Barcelona 1865.

- (40) Joan Mañé i Flaquer publicà una ressenya del Compendio... al "Diario de Barcelona" del 8 de maig de 1859 (A.Elias de Molins, 1889, 94).
- (41) La influència de Malthus ha estat escassa dins del pensament econòmic català. Segons Pere Gabriel existí una certa influència molt limitada de les idees de Malthus sobre els primers anarquistes, però fou immediatament combatuda, sobretot per Anselmo Lorenzo, vers 1890-1893 (P.Gabriel, 1979a, 37; 1979b, 285).

Segons Ernest Lluch, poc temps després de la guerra del francès es començà a publicar algun text de Malthus (per exemple: Obstáculos que experimenta la población en el estado menos culto de la sociedad humana, publicat en el núm. 105 del 22-11-1814, pp. 775-776 de la "Gazeta de Catalunya"), i Jaumeandreu el criticà, car considerà -bo i fent una interpretació no pessimista- que calia fomentar la producció per tal d'incrementar la població (E.Lluch, 1973, 211, 310, 325). A més del cas de Jaumeandreu, Lluch explica els autors que rebutjaren la teoria de la població de Malthus: Pere Felip Monlau -que el traduí-, Manuel Duran i Bas i Jaume Balmes (E.Lluch, 1979, 289).

CAPITOL 2TRES CLASSICS DEL PROTECCIONISME ?

Hem vist com el nou procés industrialitzador va tenir una influència decisiva sobre les diferents concepcions que els economistes elaboraren sobre la realitat econòmica del moment. El naixement d'unes institucions defensores, amb més o menys energia, d'aquest nou procés, en són una prova i una conseqüència. Balmes, Aribau i Ferrer i Valls no restaren indiferents a la nova realitat que despuntava, però no aconseguiren massa d'aportar els elements necessaris per a començar a entendre-la. Els coneixements de Balmes sobre economia eren gairebé nuls, a desgrat del seu interès pels socialistes utòpics; amb tot, la seva curiositat intel·lectual li permeté d'adonar-se dels canvis fonamentals que s'estaven produint. Aribau, que disposava d'un bon llegat de coneixements pràctics, defensà el nou sistema industrial des de Madrid estant i, en el cas de Ferrer i Valls, hom arribà a capgirar totalment el propi parer sobre el paper que havia de jugar la indústria dins de l'activitat econòmica. Illas i Vidal, ho hem vist, fou el primer -o un dels primers- a temptar un mínim d'anàlisi dels nous fets que havien començat a esdevenir a partir dels anys trenta. No fou pas massa original -tampoc el país donava gaire més de si mateix-, però demostrà una certa capacitat per a elaborar una teoria proteccionista, desenvolupant el rastre que deixà el seu mestre Jaumeandreu. Del proteccionisme es podia (o, millor dit: esdevenia necessari) passar al regionalisme, i Cutchet ho intuï. Com es veurà més endavant amb detall, a finals de segle les idees regionalistes anaren conquerint els economistes catalans. Entre 1840 i 1890 tres autors despuntaren a l'hora de publicar papers proteccionistes. No foren pas els únics, però molts historiadors han coincidit, sovint, a situar-los al centre de la literatura econòmica proteccionista. Güell i Ferrer, Ferrer i Vidal i Bosch i Labrús foren els tres grans clàssics proteccionistes de la segona meitat del segle XIX (comparables al trio Dou, Oliver i Jaumeandreu, estudiat per Ernest Lluch (1970, 1973))?. En els tres casos, la fama adquirida no coincideix pas amb la qualitat i l'originalitat de l'obra que deixaren. Potser el més interessant dels tres, i alhora el més útil per a l'historiador actual, malgrat ésser el més mal conegut, fou Ferrer i Vidal. Güell era un capitost,

i la seva obra és plena de repeticions i de demagògia a voltes massa elemental, poc argumentada. Com a economista, no fou tan original com el pinten Guillem Graell (1911), Manuel Pugés (1931) o Josep M. Tallada (1944). Bosch fou el "menys economista" dels tres. Era un polític, un organitzador d'actes, un gestor d'institucions, però sense idees econòmiques.

1.- Güell i Ferrer: el proteccionisme i la preocupació per la balança comercial

Per a Adolf Blanch, el recopilador de la seva obra complerta, Joan Güell i Ferrer professava una "economía positiva, que afectan desconocer los distinguidos teóricos que en nuestro país se han encargado de la gestión de la cosa pública" (J.Güell Ferrer, 1880, VII) (1) . Era un economista pragmàtic, que es guiava més pels seus coneixements pràctics sobre economia -derivats de la seva experiència com a empresari- que no pas per les seves lectures de caire teòric, la qual cosa no vol dir que no deixés d'intentar de criticar, sota un punt de vista teòric, els clàssics del lliurecanvisme. Era Güell un historicista? Potser no n'era directament, encara que sí en la seva pràctica de polemista; ara bé, per al seu recopilador Blanch estava molt clar que Roscher, Knies i Hildebrand, en adoptar el "mètode fisiològic o històric" i en preconitzar que no es podia separar el pensament econòmic de la "veritat pràctica" feien tron-tollar les teories dels lliurecanvistes (Op. cit., XLI). Blanch, contrari, com Güell, a l'anti-estatisme, sostenia que "El individualismo absoluto en la esfera económica está hoy lejos de representar la última etapa del movimiento científico, ni aún de sintetizar el mero concepto de libertad humana, como pretende Wolowski, la doctrina que vanamente se apellida ortodoxa. La práctica y la especulación han hecho a la vez su camino, y nos ofrecen las impresiones de su largo y accidentado viaje, del que han sacado una y otra utilísimo aleccionamiento" (Op. cit., LXI).

Güell era, naturalment, un autor capficat en la qüestió del proteccionisme. Hom s'hi jugava, o almenys així hom ho creia, l'esdevenidor de la indústria. En 1841 Güell publicà un conjunt d'articles sota el títol de Sobre industria (Op. cit., 1-23) (2) amb l'objectiu de denunciar un fet: per al cas de la maquinària, els drets aranzelaris que calia pagar per a importar màquines era inferior als drets que calia pagar per a importar les matèries primeres necessàries per a fabricar les màquines a Espanya (3). Davant d'aquest fet, Güell defensava la necessitat d'impulsar i protegir la fabricació de maquinària a Espanya, car sense maquinària resultava

impossible de muntar fàbriques, i, en canvi, amb una indústria pròpia de construcció de maquinària s'abaratiria el cost de les instal·lacions industrials.

Dins de la Polémica con D. Manuel Sánchez Silva (Op. cit., 24-56), hom rebatia les xifres que donava aquest autor sobre l'estructura industrial catalana. Així, al núm. del 18-5-1849 de "El Bien Público", Güell establí les diferències següents amb les xifres publicades per Sánchez Silva al núm. 90 de "El Bien Público"

	<u>Xifres segons Sánchez Silva</u>	<u>Xifres segons J. Güell i Ferrer</u>
Capital a les fàbriques de cotó	200 milions	800 milions
Consum de cotó en floca	20 milions	De 28 a 30 milions
Nombre de fusos	600.000	1.000.000
Nombre d'obers a la in- dústria cotonera ...	40.000	120.000

Per què Güell atacava Sánchez Silva? La raó era clara: Sánchez Silva pretenia afirmar que la indústria era poc important a Catalunya, i que, en canvi, la producció obtinguda era de l'ordre del 121% de les despeses de producció. Això, naturalment, no era cert, i era una caricatura inventada des de Madrid per a fer creure que els industrials catalans tenien poc pes i que, endemés, s'enriquien a base d'abusar del proteccionisme (Op. cit., 36-49).

Hom criticava també el lliurecanvisme aplicat per Anglaterra, car es tractava d'una doctrina que servia per a encobrir pràctiques proteccionistes: "Inglaterra predica para los demás pueblos la libertad de comercio,

la doctrina de Adam Smith, los principios económicos que conceden a los pueblos el derecho de comprarlo todo, sin trabas de ninguna especie, a quien se lo dé más barato; pero adoptándolos para sí, en aquellos artículos que no la perjudican, pone tales trabas al comercio de algunos, (...) que se hacen inasequibles a la mayoría de la nación (...) pero sin embargo los conserva altísimos [hom es refereix als drets aranzelaris] en ciertos artículos, y con leyes rígidas y una buena y bien organizada administración obtiene con ellos ingresos fabulosos, superiores en mucho a los de otra nación" (Op. cit., 115).

En un article publicat al "Diario de Barcelona" del 16-6-1852, Güell afirmava que no es podien sostenir les importacions sense les exportacions, i que sense produir no es podia exportar. Allò que calia era fomentar la producció, exportar els productes sobrants i, a partir d'aquí, importar els articles necessaris no produïts a l'interior del país. A fi de comptes, això és el que feia Anglaterra. A més, per a Güell la rebaixa dels aranzels no augmentava tampoc les importacions, i així ho intentà demostrar (Op. cit., 305). Naturalment, els ingressos per drets aranzelaris tampoc augmentaven si es produïa una reforma lliurecanvista.

La base de la riquesa radicava en la indústria, perquè "España no tiene condiciones para ser exclusivamente agrícola (...): debe ser agrícola e industrial a la vez, y los esfuerzos del Gobierno han de propender al mayor desarrollo y fomento de estos ramos de riqueza que encierran todo su porvenir" (Op. cit., 325).

La Refutación de los discursos pronunciados por el Excmo Sr. D. Luis M. Pastor y otros oradores en varias sesiones de la Asociación para la reforma de aranceles (Op. cit., 421-497), que aparegué publicada en 1861, consistia en un conjunt d'al.legats a favor del proteccionisme. Güell

recordava els encerts (sempre en opinió de Güell) de la política proteccionista practicada per Colbert a França, que va permetre l'impuls d'una indústria autòctona; recordava com el tractat signat per Anglaterra (proteccionista) i França (lliurecanvista), preconitzat per part francesa per Calonne i Dupont de Nemours, conduí a la prosperitat anglesa i a la ruïna de França; com la política lliurecanvista havia convertit Portugal en un país pobre i el Marroc en un país miserable.

Quant a Espanya, la situació de partença en començar el s.XIX era desastrosa "El año de 1815, cuando la paz general, la nación española era indudablemente la más desgraciada de todas las de Europa: escasa población; poca agricultura y ésta muy atrasada; ninguna fabricación, cuyos residuos perecieron durante la guerra; ningunos capitales; ninguna inteligencia en los varios ramos de la industria; ni siquiera hábitos de trabajo, que se habían perdido en los siete años en que los españoles tuvieron que empuñar el fusil: tal era el estado de España" (Op. cit., 443). Per a Güell, d'ençà de 1830 Espanya, malgrat les dificultats, havia prosperat amb el proteccionisme.

D'altra banda, Güell entenia el lliurecanvi com a sistema absolut, inflexible, mentre que el proteccionisme era un sistema relatiu, en el sentit que admetia modificacions segons els països i les circumstàncies. Allò que era bàsic, en tot cas, era el foment de la producció, promoure el treball, l'embaratiment dels productes, l'augment del consum i la millora de les condicions de vida de la classe obrera. El que els productes fossin cars provocaria, sota el proteccionisme, que la producció cresqués i que, per tant, s'apujessin els jornals, d'acord amb la llei de l'oferta i la demanda, perquè "los proteccionistas aceptamos, por ser verdadera, la [màxima] de que el trabajo, como una mercancía cualquiera, está sujeto únicamente a la ley de la oferta y la demanda: cuando es muy ofrecido baja de precio, cuando es muy solicitado toma mayor valor: esto acontece cuando aumenta la producción; aquello, cuando disminuye" (Op. cit., 463). Hi havia,

però, un punt fosc en el raonament de Güell, i que no quedava gens demostrat. Hom no veu com, ni que fos a mig o a llarg termini, el proteccionisme podia conduir a un embaratiment en el preu dels productes.

La diferència central entre lliurecanvi i proteccionisme radicava a donar prioritat al consum sobre la producció, en el primer cas, o bé a l'inrevés, a fer prevaler els interessos dels productors sobre els dels consumidors (Op. cit., 494-495). I, hom insistia: per bé que aparentment el lliurecanvi era, en una perspectiva immediata, més profitós, perquè semblava que permetia obtenir els productes a més baix preu, a llarg termini destruïa qualsevol possibilitat de desenvolupar la producció pròpia del país importador. L'argument de la barator, per tant, per a Güell no era més que una fal·làcia.

A la Polémica con el señor Jamar, publicada en 1863 (Op. cit., 575-634), Güell rebatia el lliurecanvisme amb l'exemple següent: "Supongamos que el productor número 1 lo es de harina, y vende cada año un barril de dos quintales por ocho duros al productor núm. 10, que lo es de indianas, quien paga el barril de harina con una pieza de indiana que vende por ocho duros./ Un viajador inglés se presenta al productor núm. 1, le ofrece una pieza de indiana por cuatro duros y éste le compra creyendo naturalmente haber hecho un gran negocio. Un norte-americano se presenta al fabricante núm. 10 y le ofrece un barril de harina de dos quintales por cuatro duros, y éste se lo compra, satisfecho también de haber hecho una gran compra. Pero va el núm. 1 a ofrecer el barril de harina al productor núm. 10, y éste les dice: He comprado ya a un extranjero un barril por cuatro duros. Ofrécele a su vez la pieza de indiana, y le contesta el productor núm. 1 que ha comprado también a un extranjero por cuatro duros; con esto ya el negocio no se les presenta tan bueno. Vuelve el inglés después de algún tiempo a ofrecer una pieza de indiana al productor núm. 1, y éste le contesta: bien, pero que le ha de tomar un barril de harina.

Pregunta el inglés el precio, y le pide ocho duros. Como los americanos venden en Inglaterra el barril por cuatro duros, el inglés no ofrece más que tres, a fin de que con fletes, gastos y demás pueda también vender en su país el barril por cuatro duros, como el americano. Lo mismo le sucede al fabricante de indianas, a quien el americano no ofrece más que tres duros por la pieza que vendía a ocho; y sacando entonces las cuentas, así el productor de harinas núm. 1, como el de indianas núm. 10, encuentran que, tratando con los extranjeros el núm. 1, no puede comprar una pieza de indiana con un barril de harina como cuando trataba con el productor núm. 10, ni éste comprar un barril de harina con una pieza de indiana, viniendo ambos a convencerse de que lo que mirado en absoluto parecía barato, en sentido relativo, y por la verdadera teoría de que los productos se cambian por productos, resultaba más caro. (Op. cit., 587). El principi bàsic dels lliurecanvistes consistia, en conseqüència, a comprar més barat, fos qui fos el venedor. Però si un país no disposava de capitals, deia Güell, si no tenia unes bones comunicacions, si no tenia un bon capital humà, si era mancat dels elements essencials necessaris per a produir en bones condicions, no tenia més remei que produir car, impulsar un mercat interior protegit i perjudicar els consumidors en benefici dels productors. Sense aquest tipus de política econòmica, era impossible de crear riquesa i de prosperar (Op. cit., 587-588). Adam Smith, assenyala Güell, no va formular el seu sistema per a aplicar-lo a Anglaterra sinó perquè l'adoptessin els altres països.

Güell sostenia que, gràcies al proteccionisme —i malgrat les dificultats— la indústria catalana havia progressat. En efecte: "Las indianas que en el año 1840 al 1843 se vendían a ocho reales la cana catalana, se vendían los 1858 al 1861, más perfeccionadas, a cuatro reales, ¿No es esto caminar hacia la perfección y la baratura? En 1834 se importaron 7.426.000 libras de algodón; en 1844 aumentó hasta 15 millones, y el de 1859, 53 millones.

¿Es esto el estancamiento?" (Op. cit., 605). El creixement espectacular havia anat acompanyat, segons Güell, de l'aplicació de mesures proteccionistes.

Les Causas económico-administrativas de los males actuales de España distintas de las que expone el Círculo de la Unión Mercantil de Madrid, y justificación de la Balanza de Comercio (Op. cit., 635-692), opuscle publicat en 1866, constitueix un dels treballs més interessants de Güell i Ferrer de cara a conèixer el seu pensament proteccionista. D'entrada, advertia que les causes principals de les crisis consistien en la situació desfavorable de la balança de comerç i en la ineficiència de l'administració pública. Hom posava exemples de diferents polítiques proteccionistes que havien donat uns resultats positius: Anglaterra amb les seves prohibicions i els aranzels elevats, les seves lleis fiscals i les traves posades als comerciants; Carles III i les mesures que prengué quant a prohibicions i drets elevats, les millores administratives que impulsà i l'aniquilació del contraban; a França, Colbert promulgà un nou aranzel amb el fi de disminuir les importacions, combaté el contraban i impulsà una reforma administrativa i, més tard, Louis Philippe I, la II República i Napoleó III seguiren establint prohibicions i drets aranzelaris elevats.

Güell explicà el principi de la balança de comerç: un país, per a prosperar, necessitava que el saldo de la seva balança comercial arrossegés un superàvit; en cas contrari, es produiria una sortida de capitals en metàl·lic. En canvi, per als lliurecanvistes com Lluís M^a Pastor, si un país exportava per valor de 100 i importava per valor de 120, hi sortia guanyant, i això, segons Güell, Pastor pretenia demostrar-ho basant-se en Smith, Say i l'escola de Bastiat. (Op. cit., 656). Per a Güell, "La base de la argumentación de Say, como la de Bastiat y la de todos los que combaten la Balanza, es la misma: suponen que la nación se compone no de productores, sino de comerciantes únicamente, y que sólo éstos

hacen el comercio de importación y exportación con el extranjero. De aquí que el edificio se falsee por la base". (Op. cit., 662). L'escola optimista francesa, per tant, només tenia en compte el punt de vista dels interessos del comerciant, quan en realitat el que es tractava era de veure si, un cop liquidades i consolidades totes les operacions de comerç exterior d'un país, es produïa entrada o sortida neta de capital en metàl·lic.

Per a demostrar tot això, Güell exposava alguns exemples que val la pena d'examinar amb detall. "Si los comerciantes de España -escribia Güell- exportasen todos los productos sobrantes por valor de cien millones de duros, y los vendiesen en el extranjero por ciento cincuenta millones, los cuales invertidos en artículos que España necesitase para sus consumos se importasen y se vendiesen por doscientos millones de duros, indudablemente los comerciantes españoles habrían ganado cien millones en el cambio, pero la nación en este caso no habría ganado ni perdido, porque habría cambiado productos suyos, que le sobraban, con productos ajenos que necesitaba para sus consumos. Por este comercio no se exportan metales: no es, pues, según Watel, comercio desfavorable o ruinoso./ A esta hipótesis, opongamos otra: Supongamos que los comerciantes extranjeros compran esos productos de sus respectivos países por los ciento cincuenta millones de duros, y que llegados a España los venden a los comerciantes españoles por los mismos doscientos millones: supongamos también que esos comerciantes extranjeros compran productos españoles por valor de cien millones, y que el sobrante de cien millones se lo lleven en metálico representando capital./ Las dos operaciones son iguales; las mismas cosas con los mismos valores se importan y se exportan. Así aparece en las aduanas; pero hecha la operación por comerciantes españoles, no se ha extraído un solo real en metálico de España: mientras que hechas por comerciantes extranjeros, y en buques extranjeros, España no ha llenado sus necesidades del extranjero con productos suyos sino parte con ellos, y parte con metálico o sea con capital. En el primer caso, los comerciantes españoles han ganado y España no ha perdido; en el segundo, los comerciantes extranjeros

han ganado y España ha perdido cien millones de duros. Este es el comercio que Watel llama desfavorable o ruinoso, y así se ^{le} llama ahora y se le llamará siempre. / Puede también suceder que el sobrante de cien millones de duros a favor de los comerciantes extranjeros, no se exporte en metálico, sino que con todo o parte de ellos compren papel del Estado, fincas u otros valores que den renta. La cuestión en este caso es la misma; siempre resulta que España ha pagado una parte de sus consumos del extranjero con capital de que, en esta hipótesis, se constituye deudora a los extranjeros, pagándoles un interés anual, hasta que plaz^{ca} a estos retirarlo vendiendo el papel, fincas, etc.". (Op. cit., 662-663). Ja Bernardo Ward, al seu Proyecto económico publicat en 1779, escribia que "Hay comercio útil al comerciante y muy ruinoso al Estado: el que saca dinero del país, se considera como tal; el que introduce mercancías que impiden el consumo de las nuestras, lo es, en efecto, en cualquier país y en cualquier caso" (citat a Op. cit., 663). Queda ben clar, doncs, que per a Güell allò que importava bàsicament era el moviment de capitals.

Per a Say, en canvi, una sortida de numerari no tenia per què perjudicar un país. En principi, deia Say, si un consumidor expressa la seva preferència per un producte estranger és perquè el troba més barat, o de qualitat superior i, en tot cas, perquè hi veu algun avantatge; per tant, per a Say és evident que la sortida de numerari no li dol, perquè amb ella ^{al consumidor} aconseguix satisfer els seus interessos. Si hom comprés un producte interior de qualitats diferents i més barat, l'estalvi de numerari no compensaria els desavantatges. A l'entendre de Güell, aquesta anàlisi de Say era superficial, perquè no veia que allò que interessava realment era que un país pogués disposar de capitals per a invertir a l'interior, per a impulsar la riquesa i el desenvolupament econòmic del país. Güell pretenia no ^sretar a la superfície dels fenòmens econòmics, i, en canvi, pensar una política econòmica amb efectes a llarg termini, que fes donar un salt qualitatiu al país.

Güell i Ferrer es basava en els mateixos autors lliurecanvistes per a reforçar els seus arguments, i sostenia que el mateix Say es contradeia quan, en el fons, acceptava el principi de la balança de comerç. L'esquema del pensament de Güell era, ho hem vist, molt senzill: "La nación que produce mucho, tiene un sobrante que exporta y vende a los extranjeros, de quienes recibe, en cambio, otros productos que ella necesita; si el sobrante que exporta es mucho, y poco lo que necesita en cambio, la diferencia la recibe en metálico, que aumenta su capital y su riqueza a causa de esa Balanza constantemente favorable" (Op. cit., 671). Say reconeixia que Anglaterra havia progressat perquè havia aconseguit tenir una balança favorable. També Adam Smith, segons Güell, reconeixia el mateix principi quan, al capítol III del llibre IV de l'Inquiry ... escrivia: "A la verdad, existe otra Balanza (...), la cual, según sea favorable o desfavorable, prosperan o decaen las naciones. Es la Balanza entre el producto anual y el consumo. Si el valor cambiante del producto anual excede al del consumo anual, el capital crece necesariamente todos los años en proporción de los excedentes. En este caso la sociedad vive de sus rentas, y lo que de ellas economiza, lo añade naturalmente a su capital y lo emplea en aumentar su renta. Si por el contrario el valor cambiante del producto anual es inferior a sus consumos, el capital nacional decrece en la proporción del déficit: en este caso la sociedad gasta más que su renta, y su capital disminuye, y con él el valor cambiante de su renta anual" (Op. cit., 673). Güell, però, es confonia perquè Adam Smith, quan escriví aquestes ratlles, no es referia a la balança de comerç entre dos països, en termes d'economia oberta, sinó que, en termes d'economia tancada, es referia a la "balança o equilibri entre producte i consum" d'un país, és a dir, a la relació entre el producte anual (que produïa un ingrés, una renda destinada a l'estalvi incorporable a la inversió i al consum) i el consum anual. Lògicament, per a Smith convenia que el producte fos superior al consum, perquè en cas contrari es produïria una descapitalització (A. Smith, 1958, 440-441).

Hom adduïa també que Pitt el Vell, en signar-se el tractat entre França i Anglaterra de 1786, intentà que la balança restés favorable per al costat

anglès i, ^{af} més, hom excloué del tractat els articles de seda, camp en el que la indústria francesa mantenia una superioritat. El tractat comercial anglo-francès de 1860, promogut pel lliurecanvista Gladstone, també es basà, segons Güell, en el principi de la balança favorable, i, en general, tots els economistes, àdhuc els lliurecanvistes, aplicaven el mateix principi. Güell conclofa, després de repassar l'experiència de varis països europeus, que "la Balanza de comercio es una verdad axiomática; que la nación que cambia sus productos sobrantes recibiendo de otras, parte en productos y parte en metálico, u otras cosas no consumibles, aumenta su capital y se enriquece; que por el contrario la que recibe o compra a las otras productos consumibles por un valor mayor que los productos excedentes que le vende o da en cambio, saldando la diferencia en metálico o en otros valores que representan capital, decae y se empobrece. Que Inglaterra y Francia, con el sistema protector, recibiendo todos los años metálico en cantidad de 30 millones de duros en cambio del exceso de sus productos vendidos, según afirma Pereyre, aumentan su capital, su producción y sus cambios interiores y exteriores: que la España, pagando en metálico una parte de los productos que recibe del extranjero, disminuye su capital, disminuye su producción, disminuye sus cambios interiores y exteriores y decae y se empobrece". (J.Güell i Ferrer, 1880, 683).

L'essencial, per a Güell, era el resultat de l'intercanvi de productes, en el context d'una economia oberta. De l'entrada o sortida de capitals en metàl·lic d'un país en depenien tant el nivell de la producció interior com els valors assolits per la renda interior. El proteccionisme, en opinió de Güell, es proposava "comprar menos y aumentar la producción para vender más" (Op. cit., 708), i això, si ho feia un país en desavantatge relatiu com Espanya, els països rics com Anglaterra (amb balança favorable) no ho podien permetre, perquè implicava consentir que un país pobre es preparés eficaçment per a lluitar dins de la competència. D'altra banda, per a obtenir crèdit internacional un país havia de tenir excedents de capitals

que el fessin aparèixer com a país solvent. Els països rics, amb solvència, podien obtenir crèdits de l'estranger, podien augmentar llur endeutament exterior. No era pas aquest el cas d'Espanya, que no podia finançar el seu dèficit pressupostari recurrent a l'emprestit exterior (Op. cit., 708-709).

Al fullet Examen de la crisis actual ... (1866) (Op. cit., 715-793), Gñell rebaté l'opinió del senador Vicente Vázquez Queipo, el qual sostenia que Espanya havia importat or i que, per tant, havia augmentat el seu capital en metàl·lic. Gñell creia tot el contrari. Hi havia hagut una entrada d'or (i de plata) certament, però segons el parer de Gñell s'havia produït per iniciativa del govern i del Banc d'Espanya, amb la finalitat de neutralitzar la crisi monetària. Però el que no explicava Vázquez Queipo era que també s'havia produït -almenys durant el quinquenni 1860-1864, que era el que analitzava Gñell- una sortida d'or, dedicada a reintegrar els préstecs de l'estranger al govern i al Banc d'Espanya i, també, a finançar el dèficit comercial (Op. cit., 755-757).

A Resultados en Inglaterra y Francia del Tratado de Comercio de 1860 y de otras reformas económicas, con algunas observaciones sobre cuestiones de Hacienda, fullet publicat en 1867 (i no en 1869 com figura a Op. cit., 794), després d'intentar demostrar com en el fons el govern anglès no estava fent altra cosa que aplicar criteris proteccionistes, Gñell, a l'apartat titulat Privilegios de Cataluña (Op. cit., 864-868) i responent un discurs del senador Sánchez Silva, negà que Catalunya pretengués imposar el proteccionisme a totes les províncies espanyoles. No hi havia res que impedis que es poguessin instal·lar indústries arreu d'Espanya; si no n'hi havia, deia Gñell, la culpa no la tenia pas Catalunya. El mercat català era important per a la resta de l'estat, i, com més intensos fossin els intercanvis, en la mesura que les províncies aconseguissin de col·locar més productes a Catalunya, s'aniria vers el desenvolupament d'Espanya.

La Hacienda de España dirigida por los libre cambistas. !!! Pobre España !!! (Op. cit., 898-946), publicat en 1869, constitueix un atac, per part de Güell, als polítics aferrats al lliurecanvisme, els quals, segons Güell, avantposaven els interessos estrangers als interessos nacionals. Sanromà, Pastor, Moret o Figuerola foren duríssimament criticats per Güell, a voltes no sense exageracions, no sense un apassionament desmesurat. Hom arribava a afirmar que els lliurecanvistes odiaven Catalunya. Per a Güell, "Es una calumnia suponer que Cataluña se opone a lo que quieren las demás provincias; es una calumnia suponer que les ha impuesto el Rey algodón; es una calumnia decir que hace política catalana. Todas estas suposiciones no pueden tener más objeto que el de concitar el odio de las demás provincias contra Cataluña. Cataluña no ha hecho nunca política catalana, ha hecho siempre política española, ha defendido los intereses generales de la Nación, combatiendo a los pocos españoles que los atacan en beneficio de los intereses extranjeros" (Op. cit., 909). Els atacs, en concret, anaven dirigits en aquest cas contra Sanromà, però la queixa de Güell era molt més general perquè, en el fons, no pretenia altra cosa amb els seus atacs que defensar davant de Madrid el sistema industrial, un sistema que convenia que fos implantat a Espanya sencera. En això, justament, consistia la "política espanyola" patrocinada per Güell.

Després d'atacar durament a Bona, Beraza, Moret i Pastor, sovint resquitllant vers el to pamfletari, Güell criticava Smith, Say i Bastiat i acabava sostenint, un cop més, que els grans homes d'estat sempre havien dut a terme una política proteccionista. El proteccionisme anava lligat, per a Güell, al creixement econòmic i a la prosperitat; el lliurecanvisme, en canvi, comportava la desocupació. Güell combatia Pastor quan aquest pretenia fer creure que Catalunya, amb el seu monopoli del cotó, creixia a costa d'Espanya; rebatia Bona ^{Moret} perquè sostenien que el proteccionisme fomentava el contraban i que no havia deixat expandir Barcelona; i criticava Figuerola perquè disminuïa la xifra de les importacions catalanes de les altres províncies.

Es interessant també la Polémica sobre cuestiones económicas entre D. Luis María Pastor y D. Juan Güell i Ferrer, fullet publicat en 1869 (Op. cit., 947 a 984) i que reproduïx una polèmica que els dos personatges tingueren per correspondència en 1868, entre el 12 de maig i el 29 de juliol. Güell, òbviamment, defensava la prioritat de la producció per damunt del comerç, en la seva convicció que desenvolupant la producció s'impulsaria el comerç, es milloraria l'Administració i quedaria reforçat l'erari públic. Pastor creia (carta del 23-5-1868) que si els impostos de les duanes eren elevats, el consumidor, en pagar més, quedava empobrit mentre que el fabricant del país s'apropiava de l'increment de preu al que estaven sotmesos els productes protegits. Güell responia a això (carta del 30-5-1868) que el proteccionisme donava treball als obrers i que, per tant, era un antídoto contra l'atur. Així, per a Güell, "El obrero, en un país donde para vivir gasta ocho reales, ganando diez de jornal, vive más barato que en el pueblo donde gasta cuatro, ganando sólo tres: éste es el secreto del sistema protector. El productor A vende caro, en absoluto [hom vol dir en termes absoluts], al obrero, pero le da trabajo: vende caro el productor B a su consumidor, mas en cambio le compra también sus productos caros. El productor extranjero vende a todos más barato, en absoluto, pero en cambio no da trabajo al obrero no compra los productos de los fabricantes A y B; y careciendo éstos de medios para producir, por falta de consumidores, y aquél de jornal, no pueden comprar los artículos extranjeros baratos en absoluto, siendo esto en realidad una carestía relativa que es la verdadera, y lo otro una baratura positiva" (Op. cit., 962-963). Güell opinava que, d'ençà de 1830, s'havia produït al país una acumulació de capitals que havia fet possible la industrialització i que aquest fet havia estat ajudat pel proteccionisme. El que resulta més sorprenent és que Pastor qualificés a Güell de socialista (carta del 15-7-1868): "El socialista es quien, suponiendo como usted, que el Estado tiene misión de procurar la riqueza y el bienestar de todos, considera que está aquél autorizado y aún tiene el deber de

regularizar el uso que cada cual puede hacer de sus facultades y de su propiedad en provecho de la generalidad. Que este supuesto derecho del Estado, se ejerza en favor de la clase de fabricantes, o de la de jornaleros, es indiferente. La diferencia está en aplicación: el principio es el mismo" (J.Güell Ferrer, 1869, 30). Indiscutiblement no deixa de tractar-se d'una definició força original -per no dir pintoresca- sobre el socialisme. La resposta de Güell reblarà el clau: Catalunya necessitava produir per a vendre els seus productes a les altres províncies, que es dedicaven essencialment a l'agricultura. La polèmica resultava per tant, sota el punt de vista de l'aportació d'arguments per ambdós costats, força vulgar i gens novadora a l'hora de la veritat..

La situació política de Cuba meresqué també l'atenció de Güell en el full Rebelión cubana, publicat en 1871 (J.Güell Ferrer, 1880, 986-1.006), on hom no dubtava a afirmar que "como la Isla de Cuba, española y rica, es el principal mercado exterior de nuestros productos agrícolas y tal vez industriales; y como ella es el centro de donde irradia todo nuestro comercio marítimo, sirviendo de base al que tenemos con Montevideo, Buenos Aires, Nueva Orleans y Méjico, resulta con toda seguridad que la pérdida de la Isla de Cuba arrastraría no sólo la de los grandes capitales españoles que radican en la propiedad urbana y rural de la misma, los comprometidos en caminos de hierro, sociedades, empresas comerciales y los invertidos en los buques nacionales, sino lo mucho que se resentirían los capitales peninsulares con la falta del principal mercado para sus productos, y el insuportable aumento de nuestro presupuesto de gastos con la multitud de empleados que vendrían de Ultramar" (Op. cit., 1.001-1.002). Güell, que a l'edat de 35 anys ja havia amassat a Cuba una fortuna molt considerable, coneixia prou bé els avantages que oferia el mercat cubà, i no estava pas disposat a renunciar-hi.

Hom mostrava també una gran preocupació pel dèficit sistemàtic dels pressupostos de l'estat (Los libre-cambistas en el poder. Aduanas y aranceles,

Op. cit., 1.007-1.069; especialment 1.017-1.027). La causa del dèficit, i de l'augment del deute públic, radicava en la imperfícia dels governants, en la mala administració del país. Si a Espanya hi havia contraban, deia Gñell, era perquè l'administració era incapaç d'impedir-ho. "Si nuestros productos agrícolas no pueden luchar con los extranjeros, deia Gñell, la culpa es de las guerras civiles, de los trastornos y de los malos gobiernos que nos tienen poco menos que incomunicados de pueblo a pueblo por falta de caminos, y son causa del atraso en que se hallan todos nuestros ramos de producción; y por fin, si una parte de nuestros capitales ha buscado en la industria sus ganancias, no ha hecho sino un bien al país, porque un mal habría sido para éste que se hubiese ido al extranjero buscando utilidades que no hallaba en España" (Op. cit., 289). Durant la primera meitat del Dinou, les úniques mesures encertades que havien adoptat els governs espanyols havien estat les de 1820 i 1833, que havien establert el prohibicionisme necessari per a impulsar la indústria (Op. cit., 332). Els canvis freqüents de governants provocaven, en opinió de Gñell, una gran inoperància administrativa. En aquest sentit, hom escrivia: "¿Puede haber buenos ministros si se cambian cada seis meses? ¿Puede haber buena Administración si ella es movediza, si carece de estabilidad? ¿Puede haber empleados prácticos, inteligentes y celosos, si su destino no tiene garantías de ninguna especie, si los méritos que contraiga de nada le han de servir para obtener ascensos, que no pocas veces se dan al favor? ¿Es esto, por desgracia, verdad o mentira? Respondan los cientos de ministros que hemos tenido durante un período de 20 años, y responda también la partida del presupuesto destinada a los cesantes" (Op. cit., 389). A Causas económico-administrativas de los males actuales de España (Op. cit., 635-692) Gñell ja explicava que una bona administració podia permetre un augment dels ingressos, un estalvi en la despesa pública, un retrocés en la necessitat de recórrer a l'emprèstit i, fins i tot, un canvi de sentit en la balança (el qual, a la vegada, faria incrementar la producció, fet que tindria una repercussió positiva en les rendes de l'estat) (Op. cit., 688-691). Per un altre costat, els pressupostos generals de l'estat que presentava el ministre d'hisenda implicaven una disminució en la recaptació

per drets de duanes. Aquest fet, en opinió de Güell, havia d'implicar, ben segur, l'increment de les importacions, la davallada de la producció nacional, l'augment de l'atur i la disminució dels jornals, la fugida de capitals, l'escassetesa de capitals nacionals i, amb ella, la puja dels tipus d'interès (Op. cit., 691-692).

Cal preguntar-se quins foren els autors més combatuts per Güell. La resposta és simple: Smith, Say i Bastiat, sobretot aquest darrer. Ja ho explicava Adolf Blanch, a la introducció de l'obra completa de Güell: a Espanya havia començat a tenir un ressò la teoria de Smith, "depurada por Say y parafraseada por Bastiat" (Op. cit., XXII-XXIII). Smith no era pas massa conegut per Güell, com ja s'ha vist, i, per tant, li resultava difícil de combatre'l amb arguments mínimament coherents. El que sí coneixia Güell prou bé era el pensament dels proteccionistes. Així, per exemple, es cartejà amb Carey. Blanch reproduí, a la seva introducció, un fragment d'una lletra adreçada per Carey a Güell pel novembre de 1869, en la que Carey es lamentava del fet que els lliurecanvistes no li publicaven els seus escrits a llur premsa, mentre que ell sí que ho feia (Op. cit., LV nota 2). Cal dir també que Güell gairebé no estigué influït pels historicistes de la vella escola Roscher i Hildebrand.

Bastiat, un dels autors més utilitzats pels lliurecanvistes de l'època, era també un dels economistes més atacats per Güell i Ferrer. El fet que Bastiat defensés que calia calcular la "utilitat nacional" en funció de l'excés de les importacions sobre les exportacions obsessionava a Güell (Op. cit., 286). Ernest Lluch, al seu Esquema de la evolución del pensamiento económico en España en la segunda mitad del siglo XIX (E.Lluch, 1970, tom II, 445-453), explica una mica la repercussió de les idees de Bastiat a Espanya: així, la seva idea d'"harmonia" influí en la tesi doctoral de Canalejas, dirigida per Sanz del Río; a l'Academia de Ciencias Morales y Políticas es llegia i es comentava el "Journal des Economistes";

i, finalment, és evident que Bastiat influí en molts lliurecanvistes com Pastor, Sanromà, els Bona, Echegaray, Castelar, Canalejas i Moret, entre d'altres. No en va Bastiat era l'autor de moda en els ambients acadèmics.

Comercio de Cataluña con las demás provincias de España, y observaciones sobre el mismo asunto y otras cuestiones económicas, publicat en 1853 (J.Güell Ferrer, 1880, 198-252), constitueix un dels escrits més importants de Güell, sota el punt de vista de la seva contribució al coneixement de l'economia de l'època. Hom es proposava de demostrar el volum dels intercanvis entre els productes industrials catalans i els productes agrícoles de les altres províncies, i com aquest volum, vital per a ambdues parts, era possible gràcies al proteccionisme. Güell explicava que mentre per a l'ex ministre d'Hisenda Peña Aguayo Catalunya consumia de la resta d'Espanya 400 milions de rals, Laureà Figuerola, a la seva Estadística de Barcelona en 1849 (L.Figuerola, 1849, 255 i ss.), donava la xifra excessivament baixa de 240 milions de rals. Güell refusava les xifres estimades per Figuerola a la seva Estadística... basant-se en les balances calculades per la Junta de Comerç per a 1848 i 1849 (Junta de Comercio de Cataluña, 1849, 1850), fetes des d'una oficina instal·lada per la mateixa Junta a la duana del port de Barcelona. Segons les estimacions de Güell, en 1849 les importacions fetes a través de totes les duanes marítimes de Catalunya -un cop deduides les procedents d'Amèrica i les corresponents al tràfic interior català- donaven com a mínim 300 milions de rals de billó procedents de la resta d'Espanya. Si a aquesta xifra hom hi sumava 168.540.000,- rals de billó de les importacions per via terrestre, el resultat era que Catalunya havia importat per valor de 468.540.000,- rals de billó de les altres províncies. La conclusió que treia Güell era la següent: "Queda pues plenamente probado por los medios directos, que podré llamar oficiales, por mar, y por los inductivos sumamente moderados por tierra, que Cataluña consume al menos, de las demás provincias de España, por valor de 468 millones de reales. En cuanto a los valores que

éstas consumen de Cataluña, la balanza de la Junta de Comercio presenta un 11 por 100 menos en las exportaciones del puerto de Barcelona; lo cual autoriza a decir, que si bien nuestra balanza con las demás provincias españolas no nos es tan desfavorable como suponen los datos de la Estadística [hom es referia a l'Estadística... de Figuerola] , o sea de las aduanas, nunca noses favorable". (J.Güell Ferrer, 1880, 206)..

Güell demostrava com la reforma aranzelària de 1849 no havia tingut altra conseqüència que l'estruncament de les exportacions i el creixement de les importacions. Així, el comerç espanyol amb Europa i Àfrica havia enregistrat unes importacions de 294.962.198 rals en 1849, 392.371.907 rals en 1850 i 415.992.481 rals en 1851, i unes exportacions de 310.470.386 rals en 1849, 315.484.739 rals en 1850 i 301.868.481 rals en 1851 (Op. cit., 210). Amb la reforma aranzelària les exportacions no havien crescut proporcionalment a les importacions, tal com havien pronosticat els lliurecanyistes. Ultra això, hom pretenia demostrar que el comerç de la resta d'Espanya amb Europa i Àfrica, sense comptar les Antilles, era menys important que el realitzat amb Catalunya (Op. cit., 211). Que el comerç interior fos voluminós era avantatjós per a Espanya, perquè proporcionava contribucions directes i indirectes a les arquees de l'estat. A la vista de les xifres "Queda pues plenamente demostrado -escrivia Güell- que el principal mercado de Cataluña son las demás provincias de España, así como el principal de éstas es el de Cataluña. De un ataque a la producción de una de las dos partes se ha de sentir irremisiblemente la otra, así como el aumento del trabajo o de la producción en Cataluña aumenta sus consumos en beneficio de las provincias españolas que lo surten, y por consecuencia en beneficio común./ A todo esto hay que agregar una circunstancia muy importante, y es, que estos recíprocos mercados nacionales son los únicos seguros, pues los demás están expuestos a mil eventualidades" (Op. cit., 211).

A la segona part de Comercio de Cataluña ... hom rebatia 3 articles publicats a "La España" sota el títol comú d'Industria fabril. Esdevé al·lucinant de comprovar com "La España" criticava la indústria fabril perquè era l'única que havia assolit privilegis. És a dir: per a "La España", òrgan lliurecanvista, el fet que la indústria pogués ésser la condició imprescindible perquè es configurés una societat nova ni es plantejava. La mentalitat industrialista no existia. Hom arribava a responsabilitzar al "monopoli dels fabricants" del retard d'Espanya.,

Güell hi criticava un exemple que donava Bastiat, que suposava dos països: l'un amb indústria, el país A, i un altre sense, el país B. Si el país A venia molt més que no comprava a B, suposava Bastiat, a A el preu del treball, dels minerals i de les matèries primeres tendiria a augmentar, perquè els factors de producció començarien a escassejar, en contra del que succeiria a B. Al país B baixarien els preus de tots els productes, i com que hi hauria un transvassament de capital en numerari de B a A, a A hi hauria una gran abundància de capitals que tendrien a anar vers B i aquest darrer país tendria a industrialitzar-se (Op. cit., 225). Per a Güell, en canvi, tots els avantatges estaven del costat del país A.

El comerç interior de Catalunya amb la resta de l'Estat era, per tant, un punt important dins del pensament de Güell. Ja a la Polémica con D.Manuel Sánchez Silva, a l'article publicat a "El Bien Público" el 24-4-1849, Güell escrivia que "crecen las importaciones de las provincias de España en Cataluña, como lo demuestra el hecho de haber entrado efectos españoles por solo la aduana de Barcelona en el año 1848 por valor de 180 millones" (Op. cit., 28), mentre que Sánchez Silva pretenia que aquesta darrera xifra era només de 93 milions. Güell pretenia combatre aquells que anaven proclamant que Catalunya frufa de privilegis enfront de les altres províncies de l'Estat (Op. cit., 864-865). I, per a demostrar-ho, escrivia: "En el año de 1861, según los cuadros estadísticos, las provincias de España exportaron para Cataluña, y ésta recibió por los puertos de mar, valor de 560 millones. No nos consta lo que exportaron y recibimos por tierra, pero siempre importará algunos centenares de millones; y teniéndose en cuenta que en el valor de

700 millones que España exporta para toda Europa y Africa van incluidos los de las provincias catalanas, vendrá a resultar que las otras venden más a Cataluña que a todas las naciones de Europa y Africa. ¿Es, pues, el mercado catalán insignificante para el resto de España?/ Lo que Cataluña exportó por mar para las demás provincias, fue de un valor de 580 millones, a lo cual agregado lo que se exportó por tierra, que no nos consta, puede considerarse que, poco más o menos, compondrá una suma igual al de la importación, mientras que lo importado de Europa y Africa, aun sin la defraudación, vale doble que lo exportado./ El comercio de una nación con las demás, es activo y pasivo; éste es el de importación, producto del trabajo extranjero; aquel el de exportación, que ^{representa} representa trabajo nacional. Cuando éste es mayor, prospera el país; cuando es inferior, decae: estas son verdades palmarias, por más que las niegue la escuela radical; perdemos, pues, mucho con el comercio exterior" (Op. cit., 866-867). Per a Gñell, si Catalunya comprava a la resta d'Espanya, hom feia possible que la resta de l'Estat augmentés la seva riquesa, i millorés la seva capacitat de compra. A més, "por estos poderosos resortes del cambio interior, las naciones fomentan el trabajo y su producción, perfeccionan y abaratan sus productos, exportan al extranjero y adquieren riqueza y prosperidad, acreciendo los ingresos del Estado en todos los conceptos" (Op. cit., 867).

La intenció de Gñell i els proteccionistes estava ben clara: "Nunca hemos defendido los intereses de Cataluña aislados: siempre los de España, en que aquellos van embebidos. Cataluña jamás ha hecho política catalana, siempre la ha hecho española" (Op. cit., 913). Si, amb el sistema lliurecanvista implantat, Catalunya i les altres províncies efectuaven les seves compres a l'estranger, els mercats interiors s'esfondrarien i davallarien el nivell de producció i l'ocupació (Op. cit., 914)

2.- Els estudis empírics de Ferrer i Vidal

Josep Ferrer i Vidal fou un exemple d'empresari amb coneixements tècnics i sobre economia, alhora que amb mentalitat innovadora (4). La seva participació als debats sobre la qüestió proteccionista va ésser molt intensa, especialment des dels seus llocs de diputat i de senador. En 1861 publicà la seva rèplica als debats que tingueren lloc a la Borsa de Madrid durant el mateix any, reproduïts a la revista "La Verdad Económica" (II, 1861, 37-82, 125-140, 228 i ss., 310-329, 412-434, 483-516). La rèplica de Ferrer i Vidal (1861), reproduïda també a "La Verdad Económica" (III, 1861, 265-284), es titulava Cuatro palabras á los señores libre-cambistas de la Bolsa de Madrid. Ferrer i Vidal hi comentava que la indústria cotonera s'havia anat desenvolupant d'ençà de 1839, i que entre 1841 i 1849 s'havien anat muntant, a Catalunya i a d'altres llocs, noves fàbriques de filats i teixits, de manera que en 1850 el consum de cotó havia quedat duplicat. Això no obstant, l'aranzel de 1849 de Bravo Murillo representà un fre, en opinió de Ferrer i Vidal, a aquest creixement. De fet, el nombre de mercaderies prohibides havia passat de 83 (1841) a 14, i es donava llibertat per importar bastants articles tèxtils. A desgrat de l'aranzel, explicava Ferrer i Vidal, la indústria tèxtil aconseguí que la seva frenada fos només momentània. Hom combatia les idees dels lliurecanvistes que havien participat a les sessions de la Borsa de Madrid, entre d'altres raons perquè volien ignorar les experiències proteccionistes dels països europeus, entre ells la mateixa Anglaterra. Ferrer i Vidal pretenia, a més, fer creure que la seva posició no es cloïa dins d'un proteccionisme dogmàtic, i s'expressava en els termes següents: "Defendemos el sistema protector, que no excluye ni la prohibición ni el libre cambio. Deseamos practicar lo que han practicado las naciones, que por su suerte nos han precedido; y para subir a la misma altura que ellas han alcanzado, deseamos valernos de los mismos medios, de ese sistema ecléctico de que se han valido, de que se valen todavía" (J.Ferrer i Vidal, 1861, 18).

Té interès el Discurso pronunciado en la información oral de la Comisión especial arancelaria (J.Ferrer i Vidal, 1866), en el que Ferrer

i Vidal anava explicant a una comissió presidida per López Ballesteros les seves respostes a un interrogatori sobre la situació de la indústria cotonera. Per a Ferrer i Vidal, la manca de producció era la causa principal de la situació precària d'Espanya; a més, calia afegir a això que el país no es preocupava per a formar tècnics capacitats per a treballar a la indústria. A La escala alcohólica y la cuestión lanera (J.Ferrer i Vidal, 1881) hom denunciava que els comerciants de Madrid ataquessin, per sobre de tot, els industrials catalans, i, en examinar el problema que presentava l'exportació dels alcohols, hom assenyalava la conveniència d'assentar, primer que tot, el comerç interior i fins a quin punt la manca de protecció era una de les causes principals de la sortida d'emigrants espanyols. En una altra ocasió, Ferrer i Vidal criticà al senat el tractat de comerç entre Espanya i França, signat el 6 de febrer de 1882 (J.Ferrer i Vidal, 1882), aduint que per a consumir calia abans produir i que no es podia permetre que el comerç exterior ofegués el comerç interior. A més, s'havia de tenir en compte, deia Ferrer i Vidal, que França hi sortiria guanyant en l'intercanvi, perquè era molt més potent econòmicament que Espanya.

Les Consideraciones sobre la crisis económica europea (J.Ferrer i Vidal, 1879) constitueix un dels textos més interessants de Ferrer i Vidal. Hom hi critica els lliurecanvistes francesos -l'escola de Bastiat, l'estudiós d'Adam Smith Maurice Block- i el lliurecanvisme britànic (per exemple William Huskisson), interpretant la història de la política econòmica de Gran Bretanya i de França (a partir de lord Macaulay, d'Alexandre Moreau de Jonnés), dels E.E.U.U. i de la Índia, Alemanya, Itàlia, Espanya. El punt de referència, naturalment, era el Das nationale System der politischen Ökonomie ^(de List) (1841). Per a Ferrer i Vidal, per a combatre els desequilibris provocats pels principis lliurecanvistes calia aconseguir un equilibri en tres plans: l'equilibri entre els productes alimentaris i agrícoles i els productes industrials, l'equilibri entre els productes intel·lectuals i els d'ordre material, i l'equilibri entre els jornals i els preus dels productes de primera i de segona necessitat. Ultra

això, Ferrer i Vidal opinava que, a Espanya, hi sobraven titulats superiors militars i empleats de l'Administració. El més important era que "Sin consumo no hay producción; sin producción no hay trabajo útil, y el trabajo es la vida de los pueblos" (Op. cit., 1879, 63-64). I Anglaterra, per la seva banda, necessitava d'apoderar-se del consum dels altres pobles per a poder desenvolupar la seva producció.

Quant a la situació d'Espanya, Ferrer i Vidal feia notar com el deute havia passat de 22.418 milions de rals el 31-12-1868 a uns 40.000 milions de rals en 1873, i com el servei del deute figurava amb 673 milions de rals dins del pressupost de l'exercici de 1868-1869 i amb 1.282 milions de rals dins del pressupost de l'exercici 1872-1873. I, en relació al proteccionisme sobre els productes agraris, hom sostenia que "La agricultura española debe ser defendida, gravando los productos similares extranjeros con derechos que la protejan; y sostenemos este principio, a pesar de la opinión de List, de Carey y otros economistas, que opinan no deben gravarse con derechos los productos alimenticios, porque consideran que el modo de proteger la agricultura es fomentar el desarrollo de la población; medio excelente, sin duda, pero no suficiente en nuestro concepto" (Op. cit., 1879, 98). Ferrer i Vidal comparava els nivells productius assolits per França i per Espanya, per a mostrar el retard espanyol ostensible: el valor de la producció agrícola i pecuària de França era ^{en 1878,} més del doble (9.396 milions de ptes contra 4.046 milions de ptes), i, en el cas de la producció industrial, la diferència era abismal (14.497 milions de ptes contra 1.001 milions de ptes). L'economia espanyola no era capaç, tampoc, d'ocupar tota la mà d'obra disponible, i per això l'emigració cap a fora era important. Amb tot, per a Ferrer i Vidal la causa principal de la crisi econòmica a Espanya i a Europa tenia el seu origen en l'excés de producció industrial enregistrat per Anglaterra, país que necessitava pressionar les altres economies europees per tal que donessin facilitats per a admetre els productes de l'exportació britànica. Ultra aquest fet, existia també la invasió de productes procedents del mercat nord-americà, a la qual calia enfrontar mesures proteccionistes.